

БИЗНЕС ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ИНТЕЛЕКТУАЛНА СОБСТВЕНОСТ И ТЕХНОЛОГИЧЕН ТРАНСФЕР“

Дисертационен труд

на тема:

**„Интелектуална собственост в приложните изкуства –
идентифициране и пазарна реализация“**

Докторант:

Валери Валентинова Костова

Научен ръководител:

Проф. д-р Мария Ананиева Маркова

София

2023г.

СЪДЪРЖАНИЕ:

УВОД.....	5
------------------	----------

Глава първа

ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА ПРИЛОЖНИТЕ ИЗКУСТВА КАТО ТВОРЧЕСКА ДЕЙНОСТ И НА ПРОИЗВЕДЕНИЯТА НА ПРИЛОЖНИТЕ ИЗКУСТВА КАТО ИНТЕЛЕКТУАЛЕН ПРОДУКТ.....	11
---	-----------

I. Приложните изкуства като творческа дейност.....	12
1. Понятиен апарат.....	12
2. Приложните изкуства като творческа дейност.....	13
II. Произведенията на приложните изкуства като интелектуален продукт.....	17
1. Произведенията на приложните изкуства - същност и основи.....	17
2. Произведенията на приложните изкуства като творчески и интелектуален продукт.....	40
3. История на произведенията на приложните изкуства.....	44
4. Видове произведения на приложните изкуства – авторска класификация.....	61

Глава втора

ЗАКРИЛА НА ПРОИЗВЕДЕНИЯТА НА ПРИЛОЖНИТЕ ИЗКУСТВА КАТО ИНТЕЛЕКТУАЛНА СОБСТВЕНОСТ.....	78
---	-----------

I. Системата „Интелектуална собственост“	79
1. Основни положения за системата „Интелектуална собственост“	79
1.1. Художествена собственост	84
1.2. Индустриална собственост	86
II. Произведенията на приложните изкуства като обекти на системата „Интелектуална собственост“	87
1. Основни положения	87
2. Произведенията на приложните изкуства като обекти на авторско право. Същност, съдържание и притежатели на права в авторскоправната закрила.....	88
2.1. Обект на правото.....	89

2.2. Носител на правото.....	91
2.3. Изключително право върху произведенията на приложните изкуства.....	92
2.4. Времетраене на авторското право	96
3. Произведенията на приложните изкуства като обекти на закрила в индустриалната собственост. Същност, съдържание и притежатели на права	96
3.1. Произведенията на приложните изкуства като промишлен дизайн.....	97
3.2. Произведенията на приложните изкуства като изобретение и полезен модел.....	104
3.3. Други обекти на интелектуална собственост в произведенията на приложните изкуства.....	111
3.3.1. Марки и географски означения в произведенията на приложните изкуства	111
3.3.2. Ноу-хау при произведенията на приложните изкуства	119

Глава трета

ПАЗАРНА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ПРОИЗВЕДЕНИЯТА НА ПРИЛОЖНИТЕ ИЗКУСТВА.....121

I. Произведенията на приложните изкуства като обект на бизнеса.....	122
1. Етапи и участници в създаването и реализацията на произведенията на приложните изкуства.....	124
2. Произведенията на приложните изкуства като бизнес предложения. Форми на реализация.....	129
3. Анализ на съществуващите практики за пазарна реализация на произведенията на приложните изкуства в България. Необходимост от формиране на модел за управление на произведенията на приложните изкуства.....	131
II. Концепция за нов модел за управление на произведенията на приложните изкуства.....	135
1. Принципи и характеристики на модела за управление на произведенията на приложните изкуства.....	135
2. Цели и задачи на модела за управление на произведенията на приложните изкуства.....	138
3. Методика за формиране на модела за управление на произведенията на приложните изкуства.....	141

3.1. Аналитичен етап.....	145
3.1.1. Комплексен пазарно-продуктов анализ.....	147
3.1.2. Комплексен анализ на интелектуалната собственост	148
3.1.3. Извънкабинетно анкетно проучване.....	149
3.2. Синтетичен етап.....	160
3.2.1. Формиране на емпиричен модел за управление за класифициране на видовете произведения на приложните изкуства	160
3.2.2. Формиране на емпиричен управленски модел за добри практики в областта на произведенията на приложните изкуства	162
3.2.3. Формиране на управленски модел за закрила на произведенията на приложните изкуства като интелектуална собственост	164
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	169
ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ.....	173
ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА.....	174
ИНФОРМАЦИОННИ ИЗТОЧНИЦИ	175
ИНДЕКС НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД ТАБЛИЦИ И ФИГУРИ.....	181
ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	183
ПРИЛОЖЕНИЯ.....	184

УВОД

Изкуството е компонент на културата, което отразява разбирането за икономическите и социалните основи, както и предаването на идеи и ценности, присъщо на всяка човешка култура в пространството и времето. Обикновено се смята, че с появата на хомо сапиенс, изкуството първоначално придобива ритуална и магическа функция, но с течение на времето тази функция се променя и придобива естетически компонент, социална, образователна, търговска или просто декоративна функция. „Изкуството е творческа художествена дейност, обобщение на многостранния човешки опит, филтриран през душевността на художника, фиксиран в устойчиви образи, представляващи духовна ценност, понеже съхраняват висшите за всеки народ представи за красота, нравственост и хуманност.“¹ То е това нещо, което стимулира мислите, емоциите, вярванията или идеите на индивида чрез сетивата. Споделяйки тези идеи и емоции, изкуството помага на хората да разберат различните култури и да общуват с тях. „Терминът „изкуство“ означава творческа дейност, насочена към създаване на художествени произведения по всички възможни начини и във всички възможни форми посредством слово, багри, пластика, тонове, телодвижения и в съчетание на едни форми с други. Изкуството е особена форма на обществено отношение представляваща художествено отражение на живота.“² През времето художественото изкуство е било класифицирано по различни начини, от средновековното разграничение между *Artes Liberales* и *Artes Mechanicae*, до модерното разграничение между изящни (т.нар.визуални) и приложни изкуства, които са творения на човешкия интелект и попадат в категорията „интелектуална собственост“, която е система от обекти – интелектуални резултати, отговарящи на определени критерии от областите на науката, технологията, литературата и изкуството, както и на отношения – правни и икономически, по повод тяхната реализация. В съвременното общество на знанието, резултатите на човешкия интелектуален труд се превръщат в ключов двигател за развитието на икономиката. Повишава се значението на творческото начало, на креативността и таланта във всяка дейност на съвременните индустрии.

В настоящото изследване авторът обръща внимание на произведенията на приложните изкуства като ги класифицира, подчертавайки както тяхната естетичесност, така и тяхната функционалност. Те са онези произведения на изкуството, които намират място в човешкия бит, трудова и социална среда, и задоволяват както естетическите, така и практическите нужди на хората. В световен мащаб известни изследователи, занимаващи се с

¹ Енциклопедия на изобразителните изкуства в България. (1980). Том 1. Издателство БАН, София, стр.355.

² Маркова, М. (2003). Художествено-литературна собственост. УИ „Стопанство“, София, стр.163.

проблемите на управленските аспекти на изкуствата са: Д.Тротсби, У.Баумол, У.Боуен, С. Столяров, Л.Лесиг, Р. Бетинг и други. Маркетинговите аспекти на изкуствата пък са застъпени в разработки на Ф.Котлър, Дж.Бернщайн. На национално ниво по-известни научни разработки по тази проблематика са: М.Маркова, Б.Борисов, Г.Саракинов, Е.Лозев и други.

Произведенията на приложните изкуства обхващат широк спектър от различни творчески области, включително дизайн, мода, архитектура и др. В този контекст интелектуалната собственост играе решаваща роля за произведенията на приложните изкуства, за законните права предоставени на твореца, художника-приложника и дизайнера и за закрила на тези творчески произведения. Тези произведения на изкуството с уникални дизайни, новаторски техники и материали разчитат до голяма степен на ефективното идентифициране и управление на правата върху интелектуалната собственост, с цел максимизиране на бизнес потенциала и икономическия им успех. Тези права обхващат различни форми на интелектуална собственост като авторско право, промишлен дизайн, изобретение и полезен модел, търговска марка, географско означение, които са от съществено значение за запазване на оригиналността, за осигуряване на пазарната изключителност и предотвратяване на неразрешено използване или възпроизвеждане, както и за търговската стойност на творческите произведения. Правата на интелектуална собственост играят решаваща роля за гарантиране, че създателите на тези произведения са признати и възнаградени за техните усилия, като същевременно насърчават творчеството, иновациите и инвестиции в областта, като с това се насърчава и икономическия растеж в сферата на приложните изкуства. В специализираната литература, посветена на въпросите на интелектуалната собственост е прието, че понятието интелектуална собственост включва в себе си три групи обекти/подсистеми на собственост: обекти на индустриална собственост, отнасящи се до продукти на интелектуалния труд, главно намиращи приложение в индустрията в най-широк смисъл, обекти на художествена собственост с правен еквивалент авторско право и права, сродни на авторското, свързани с резултатите на интелектуалния труд в областите на литературата, науката и изкуството и нови обекти³ на интелектуална собственост. Сред обектите на художествена собственост са произведенията на приложните изкуства. Идентифицирането на интелектуалната собственост в произведенията на приложните изкуства включва разпознаване на уникалните качества и оригиналност на творението. Това изисква разбиране на наличната правна рамка и области на закрила, както и специфичните изисквания и критерии за всеки вид обект на интелектуалната собственост.

³ Борисов, Б., Маркова, М. (2002). Нови обекти на интелектуалната собственост. ИК на УНСС

Този процес включва определяне дали дадено творение отговаря на условията за авторскоправна закрила, дали е патентоспособно или подлежи на регистрация на дизайн и разбиране на потенциалния обхват на натрупване на закрилата, която предлага системата интелектуална собственост. Успешното идентифициране и реализиране на икономическия потенциал на интелектуалната собственост в произведенията на приложните изкуства води до различни ползи. То позволява на създателите да получат признание за своите произведения, да генерират потоци от приходи, да създадат конкурентно предимство на пазара и да насърчават инвестициите в научноизследователската и развойна дейност.

В този научен труд се изследват именно значението на интелектуалната собственост в произведенията на приложните изкуства, различните форми на закрила и различните модели за управление на интелектуалната собственост в тази специфична област. Чрез изчерпателното изследване на тази тема, може да се придобие по-задълбочено разбиране за това как правата върху интелектуалната собственост защитават правата и икономическите ползи на творците, как тези права са от съществено значение за процъфтяването на творчеството в произведенията на приложните изкуства и как ефективните модели на управление могат да оптимизират използването, закрилата и комерсиализацията на техните артистични начинания.

С оглед обектната насоченост на настоящия дисертационен труд, трябва да отбележим, че не са известни до момента резултати от конкретни изследвания на класификационната същност на приложните изкуства и на произведенията на приложните изкуства. Липсват резултати от конкретни изследвания на формите на закрила на произведенията на приложните изкуства чрез обектите на индустриална собственост, която е стабилна, трудна за заобикаляне и икономически ефективна закрила. До този момент произведенията на приложните изкуства са разглеждани единствено като художествена собственост, регламентирани като обект на авторското право. Не са известни на автора и изследвания за възможностите на системата на интелектуална собственост за стратегическо развитие, всичко това което обуславя научната новост и значимост на формулираната тема, както и интереса от провеждане на изследване в тази проблематика.

Наред с посоченото, изборът на темата на дисертационния труд е провокиран и от необходимостта от запълване на някои дефицити, които съществуват в изследванията на икономическите характеристики и приноса на интелектуалната собственост в различните видове произведения на приложните изкуства, както и фрагментарния характер на научните изследвания относно управленските аспекти на интелектуалната собственост в тези изкуства. За да се постигне успех и икономически растеж, пълният комплекс от обекти на интелектуална собственост в произведенията на приложните изкуства трябва да бъдат внимателно

идентифицирани и управлявани като икономически ресурси, чието идентифициране е и водещо и актуално като проблематика. Това идентифициране и икономическата реализация на интелектуалната собственост в произведенията на приложните изкуства са от решаващо значение за творците, артистите и дизайнерите, за да защитят своите произведения и да се възползват от бизнес потенциала им. Това включва разбиране на правната рамка и на различните правни механизми за закрила и насърчаване на творчеството, иновациите и търговската стойност, ефективното идентифициране на обектите на интелектуална собственост в уникалните творения и прилагане на модели за управление. Чрез разбирането и ефективното управление на интелектуалната собственост в произведенията на приложните изкуства, творците могат да процъфтяват в конкурентна сфера на приложните изкуства и да допринесат за цялостния растеж и иновациите в областта на приложните изкуства.

Обект и предмет на изследването

Обект на изследване са произведенията на приложните изкуства, а **предмет** на изследването е закрилата на произведенията на приложните изкуства като интелектуална собственост и тяхната пазарна реализация.

Цел и задачи на изследването

Целта на настоящото изследване е да разкрие многообразието от видове произведения на приложните изкуства, да идентифицира комплекса от обекти на интелектуална собственост в тези произведения, начините за тяхната пазарна реализация, както и да предложи модел за управление.

Така поставената цел се постига чрез следните изследователски **задачи**:

1. Да се идентифицира обекта „произведения на приложните изкуства“, като творчески продукт и като интелектуална собственост;
2. Да се изведе авторска класификация на видовете произведения на приложните изкуства;
3. Да се представят възможностите за закрила на произведенията на приложните изкуства като обекти на авторско право и да се изведат възможните начини и обекти на закрила на произведенията на приложните изкуства, чрез индустриална собственост;

4. Да се изведат особеностите, ползите, предимствата и недостатъците на формите на закрила и на пазарна реализация на произведенията на приложните изкуства в страната;

5. Да се създаде модел за управление на интелектуална собственост в произведенията на приложните изкуства и в пазарната им реализацията.

Методологията на изследването е интердисциплинарна, съдържаща системен и комплексен подход, като в основата им е теорията за интелектуалната собственост и управленската теория. Тя се основава на взаимосвързани изследвания на приложните изкуства като вид изкуство, техните произведения и обектите на интелектуална собственост в тези произведения. Сложността на изследвания обект, както и комплексният характер на дейностите, свързани с неговото създаване и реализация в бизнес условия налагат в изследването да бъдат приложени различни методи, сред които: емпирични методи, методи на анализ и синтез и специални методи на изследване.

Изследователската теза, която се отстоява в дисертационният труд е, че произведението на приложните изкуства като комплекс от обекти на интелектуална собственост и представляващо в своята същност творчески продукт, притежава икономически потенциал, който трябва да бъде обект на управление.

Доказването на изследователската теза се осъществява посредством тестване на следните **работни хипотези**:

1. В произведенията на приложните изкуства се идентифицират две групи обекти на интелектуална собственост: обекти на авторско право и обекти на индустриална собственост;

2. Произведенията на приложните изкуства притежават специфични управленски характеристики като продукти на творческа дейност и като пазарни предложения;

3. Съществуващите практики за управление на произведенията на приложните изкуства не отчитат сложната им природа като комплекс от обекти на интелектуална собственост, поради което са неефективни и това определя необходимостта от формиране на управленски модел за управлението им.

Ограничения в изследването

Ограничения **по отношение на изследваните аспекти**: фокусът е поставен върху идентифицирането на комплекса от обекти на интелектуална собственост в произведенията на приложните изкуства и конвенционалните условия на тяхната пазарна реализация в съвременната бизнес среда, не в дигитална среда.

Ограниченията **по отношение на териториалния обхват**: специфичният характер на изследваната област е ограничено до анализ на приложните изкуства в българската пазарна среда. Чуждите примери са разгледани в хода на дисертационния труд само с аналитична цел и с оглед евентуалното им приложение при ясното отчитане на спецификите на обекта – произведения на приложните изкуства.

Извън обхвата на изследването остават икономически аспекти, свързани със създаването, спецификата на реализация и интелектуалната собственост на произведенията на приложните изкуства в дигитална среда.

Апробация

Голяма част от резултатите от проведените изследвания са публикувани в научни издания, представени са на национални и международни научни форуми и са публикувани в сборници от провеждането им.

Основни информационни източници

Изследването е осъществено при следното **информационно осигуряване**:

- проучване и анализ на **литературни източници** относно произведенията на приложните изкуства с цел запознаване и анализ на понятия, класификации, особености и характеристики; специализирана литература и научни публикации в областта на интелектуалната собственост и нейното управление; **правна литература** – национални, регионални и международни нормативни документи.

- **емпирична информационна база** – собствени извънкабинетни анкетни проучвания и анализи, както и анализ на експертни мнения и бизнес практики, консултативни срещи, интервюта с представители на различни организации в сферата на приложните изкуства - в бизнес сектора, в нестопанския сектор, с индивидуални творци и други.

ГЛАВА ПЪРВА

ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА ПРИЛОЖНИТЕ ИЗКУСТВА КАТО ТВОРЧЕСКА ДЕЙНОСТ И НА ПРОИЗВЕДЕНИЯТА НА ПРИЛОЖНИТЕ ИЗКУСТВА КАТО ИНТЕЛЕКТУАЛЕН ПРОДУКТ

В глава първа се представя теоретична основа за разбирането на приложните изкуства като творческа дейност и на произведенията на приложните изкуства като интелектуални продукти. Произведенията на приложните изкуства обхващат широк спектър от области на дизайна, архитектурата, занаятите и други. Тези произведения имат комплексен характер, характеризиращ се с практичност и функционалност, като същевременно възплъщават своето художествено изразяване за естетически външен вид. Произведенията на приложните изкуства имат богата история, която може да бъде проследена до древните цивилизации, където майсторството и художествените умения са били високо ценени. Но в сегашно време разбирането за произведенията на приложните изкуства и за техните видове търпи значително развитие, което е изложено в авторските класификации по-надолу в изследването. Тази глава се стреми да предостави основите на творческите и интелектуалните аспекти на приложните изкуства. Един ключов аспект, който ще изследваме, е понятието за творчество в приложните изкуства. Творчеството е фундаментално за процеса на проектиране и създаване на произведенията на приложните изкуства, които са не само естетически приятни, но и служат за практически цели. Ще разгледаме основните характеристики и специфики на произведенията на приложното изкуство. Освен това ще се задълбочим в концепцията за произведенията на приложните изкуства като интелектуален продукт. Докато произведенията на приложните изкуства често се свързват с техните функционални аспекти, те също така притежават и интелектуална дълбочина и значение. Ще проучим как произведенията на приложните изкуства могат да предават послания, идеи и да предизвикват емоции чрез своя дизайн и изпълнение. Това ще включва анализиране на различните елементи и принципи на дизайна, които допринасят за интелектуалната стойност на произведенията на приложните изкуства. В тази глава ще се докоснем и до връзката между произведенията на приложните изкуства и изящното изкуство и занаята, които често черпят вдъхновение един от друг и интегрират техните принципи и техники в своята практика. Разбирането на тези интердисциплинарни връзки е от решаващо значение за оценяването и разбирането на сложността, особеността и значението на произведенията на приложните изкуства като творчески и интелектуален обект.

I. Приложните изкуства като творческа дейност

1. Понятиен апарат

„Приложното изкуство е раздел от изобразителното изкуство, един от най-древните и многообразни видове изкуство; творческа дейност за изработка на предмети, предназначени да задоволяват както практически, така и естетически нуждите на човека, да допринасят за издигане културата на хората. Част от творбите на приложните изкуства имат предимно утилитарно предназначение (облекло, съдове, мебели), чиято украса е съгласувана с практическото им предназначение; друга част имат предимно декоративен характер (везба, тъкани, стенопис), при оформянето на които се допуска голяма условност в изпълнението на мотивите и сюжета. Приложното изкуство е свързано с бита и архитектурата, неговото развитие до голяма степен се определя от създадената традиция, от степента на цивилизацията (използването на дадена техника) и стила на дадена епоха...“⁴ В най-широк смисъл на думата, приложните изкуства са тези изкуства, при които се проектират предмети и изделия, съчетаващи естетичен външен вид с функционалност и утилитарност. В по-тесен смисъл, според авторът М.Маркова под „приложни изкуства“ се разбират онези произведения на изкуството, които намират място в човешкия бит, трудова и социална среда, съчетавайки в себе си освен изкуство така и функционалност; прагматичност и красота; трайност и естетика. Те задоволяват естетически и практически нужди на хората, като могат да бъдат уникални и серийни и изготвени ръчно или по промишлен начин.⁵ Произведенията на приложните изкуства превъплъщават художествените идеи във веществени пластични обемни форми към които пластични обемни изкуства спада и архитектурата.⁶

Всъщност няма единен стандарт за закрила на произведенията на приложните изкуства. Бернската конвенция за закрила на литературните и художествени произведения изрично включва произведения на приложните изкуства в обхвата на авторскоправната закрила, оставяйки на националното законодателство да определи степента на прилагане на техните закони към произведения на приложните изкуства и промишлените образци и модели.⁷ Споразумението за свързаните с търговията аспекти на правата върху интелектуална собственост (ТРИПС) следва съответните разпоредби на Бернската конвенция, като също

⁴ Енциклопедия на изобразителните изкуства в България. (1987). Том 2. Издателство БАН, София, стр.458.

⁵ Маркова, М. (2003). Художествено-литературна собственост. УИ „Стопанство“, София, стр.164 и стр.178.

⁶ Повече по въпроса за архитектурата като приложно изкуство, виж: Костова, В. (2022). Архитектурата като приложно изкуство и архитектурните решения като интелектуална собственост. сп. „Недвижими имоти и бизнес“, том VI (1).

⁷ Бернска конвенция за закрила на литературни и художествени произведения (1886), чл. 2 (1) и (7).

предоставя правна закрила на тези произведения. Нито една конвенция обаче не дава определение за произведенията на приложните изкуства. Речникът с термини на Световната организация за интелектуална собственост (СОИС) определя произведенията на приложните изкуства като „обекти, предназначени за практическо ползване, изготвени ръчно или по промишлен начин“⁸. Определението, дадено в Ръководството към Бернската конвенция за закрила на литературните и художествените произведения поставя особен акцент върху „произведения на изкуството“. Ръководството използва тази широка дефиниция, за да обхване произведения на производители на „дрехи, бижута, златни и сребърни прибори, мебели, тапети, орнаменти и т.н.“⁹. В действащия български Закон за авторско право (1993г.)¹⁰ обаче не е дадено точно определение на произведенията на приложните изкуства.

С оглед аналитичния преглед на наличните дефиниции по разглеждания проблем, авторът дефинира и дава следната работна авторска дефиниция: **произведенията на приложните изкуства са художествено изработени ръчни и промишлени продукти, с добре изразен и привлекателен външен вид, които задоволяват, както естетически, така и практически нуждите на хората в ежедневието и в бизнеса. Със своя дизайн, те естетизират обитаваната от човека битова, техническа, архитектурна и бизнес среда.**

2. Приложните изкуства като творческа дейност

Повечето хора свързват думата „творчество“, а оттам и термина „творческа дейност“ с областите на изкуството и литературата. В тези области на художествено-творческа дейност, творческото въображение и вдъхновение се считат за предпоставка за наличие на творчество. Творчеството е комплексна интелектуална дейност, при което се създават нови, оригинални и неповторими материални и духовни ценности. Психическите и естетически приживявания на творческата личност са насочени към създаване на произведението. Творческият процес по своята същност е комплексен и сложен. Основните предпоставки за творчески процес са: концептуално идейно мислене, естетически вкус и творческо въображение, богат жизнен опит и активно отношение към заобикалящия ни свят, развити и мобилизирани от вдъхновението на творческата личност.

В основата на творческия процес е творческото въображение – това е способността на творческата личност да съчетава впечатления и наблюдения от видно, чуто или преживяно, за да бъдат преосмислени в творчески замисъл и превъплатени в образи. Според

⁸ Guide to the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works Paris Act, 1971.

⁹ Пак там.

¹⁰ Закон за авторското право и сродните му права, Обн. ДВ. бр.56, 1993г.

древногръцката митология има девет музи - вдъхновителки на творчески постижения. Те са дъщери на Зевс: Калиопа – героичен епос, Клио – история, Еутерна – музика и елегия, Талия – драматична поезия, Мелпомена – трагедия, Терпсихора – танци, Ерато – любовна лирика, Полихимния – химни и Урания – астрономия.

„Съвременните изследователи на творческия процес казват, че в основата на творческите виждания и изяви стоят естетическият вкус и естетическият идеал на твореца. Естетическият вкус (от лат. *Gustus*) е способност за различаване на пълноценното от непълноценното в света на изкуството. Той е необходимост за всеки творец на художествено-естетически ценности при преценка на собствените му постижения, а също така е необходим на критиците като инструмент за справедливи отзиви и за култивиране на високи изисквания в културно-обществения живот. Естетическият идеал (от лат. *Idealis*) – като порив към съвършенство има две основни предпоставки: творческият опит на предшествениците в най-значителните му прояви, утвърдил се като водещ художествен критерий и вътрешният модел на творческата личност за постижения, още по-значителни и още по-съвършени от ония, които познава.“¹¹

Като творческа дейност приложните изкуства изискват въображение, артистични умения, креативност и технически познания. Произведенията на приложните изкуства като творческо решение основано на съвременната теория и практика на приложните изкуства намира израз в превъплъщаването на художествените идеи в плоски и обемни вещевени пластични форми, които произведения притежават художествени качества, задоволяват материални и духовни потребности и са естетически приятни за човека със своето цветово съчетание и подбор на материали или комбинация от тях, и заедно с това имат и своето практическо приложение в бита. Освен с естетическата си привлекателност, произведенията на приложните изкуства също имат силата да предават и послания, да предизвикват емоции и да влияят на възприятията. Те могат да предадат идентичността на марката зад която стоят, да вдъхновят социална промяна или да уловят същността на култура или епоха. Следователно произведенията на приложните изкуства служат не само за утилитарни цели, но и допринасят за артистичността и културните ценности на обществото. Красотата им се крие в способността да съчетават функционалност и артистично виждане на автора. Тя позволява на художниците да внесат своето въображение и креативност в ежедневни предмети или дизайни, подобрявайки визуалното изживяване като същевременно служи и за практически цели. Авторите на произведенията на приложните изкуства често работят в тясно сътрудничество с

¹¹ Маркова, М. (2003). Художествено-литературна собственост. УИ „Стопанство“, София, стр.14.

клиенти или крайни потребители, за да разберат техните нужди и предпочитания и след това да превърнат тези изисквания в артистични творения. Произведенията на приложните изкуства могат да включват широка гама от материали и техники като текстил, керамика и други, включително и такива от изящните (т.нар. визуалните) изкуства като скулптура, живопис, печат, рисунка. Авторите на тези изкуства могат също така да използват и компютърен софтуер и технология за създаване на цифрови дизайни или изображения.

Приложните изкуства са обект на творческите индустрии, които извършват дейности по създаване на оригинални авторски произведения, носители на културно съдържание в сферата на изкуството. Тук се помещават и елитните творчески произведения на приложните изкуства, които не подлежат на масово производство, а са произведени от частни производители, занаятчии и творци. Фундаменти в съществуването и функционирането на творческите индустрии са както интелектуалната собственост, така и творчеството. Интелектуалната собственост определя както обхвата на творческата икономика, като обхваща сектора на материалното и нематериалното производство, и на извънпроизводствената сфера, така и служи като структуроопределящ класификационен критерий за самите творчески индустрии в творческата икономика, като в зависимост от степента на комерсиалното им предназначение и участието на авторскоправната закрила, биват творчески или културни индустрии¹². Творческите индустрии са изградени от творчески предприятия, като дейността им е да създават, индустриализират и комерсиализират творчески продукти, считани като интелектуални постижения от областите на науката, техниката, литературата и изкуството, които генерират благосъстояние, разширяват търговията в секторите на материалното и нематериалното производство и увеличават заетостта.¹³ Дейността им е пряко свързана със създаването и управлението на интелектуална собственост като са тясно свързани с авторскоправната закрила. В тесен смисъл, творческата индустрия обхваща широка гама от сектори, които разчитат на творчеството, въображението и интелектуалната собственост за създаване и разпространение на артистични и иновативни продукти и услуги. Тези индустрии се характеризират с фокуса си върху оригиналността, иновациите и артистичния израз и разчитат предимно на таланта и уменията на хората, които работят в тези области, като художници, дизайнери, писатели, музиканти и изпълнители. Също така те генерират значително икономическо богатство, а още по-важното е, че те са от

¹² Повече за културните индустрии, виж: Тодорова, Т. (2017). Авторскоправна компетентност и културни институции. За буквите-О писменехъ, София.

¹³ Виж повече: Борисова, Вл. (2009). Творческа икономика, културни индустрии и интелектуална собственост. УИ „Стопанство“, София, стр.92-100.

решаващо значение за изграждане на културата и ценностите. От икономическа гледна точка тези индустрии регистрират растеж над средния и създават работни места като същевременно водят и до укрепване на социалното сближаване. Освен това творческите индустрии играят жизненоважна роля в общественото и културното развитие и разнообразие. Творческите творби и продукти имат силата да вдъхновяват, образоват, провокират мисли и да обединяват хората.

Произведенията на приложните изкуства играят решаваща роля за творческата индустрия в България, тъй като те носят в себе си артистичност, технически опит и умения за създаване на нови визуално ангажиращи дизайнерски решения, които служат за различни цели. Тяхната работа не само подобрява естетическата привлекателност на продуктите и услугите, но също така допринася за икономическото и културното развитие на обществото. Така те допринасят цялостно за творческата икономика, като създават уникални и иновативни дизайни, които привличат вниманието и ангажират публиката. Освен това авторите на произведенията на приложните изкуства често работят в тясно сътрудничество с други сектори на творческата индустрия, като филмовата, телевизионната и други. Те могат да проектират декори, костюми и реквизити за продукции, подобрявайки визуалното изживяване за публиката. Техният опит във визуалното разказване на истории и естетиката значително допринася за успеха на тези индустрии. Произведенията на приложните изкуства също така оказват значително влияние и върху ежедневието – от дизайна на мебели и потребителски продукти до оформлението на обществени пространства, авторите на произведенията на приложни изкуства оформят света, в който живеем и допринасят значително за икономиката и бизнеса, създавайки работни места и насърчавайки културния обмен като са известни със способността да стимулират икономически растеж, да насърчават иновациите и да оформят културната идентичност на дадена страна или регион.

Следователно може да се каже, че са се обособили две групи творчески индустрии като икономически активни и това са: творческите индустрии на традиционното производство и културните индустрии, дейностите на които обособяват две основни направления в културата – елитната култура и масовата култура. Според доклада на ЕУ България 2021г. е сред държавите с най-висок принос на секторите на културата и творчеството за икономиката с над 2% от националния БВП. Към 2020г. съгласно статистическите изследвания на НСИ, икономическият принос в сектор творчески продукти е нараснал с 12 % в сравнение с 2019г. В сравнение с 2016 г. е нараснал двойно повече. Към 2020г. в сектор култура икономическият принос е намалял с 34 % в спрямо предходната година. В сравнение с 2016 г. е намалял с 12

%.

За 2021г. сектор творчески продукти се намира на пето място по принос за формиране на БВП в сравнение с другите икономически сектори.¹⁴

II. Произведенията на приложните изкуства като интелектуален продукт

1. Произведенията на приложните изкуства – същност и основи

Произведенията на приложните изкуства до голяма степен се припокриват с произведенията на декоративните изкуства. Предлагайки безкрайни възможности за оригиналност, тези изкуства, с наистина огромния си обхват на въздействие, обогатяват ежедневието и могат да направят дори и най-обикновените предмети удоволствие за очите. Декоративните изкуства, които обхващат почти всяка категория „скъпоценен“ изработен предмет с дизайн и декорация, са ценени както заради полезността си, така и заради чисто естетическите си качества. Великденските яйца “Faberge” са перфектен пример за това, как се модернизират старите занаятчийски традиции.

Според авторът М.Маркова, който дава обширна дефиниция на обекта – произведения на приложните изкуства, те са едни от най-древните в човешката цивилизация. Тук се помещават художествено проектирани промишлени продукти с добре изразен и привлекателен външен вид, които заемат силно нарастващо място в днешната епоха на стремеж към максимално естетизиране на обитаваната от нас битова и техническа среда. Архитектурата също се разглежда като приложно изкуство.¹⁵

На практика, произведенията на приложните изкуства се отнасят до художествени творения, които имат практическа функция с максимална ефективност и с добре изразен и привлекателен външен вид.

Основни характеристики, специфики и особености на произведенията на приложните изкуства, които извежда авторът:

1. Те са произведения на изкуството: Произведенията на приложните изкуства включват креативността и въображението на художника-приложник или дизайнера. Те са резултат на специфична творческа дейност и изразяване, изискващи доза оригиналност и новаторство в създаването им. Това ги прави интелектуални продукти, произтичащи от идеите и визията на художника-приложник или дизайнера. Например: Дизайнерска лампа, за

¹⁴ <https://www.musicautor.org/bg/article/ey-gesac-rebuilding-europe-2021>

¹⁵ Повече за архитектурата като приложно изкуство виж: Костова, В. (2022). Архитектурата като приложно изкуство и архитектурните решения като интелектуална собственост. сп. “Недвижими имоти и бизнес“, том VI (1).

направата на която са използвани нови, иновативни и интересни материали, е чиста проява на творчество и изкуство, както по отношение на използваните материали, така и по отношение на самия продукт. Тиражирайки ги, те отговарят и на изискванията за възпроизводимост и тиражиране.

Трябва да се отбележи обаче, че има случаи при които не винаги има сериозен творчески елемент при произведенията на приложните изкуства.

2. Израз са на личността на автора: Произведенията на приложните изкуства са особен вид морално, културно и психологическо продължение на авторовата личност. Тези произведения са израз на неговата естетическа преценка за обкръжаващия го свят и ценностна система.

3. Имат комплексен характер: Произведенията на приложните изкуства изискват задълбочено разбиране на функционалността, използваемостта и практичността, като същевременно се вземат предвид художествените аспекти на работата. Сложността произтича от необходимостта да се балансират функционалност и естетика. Създателите на произведенията на приложните изкуства трябва да вземат предвид поставената цел и начина му на взаимодействие с потребителите. Те трябва също така да вземат предвид фактори като материали, ергономичност, издръжливост и култура. Изборът на материали е от решаващо значение при произведенията на приложните изкуства, тъй като засяга както функционалността, така и естетиката на произведението. Различните материали, като дърво, метал, стъкло, текстил, глина и т.н., са внимателно подбрани въз основа на техните свойства и пригодност за предназначението на обекта. Освен това, произведенията на приложните изкуства често включват проблеми от различен характер свързани с естетика, функционалност, вписване в околната среда и други. Независимо дали става въпрос за стол с красив дизайн, който осигурява комфорт, визуално впечатляваща сграда, която приютава хора, произведенията на приложните изкуства са предназначени да бъдат използвани и изживявани в ежедневието. Създателите на произведенията на приложните изкуства може да се наложи да намерят иновативни дизайнерски решения за задоволяване на специфичните потребителски нужди. Това изисква мултидисциплинарен подход, съчетаващ артистични умения с технически познания и разбиране на човешката психология и поведение.

- **Имат утилитарна функция:** Произведенията на приложните изкуства са предназначени да бъдат използвани в ежедневието, като подобряват функционалността на предметите и пространствата, за които са предназначени. Функционалността отразява основната потребителска ползност на произведенията на приложните изкуства и намира

израз в характеристики като: надеждност, техническо съвършенство, удобство при използване и поддържане, ергономичност и екологичност.¹⁶

- **Имат естетическа привлекателност:** Докато функционалността е от първостепенно значение, приложните изкуства също дават приоритет на визуалната хармония и естетическата привлекателност. Естетичността отразява допълнителната полезност на произведенията на приложните изкуства, намираща израз в наличието на естетическа ценност. Изразява се в добър и привлекателен външен вид, атрактивни цветови решение и колорит, хармонично формоизграждане и атрактивно композиционно решение.¹⁷

4. Имат особен характер: Произведенията на приложните изкуства притежават особен характер, който ги отличава от другите форми на художествено изразяване. Голяма част от произведенията на приложните изкуства се създават не за целите на изкуството, като самотно творчество, а за целите на тиражиране, използване и естетизация на бита и на бизнеса.

5. Имат интегрален характер: Произведенията на приложните изкуства могат да се произвеждат или в големи количества за масовия пазар, или в ограничени количества за по-ексклузивни пазари. Производственият процес може да включва традиционни занаятчийски техники или промишлени методи, в зависимост от мащаба и предназначението на обекта. Все по-често произведенията на приложните изкуства са ориентирани към промишлено производство, тиражиране и потребление. Приложният характер дава фокус на това, че може да се търси закрила чрез обектите на индустриална собственост, тъй като в съвкупността на приложните изкуства е заложено да бъдат с промишлена възпроизводимост, ако под „промишлена възпроизводимост“ разбираме това, че няма да са в бройки от 1 до 5, което е характерно за произведенията на изящните изкуства.

6. Полезност: Полезността при произведенията на приложните изкуства от една страна е духовна – води до по-висока естетическа стойност на всичко, което ни заобикаля, дава импулс за настроение и работа, но от друга страна полезността при произведенията на приложните изкуства е материална – от една страна произтича от утилитарния характер на произведенията на приложните изкуства и тяхната парична и материална стойност като изделие (материалните ползи за потребителя), а от друга страна чрез продажбата на произведенията на приложните изкуства или материализирането им в множество екземпляри се реализира печалба (материалната полза за производителя).

¹⁶ Маркова, М. (2010). Дизайн Мениджмънт. УИ „Стопанство“, София, стр.11.

¹⁷ Пак там, стр.11.

7. Фокусът е върху дизайна и майсторството: Произведенията на приложните изкуства наблягат както на дизайна, така и на майсторството, участващи в създаването на функционални и естетически произведения. Фокусът е върху уелото използване на техниките и вниманието към детайла, което гарантира, че обектът е не само визуално привлекателен, но и добре изработен и издържан.

8. Наличие на съвместна работа при изработката: Произведенията на приложните изкуства често включват сътрудничество между художници, дизайнери, занаятчии и производители. Процесът на изработка може да изисква опит от множество дисциплини, за да се гарантира успешното реализиране на функционалното и естетическо издържано произведение.

9. Имат културен и социален контекст: Произведенията на приложните изкуства могат да бъдат повлияни от културни, исторически, регионални, социални или съвременни тенденции и могат да въплъщават специфични културни или символични значения. Художниците или дизайнерите разработват идеи и концепции, които надхвърлят обикновената естетика. Те могат да черпят вдъхновение от конкретни исторически периоди, да изследват социални теми, традиции или културни въпроси, показвайки своята интелектуална ангажираност.

10. Достъпни са: За разлика от изящните изкуства, които често се смятат за по-ексклузивни или елитарни, произведенията на приложните изкуства имат за цел да бъдат достъпни за по-широката публика. Те са предназначени за по-масово промишлено възпроизводство и ежедневна употреба и могат да бъдат намерени навсякъде, включително в домовете, в офисите, на обществени места или в икономическите среди. Като цяло, основната цел на произведенията на приложните изкуства е да съчетаят художественото изразяване с практическата функционалност, създавайки предмети, които са не само визуално привлекателни, но и служат за полезна цел в ежедневието на хората.

11. Притежават комплексна икономическа ползност: Естетическа, социална и емоционална.

Предвид, че няколко пъти авторът споменава термина „изящни изкуства“ е необходимо да се разгледа взаимовръзката между двата сектора на изобразителното изкуство – произведенията на приложните изкуства и произведенията на изящните изкуства. Докато произведенията на приложните изкуства се отнасят до творчески произведения, които имат функционална цел и обикновено са предназначени да се използват или да им се наслаждават хората в ежедневието, като мебели, дрехи, бижута, керамика, текстил и други, то

произведенията на изящните изкуства (визуалните произведения) са създадени предимно за естетически или интелектуални цели, като подчертават израза и креативността на художника, а не функционалността. Изящните изкуства обхващат различни дисциплини, включително живопис, скулптура, графика, художествена фотография, инсталационно изкуство, перформанс изкуство, концептуално изкуство и други. Тези произведения предимно се показват в галерии, музеи или изложби и имат за цел да предизвикат емоции, да провокират мисли или да предадат смислени послания.

Границата между произведенията на приложните изкуства и произведенията на изящните изкуства понякога може да бъде замъглена, разграничението се крие в основното намерение на произведението на изкуството – дали то е предимно функционално или предимно естетическо. Тези граници между двете области на изкуството могат да бъдат подвижни и художниците често черпят вдъхновение и от двете области, което води до вълнуващи и новаторски творения, които се противопоставят на традиционните определения. С оглед на това и взаимовръзката между произведенията на приложните изкуства и произведенията на изящните изкуства е сложна и многостранна, но е също така динамична и развиваща се. Те се различават в няколко аспекта, включително по своето предназначение, намерение, публика, възприемане и художествен израз.

Авторът разглежда пет основни точки за сравнение между тези две области на изкуството:

1. Оригиналност и уникалност: Произведенията на приложните изкуства не винаги притежават висока степен на оригиналност, както е при произведенията на изящните изкуства, както и по отношение на особения характер на произведенията на приложните изкуства те не се характеризират с уникалност, което е характерно за много от произведенията на изящните изкуства.

2. Предназначение и функция: Произведенията на приложните изкуства често имат комплексен характер. За разлика от изящните изкуства, които са фокусирани предимно върху естетическото изразяване и творчеството, произведенията на приложните изкуства имат практическа цел, проектирани са да бъдат функционални или да служат на специфична утилитарна цел, като същевременно включват артистични елементи. Те са ценени заради тяхната функционалност, майсторство и естетичен дизайн и са създадени с намерението да се използват в ежедневието, като мебели, дрехи, керамика или други. За разлика от това, произведенията на изящното изкуство са създадени предимно за естетически или интелектуални цели. Те не са непременно функционални и имат за цел да провокират емоции, да предават съобщения или да изследват художествени концепции като се ценят предимно

заради своите артистични и интелектуални достойнства и често се разглеждат като изкуство имащо по-висока културна или художествена стойност.

3. Възпроизводимост и тиражиране – Произведенията на приложните изкуства и техния интегрален характер предполага ориентиране към промишлено възпроизвеждане, тиражиране и потребление, за разлика от произведенията на изящното изкуство, чиито художествени резултати не са ориентирани към тази цел.

4. Намерение и изразяване: Произведенията на приложните изкуства се фокусират върху умелото прилагане на художествени техники и принципи за създаване на визуално привлекателни и функционални обекти. Акцентът е върху майсторството, техническите умения и естетиката на дизайна. Изящното изкуство, от друга страна, поставя повече акцент върху личното изразяване и креативността. Художниците на изящни изкуства често използват работата си като средство за себеизразяване, изследване на теми и разширяване на границите на артистичното изразяване.

5. Публика и контекст зад създаването на произведението: Произведенията на приложните изкуства често се създават за по-широка аудитория и в по-голям тираж, за да бъдат продадени в търговската мрежа. Те обикновено се използват в домашни или обществени условия, като домове или офиси. Произведенията на изящното изкуство, от друга страна, са насочени към по-специфична и проникателна аудитория. Обикновено тези изкуства се излагат в галерии, музеи или художествени изложби, където зрителите могат да се ангажират с произведенията на изкуството на по-дълбоко ниво. Контекстът и намерението зад предназначението на самото произведение могат да променят възприятието и категоризирането на произведението на изкуството – съответно като произведение на приложното или изящното изкуство.

Въпреки че тези две категории изкуство имат различни характеристики, те често си влияят, вдъхновяват и сътрудничат взаимно по общи проекти, като размиват границата между приложното и изящното изкуство. Например: моден дизайнер може да работи заедно с художник, за да създаде уникален текстилен дизайн, или архитект може да работи със скулптор, за да включи скулптурните елементи в дизайна на сградата. Тези съвместни проекти често водят до създаването на хибридни произведения на изкуството. Произведенията на изящното изкуство често вдъхновяват авторите на произведенията на приложните изкуства по отношение на естетика и техники. Изящното изкуство може да осигури извор на идеи, които създателите на произведенията на приложните изкуства черпят, за да създадат новаторски и визуално привлекателни дизайни. По същият начин произведенията на приложните изкуства

могат също да повлияят на изящните изкуства чрез въвеждане на нови материали, технологии или подходи към художественото изразяване.

Световите на изящните изкуства и приложните изкуства се припокриват в продължение на много десетилетия. От Салвадор Дали и Анди Уорхол, които сами проектират облекла, до текстил, пряко вдъхновен от творчеството на Густав Климт, художниците и техните творчески умове са допринесли за развитието на приложните изкуства, в частност на модата от представените примери. Поглеждайки назад към миналия век, има специфичен списък с имена и произведения от сюрреалистичните, модерни и съвременни движения, които са превърнати от произведения на изящното изкуство в изкуство, което може да бъде „облечено“. Един от най-добрите примери за художествени модни колаборации е колекцията „Masters“ (в превод от англ.ез. „Майстори“) на френската луксозна къща Луи Вюитон (Louis Vuitton) и Джеф Кунс, който е един от най-скъпите живи творци и един от емблематичните за нашия век. Продуктите са с принтове на произведения на Клод Моне, Леонардо Да Винчи, Винсент ван Гог, Рубенс, Уилям Търнър, Едуард Мане, Пол Гоген, Никола Пусен и Франсуа Буше. Оскар-Клод Моне, който е считан за бащата на френската импресионистична живопис, е известен със своите вдъхновени от природата произведения на изкуството, а именно с емблематичните си картини „Водни лилии“. „Мона Лиза“ на Да Винчи и „Пшениченото поле с кипариси“ на Ван Гог също са сред творбите пресъздадени върху емблематичните дамски чанти. Върху всяка чанта от колекцията „Masters“, е изписано името на оригиналния художник със златни букви. Чрез представянето на тези прочути картини върху чантите и аксесоарите на бранда, се дава нов „живот“ на прочутите произведения.¹⁸

Фигура № 1: Водни лилии, Клод Моне

Източник: WikiArt Visual Art Encyclopedia

¹⁸ <https://www.nytimes.com/2017/04/11/fashion/jeff-koons-louis-vuitton-masters-collection.html>

Фигура № 2: Коллекция “Майстори”, Луи Вюитон и Кунс

Источник: AD Magazine

Фигура № 3: Мона Лиза, Леонардо Да Винчи

Источник: BBC

Фигура № 4: Коллекция “Майстори”, Луи Вюитон и Кунс

Источник: ELLE Magazine

Фигура № 5: Коллекция “Майстори”, Луи Вюитон и Кунс

Источник: The New York Times

Модната къща Луи Вюитон (Louis Vuitton) е правила колаборации и с други известни съвременни художници, като един от най-успешните съвременни попарт творци, с които модният бранд си е сътрудничил в общ проект, е именно японският артист Такаши Мураками. Източник на неговото вдъхновение са културите манга и аниме. Интерпретации на произведенията му върху чанти са както от колекция монограми „Multicolore“ на Луи Вюитон, така и на Марк Джейкъбс (Marc Jacobs).

Друг съвременен попарт художник, чиито творби са се разпростирали върху модните шедьоври на Луи Вюитон е Яйой Кусама (т.нар. „жената точка“), която прекроява пространството и представите за време и движение чрез хипнотични полка точки, които завладяват света на изкуството и модата. Стилът на Кусама е изключително иновативен, а цветните точки във всякакви вариации, форми и съчетания са нейна запазена марка. Тя е световноизвестна с изкуството си, което се простира в много области – скулптура, инсталации, живопис, пърформанс, мода, поезия, художествена литература и др. Творбите на японката са излагани в музеи и културни институции по целия свят, като Кусама е смятана за един от най-важните живи художници в Япония и по света. Тя е обявена за една от най-влиятелните личности от сп.Форбс и е една от най-ярките и скъпо платени художнички на нашето време. Нейните произведения красят стените на най-големите галерии на модерното изкуство в света. Първото партньорство на луксозния бранд и японката е през 2012г. В края на 2022г. През 2023 година колаборацията на японската артистка с френския бранд превърна бутиците на марката в истинска арт инсталация, а образът ѝ послужи за прототип на манекените по витрините на бранда по целия свят като буквално преобрази няколко световни столици, където се намират бутиците им в тематиката на колекцията Yayoi Kusama x Louis Vuitton. Безспорно най-впечатляващ обаче е водещият магазин на марката на „Шан-з-Елизе“ в Париж, украсена с характерните полка точки на съвременната художничка, с огромна скулптура, наподобяваща нейния образ, поставена на покрива, която е разположена така, сякаш ги „рисува“.¹⁹

¹⁹ <https://boulevardbulgaria.bg/galleries/magazinat-louis-vuitton-na-shanz-elize-poluchi-preobrazyavane>

Фигура № 6: Луи Вюитон многоцветна чанта с монограми, Такаши Мураками

Източник: Sotheby's

Фигура № 7: Яйой Кусама х Луи Вюитон

Източник: Fashioninside BG

Фигура № 8: Яйой Кусама х Луи Вюитон

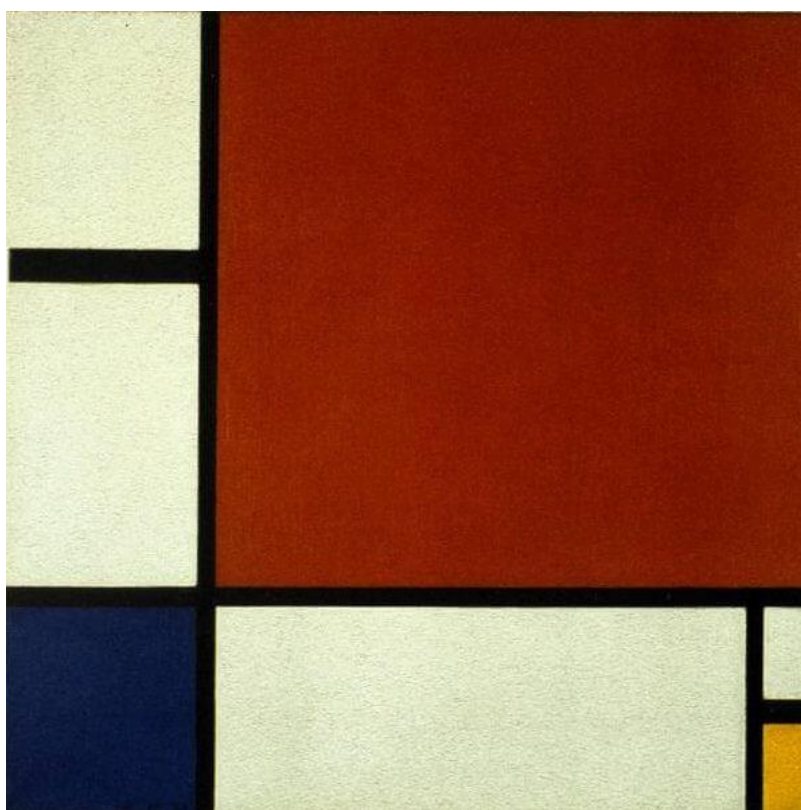
Автор на снимката: Edward Berthelot/Getty Images

Фигура № 9: Яйой Кусама х Луи Вюитон

Автор на снимката: Anadolu Agency/ Getty Images

Известните абстрактни картини на датския художник Пийт Мондриан са много лесно разпознаваеми по характерната си комбинация от черни и бели правоъгълници, разположени срещу правоъгълници в жълто, червено и синьо. Абстрактното геометрично оформление на картините му привлича вниманието на много дизайнери, сред които модната къща Ермес (Hermès), която още докато художника е жив, представя колекция от чанти и куфари с характерен модел. По същото време Ив Сен Лоран (Yves Saint Laurent), превръща това модернистично изкуство в неочаквано елегантна колекция „Колекцията Мондриан“, носеща името на датския художник Пийт Мондриан (1965г.). Колекцията е съставена от шест коктейлни рокли а ла „Композиция в червено, синьо и жълто“ с изчистената кройка, като така френският дизайнер Ив Сен Лоран сбъдва мечтата на Мондриан, идеите на изкуството му да станат част от живота – да могат се „облекат“. Оттогава името Мондриан и творчеството му се споменава от световни марки, включително Шанел (Chanel), Вивиан Уествуд (Vivienne Westwood), Москино (Moschino) и Найк (Nike).²⁰

Фигура № 10: „Композиция II“ в червено, синьо и жълто, Пийт Мондриан

Източник: Piet Mondrian

²⁰ <https://www.thecollector.com/9-art-history-inspired-fashion-designers/>

Фигура № 11: Ив Сен Лоран, колекция AW Haute Couture

Източник: HELLO Magazine

Анди Уорхол е американски художник, водещ представител на течението попарт. В центъра на творчеството му е общата представа за американската култура. Той интерпретира пари, доларови знаци, храна, женски обувки, известни личности и изрезки от вестници, както и популярни образи и методи за визуализиране на американската идентичност през XX век. Този нов поглед към американската култура намира израз в творчеството му. „Супер роклята“, направена от известния му принт „Кембъл-Супени Консерви“ (1962г.), бележи началото на дълга връзка между художника и модата. Ив Сен Лоран също насочва креативността си като заимства от попарт портретите на Уорхол. А през 2013г. Диор пуска колекция от рокли и аксесоари на скици на обувки, изработени от Уорхол.²¹

²¹ <https://www.hungertv.com/feature/top-ten-andy-warhol-inspired-collections/>

Фигура № 12: Campbell's Soup Cans, Andy Warhol

Источник: Museum of Modern Art (MoMA), New York

Фигура № 13: The Souper Dress

Источник: The Metropolitan Museum of Art

Фигура № 14: Лейди Диор на Анди Уорхол

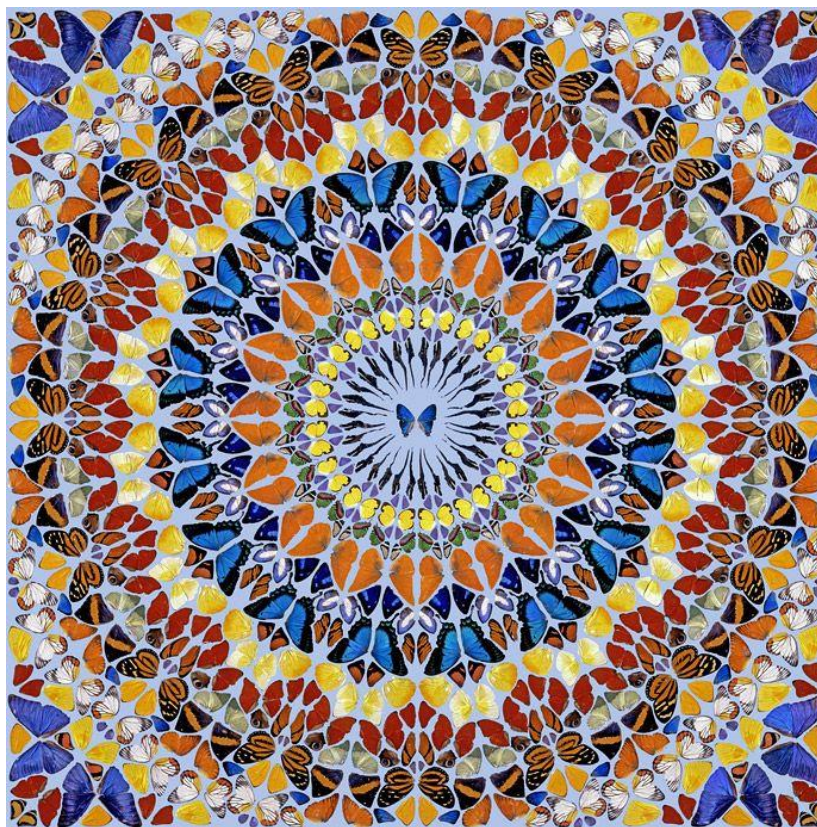
Источник: VOGUE France

Фигура № 15: Кристиан Диор – FW 2013

Источник: Part Nouveau

Деймиън Хърст е английски художник, предприемач и колекционер на произведения на изкуството и е един от най-скъпите и влиятелни съвременни художници. Проектът „Ентомология“, по който англичанинът работи от 2009г. е проект за изследване на света на насекомите. Насекомите, които познаваме от творчеството на Деймиън Хърст оживяват върху аксесоарите на едни от най-големите имена в модата. Първият път, в който британският провокатор си сътрудничи с моден гигант е създадената от него модна колекция шалове за Александър Маккуин (Alexander McQueen). Тук, освен насекомите, творецът издига в култ друго емблематично свое произведение, а именно черепът с инкрустирани диаманти. Последва подобна колаборация с Прада (Prada), този път за благотворителност, която включва декорирана лимитирана колекция от 20 чанти, направени от скъпоценни камъни, кристали и пера.²²

Фигура № 16: „Доброта“, Деймиън Хърст

Източник: Artsy

²² <https://www.widewalls.ch/magazine/damien-hirst-x-alexander-mcqueen>

Фигура № 17: Шал „Прошка“, Деймиън Хърст за Александър Маккуин

Източник: The New York Times Style Magazine

Фигура № 18: Колаборация на Деймиън Хърст с Прада

Източник: Cosmopolitan Magazine

Австрийският художник символист Густав Климт е може би най-известният творчески ум от стила Ар нуво, който стил е характерен в архитектурата, изящните и приложните изкуства. Художникът бележи прехода от историзма към характерния за Виена стил сецесион като е един от най-ярките представители на австрийския модернизъм. Невъзможно е да се пренебрегне „Златният период“ на Климт, когато той рисува голям брой творби в подобен стил и техника на позлата от слоеве златни люспи, която техника придава модерно, но и наситено с емоционални спомени излъчване. Именно тези му творби определят художествената естетика на художника и повлияват на колекциите на дизайнерите през годините. Работата на Климт е вдъхновила Джон Галиано (John Galliano) и най-вече Александър Маккуин (Alexander McQueen), който създава роклята-бижу „Густав Климт“, вдъхновена от едни от най-емблематичните му творби „Целувката“ и „Златаната Адел“. Изкуството на Климт често може да се види изобразено върху всякакви произведения и творчески решения за дома, офиса – чаши, свещници, вази, лампи и т.н., и интериора.

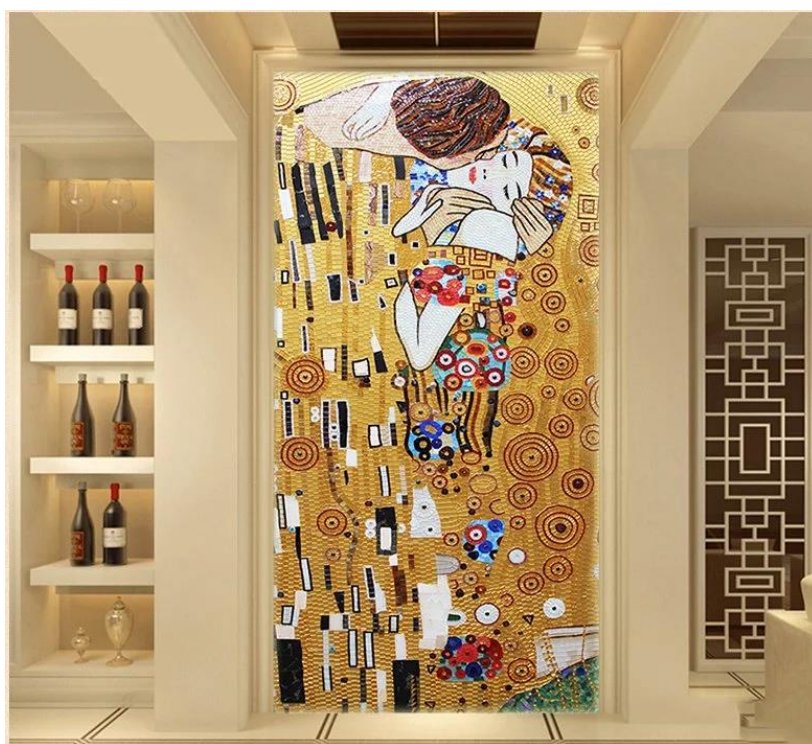
Фигура № 19: Aquilano.Rimondi Пролет 2011 г., вдъхновен от изкуството на Густав Климт

Източник: VOGUE

Фигура № 20: Стъклена ваза и лампа "Целувката" със златна декорация

Източник: The world of art Ars Mundi

Фигура № 21: Целувката на Густав Климт, ръчно изработена стенна мозайка от плочки

Източник: Etsy

Едно е сигурно от представените облекла и аксесоари, заедно с картините на художниците от които произхождат е, че са влезли в историята, а и в музеите, благодарение на своята уникалност, дълбока символичност и стойност. Картините се съхраняват в едни от най-прочутите музеи по света. „Водните лилии“ на Моне е в музея Оранжери в Париж; „Мона Лиза“ е най-охраняваната картина в Лувъра; Геометричните пана на Мондриан се намират в Общинския музей в Хага; „Супените Консерви Кембъл“ на Уорхол е в Музеят на модерното изкуство в Ню Йорк; Проектът „Ентомология“ на Деймиън Хърст е поместен в Националния исторически музей отново в Лондон, а „Златният период“ на Климт е в Музея Белведере, Виена. Част от инспирираната мода се намира в Института за костюми към музея „Метрополитан“ в Ню Йорк. Колекцията му към днешна дата е повече от 33 000 костюми и аксесоари обхващащи седем века мода (от XV в. до наши дни). Колекцията постоянно се увеличава, тъй като много музеи по света прехвърлят своите колекции и по този начин тя става най-голямата и пълна комбинирана колекция от костюми в света. Институтът по костюми организира всяка година една или две специални изложби, от които едната задължително е тематична. В тези изложби дизайнерите на висшата мода изработват уникални тоалети, които представят на най-видимото и успешно благотворително събитие, наречено „The Met Gala“ и най-добрите от тях биват приети в Института като истински съкровища на изкуството. Ползата от института за костюми, както и от The Met Gala е основният източник на годишно финансиране за изложби, придобивания и капиталови подобрения на института.²³

Въз основа на представените примери може да се направи изводът, че е налице нарастваща тенденция произведенията на изящните изкуства да намират ново поле на изразяване в произведенията на приложните изкуства и в модата. Все повече се размиват границите между произведенията на изящните изкуства, произведенията на приложните изкуства, занаятите и модата, което води до кръстосано „опрашване“ на идеи и естетика, както и сближаване на художествени елементи, стилове и техники, което води до по-широки и по-разнообразни артистични решения. Това преплитане на тези области на изкуството се дължи на културни промени, развиващи се художествени практики и желанието да се достигне до по-широка публика чрез ежедневни предмети и изкуство, което може да бъде „облечено“.

Споменавайки няколко пъти „занаятите“ по-горе в изследването, няма как да не обърнем внимание и на често спряганите за синоними „произведения на приложните изкуства“ и „произведения на занаятите“. Въпреки че произведенията на приложните изкуства произхождат от занаятите и до известна степен остават взаимосвързани, те са различни по

²³ <https://www.metmuseum.org/>

своята същност и характеристика. Разликата между произведенията на приложните изкуства и произведенията на занаятите може да бъде проследена след Индустриалната революция, настъпила от края на 18 до началото на 19 век. През този период има значителна промяна в производствените методи, с възхода на механизацията, промишленото производство и вносът на много нови промишлени изделия от чужбина, които въздействат за промяна на естетическите възгледи и художествения вкус на човека (съвременника). „Създават се нови отношения между възгледите за запазване духа на художественото наследство и съвременните виждания за развитието на научно-техническия прогрес и връзката му с проблема за естетическото оформяне на всичко необходимо за бита.“²⁴ Произведенията на приложните изкуства обхващат широк спектър от видове произведения, като: дизайн на мебели, металообработка, текстил, керамика, производство на стъкло и други. Тези произведения често се свързват с квалифицирани майстори и занаятчии, които произвеждат предмети за ежедневна употреба или специфични цели, като мебели, прибори или декоративни предмети. С напредването на индустриализацията настъпва и нарастващо разграничение между масово и машинно произведени стоки и ръчно изработени предмети. Произведенията на приложните изкуства, които до този момент често се свързват с произведенията на занаятите, с традиционното майсторство и индивидуалното творчество, вече започват да се разглеждат като отделни изкуства от занаятите, които са с по-индустриализирани и модернизирани производствени методи спрямо времето. Движението на „изкуствата“ и „занаятите“, което се появява в края на 19 век, изиграва значителна роля в по-нататъшното дефиниране и разграничаване между двата термина – „произведения на приложните изкуства“ и „занаятите“.

„Характерни и основни тенденции в развитието на приложните изкуства са: повишаване на естетическите качества на творбите, заличаване на границите между декоративно-приложните изкуства и формите на изящните изкуства (живопис, графика, скулптура), по-ярко изразено в развитието на декоративния текстил (текстилна пластика, в някои случаи и обемна, в комбинация с различни традиционни и синтетични материали като кожа, метал, емайл, дърво).“²⁵ Важно е да се отбележи, че разграничението между произведенията на приложните изкуства и занаятите понякога може да бъде субективно и зависимо от контекста, също така може да има припокриване между двата термина, като някои предмети може да пресичат границата между изкуство и занаят. Въпреки всичко е необходимо да се поставят ясни граници между тях, като разграничението най-точно и ясно се състои в акцента върху художественото намерение, естетическите качества и нивото на художествено изразяване.

²⁴ Енциклопедия на изобразителните изкуства в България. (1987). Том 2. Издателство БАН, София, стр.459.

²⁵ Пак там, стр.459.

В тази връзка са обособени 4 (четири) основни отличителни знака:

1) Предназначението им: Произведенията на приложните изкуства са създадени предимно за естетически или художествени цели, с акцент върху творчеството и себеизразяването. Те надхвърлят обикновената функционалност и имат за цел да предизвикат емоции, да предадат съобщения или да изследват някакви идеи. Занаятите, от друга страна, са фокусирани предимно върху създаването на функционални или декоративни предмети, които служат за практическа цел. Основната цел на занаятите е да произвеждат добре изработени, утилитарни предмети.

2) Художественото им намерение: Произведенията на приложните изкуства дават приоритет на художественото намерение и естетическите качества. Създателите на тези изкуства използват своите умения и креативност, за да създадат визуално ангажиращи и провокиращи мисълта произведения. Те могат да експериментират с материали, техники и форми, за да изразят своята артистична визия. Занаятите, макар да изискват умения и майсторство, поставят по-малко акцент върху художественото намерение. Занаятчиите се съсредоточават върху прилагането на техники и поддържането на традиционните стандарти на изработка, вместо да надхвърлят артистичните граници.

3) Нивото на артистичното им изразяване: Произведенията на приложните изкуства предлагат по-високо ниво на артистично изразяване в сравнение със занаятите. Авторите на произведенията на приложните изкуства, често включват личен стил, новаторски техники и оригинални идеи в своите творения. Те могат да изследват и използват нови техники и материали, да експериментират с форми, за да създадат уникални и изразителни произведения. Занаятите, макар и да демонстрират умения и майсторство, са склонни да бъдат по-сдържани по отношение на артистичния израз, тъй като акцентът е върху функционалността и придържането към установени форми и техники на изработка и материали.

4) Възприятие: Произведенията на приложните изкуства се разглеждат като самостоятелни художествени творения, ценени заради тяхната дълбочина и естетически качества. Занаятите, от друга страна, често се свързват с традиционните техники, наследство и културни практики. Те могат да бъдат по-тясно свързани с конкретни региони или общности и тяхното разпознаване може да бъде по-локализирано, като например на местни занаятчийски пазари или специализирани занаятчийски изложби.

Въпреки че има разлики между произведенията на приложните изкуства и занаятите, те споделят и няколко прилики, като:

1) високо ниво на умение и майсторство при изработката на творенията;

2) използване на традиционни техники;

3) внимание към детайлите и стремежа към качество и съвършенство в работата, обръщайки голямо внимание на майсторството, прецизността и цялостния завършек на творческия продукт;

4) практическо участие на художника-приложник или занаятчията в процеса на създаване на творенията. Въпреки че произведенията на приложните изкуства могат да включват по-съвременни и новаторски подходи, и двете области оценяват значението на сръчността и личното отношение на създателя му.

2. Произведенията на приложните изкуства като творчески и интелектуален продукт

Произведенията на приложните изкуства са форма на изкуството, която обединява дизайн мислене и артистично изразяване с практичността, създавайки произведения, които са не само визуално привлекателни, но и служат за специфична цел или функция в ежедневието, като същевременно включват артистични елементи като цвят, форма, текстура и композиция. „Дизайн мисленето е методология, която предоставя базиран на решение подход за решаване на проблеми. Той съчетава това, което е желано от човешка гледна точка, с това, което е технологично осъществимо и икономически изгодно. Дизайнерското мислене е уникално в сравнение с други методи за решаване на проблеми, тъй като е процес фокусиран върху постигането на резултати и надеждно отговаряне на нуждите на потребителите...”²⁶ „Когато става дума за творчество, творчески процес и творчески резултат, за управление на творческия процес, за собственост върху продукта на творческата дейност и за реализация на творческия продукт, това означава че се засягат въпроси, свързани с човешки труд, който по своята същност е интелектуален труд. Продуктът на този интелектуален труд и неговата реализация са специфични като природа и форми на проявление в икономическото и културното обкръжение на човека... Крайният резултат на този процес са интелектуални продукти. ...Независимо от формата си, тези продукти притежават една основна характеристика: творческа същност на резултата. Или по друг начин казано, те са продукти на човешкия интелект.”²⁷

²⁶ Виж повече: Костова, В. (2022). Продуктови иновации чрез дизайн – ефективно средство за пазарен успех по време на криза. Националният научен форум „Бизнесът в XXI век”.

²⁷ Маркова, М. (2003). Художествено-литературна собственост. УИ „Стопанство“, София, стр.5, стр.6.

Произведенията на приложните изкуства, като резултат са творчески и интелектуални продукти, които въплъщават артистичен израз, имат духовно-естетическа роля, функционалност и принципи на дизайн.

Тези произведения имат няколко значими резултата:

1. Естетично подобрене: Произведенията на приложните изкуства са създадени с фокус върху естетиката, целящи да подобрят визуалната привлекателност на обектите и пространствата, които обитават. Те внасят красота, хармония и артистичен израз в нашето ежедневие. Независимо дали става дума за красиво изработена мебел, добре проектиран продукт или визуално впечатляващ текстил, произведенията на приложните изкуства допринасят за естетическото подобряване на заобикалящата ни среда.

2. Практическа функционалност: Един от основните резултати от произведенията на приложните изкуства е практическата функционалност, която те предлагат. Тези произведения са проектирани да обслужват специфична цел или функция, като отговарят на нуждите и изискванията на потребителите. Независимо дали става дума за функционален стол, добре проектиран кухненски прибор или удобно за потребителя мобилно приложение, произведенията на приложните изкуства предлагат решения на практически проблеми и подобряват използваемостта на ежедневните предмети.

3. Комуникация и изразяване: Произведенията на приложните изкуства служат като средство за комуникация и изразяване. Те предават съобщения, разказват истории, предизвикват емоции и изразяват културна или лична авторска идентичност. Чрез използването на визуални елементи, материали и избор на дизайн²⁸, художниците и дизайнерите могат да предадат идеи, ценности и разкази чрез своите творения.

4. Опазване на културата и иновации: Произведенията на приложните изкуства допринасят за опазването на културата и иновациите. Те въплъщават културни традиции, техники и естетика, запазвайки културното наследство. В същото време произведенията на приложните изкуства могат също така да прокарат граници и да предизвикат своето дизайнерско мислене, което води до иновации и създаване на нови артистични изрази в културен контекст.

5. Социално въздействие и промяна: Произведенията на приложните изкуства имат потенциала социално да въздействат и да стимулират промяната. Те могат да са ангажирани със социални проблеми, да се застъпват за каузи и да провокират критично мислене и дискусия. Авторите на произведенията на приложните изкуства често се занимават със

²⁸ Повече за въздействието на дизайна, виж: Великова, Е. (2005). Механизми на въздействие на дизайна върху потребителския избор. Сб.студии „Конкурентни стратегии в туризма“, изд. “Тракия-М“, София, стр.312-334.

социални, политически и екологични теми, като използват своите творчески продукти, за да повишат осведомеността и да допринесат за положителната промяна в обществото.

6. Икономическа стойност: Произведенията на приложните изкуства също имат икономическа стойност. Те допринасят за творческата икономика, генерирайки заетост, приходи и икономически растеж. Производството, продажбата и потреблението на произведения на приложните изкуства допринасят за икономическата бизнес устойчивост на художниците, дизайнерите, занаятчиите, производителите и свързаните с тях сфери на приложните изкуства.

Следвайки комплексния подход на разглеждане на произведенията на приложните изкуства, най-напред ще се спрем на дуалистичната им същност: като художественотворчески резултат и като интелектуална собственост. Творчеството е основен аспект на произведенията на приложните изкуства, тъй като артистите в тази област използват своето въображение, артистични умения и способности за решаване на проблеми, за да проектират и създават функционални обекти или среди. Важно е обаче да се отбележи, че не всички творчески продукти попадат в категорията на произведения на приложните изкуства. Произведенията на приложните изкуства конкретно обхващат художествени творения, които имат практическа цел. При тях се изисква баланс между художественото творчество и практичността. Това ги отличава от произведенията на изящните изкуства, които са насочени предимно към естетически израз и не изпълняват непременно практическа функция. Художниците в областта на приложните изкуства трябва да вземат предвид не само визуалната привлекателност и артистичните елементи на своята работа, но и нейната използваемост, функционалност, възможност за възпроизвеждане и тиражиране. **Тоест, произведенията на приложните изкуства са творчески резултати, тъй като са резултат на креативно мислене и действие, и показват оригиналност, новаторство и артистичен израз в своя дизайн и изпълнение, които не са фокусирани само върху естетическата стойност, но служат и за практически, ергономични и/или функционални цели.** Примери за произведения на приложните изкуства, като творчески резултати са всички тези, при които стои способността за безпроблемно съчетаване на артистичния израз с функционалността, подобрявайки ежедневието бит и среда, като: дизайна на мебели, интериорният дизайн, текстилният дизайн, керамиката, стъкларията, бижутата, промишленият дизайн, графичният дизайн и други. Тези творения често съчетават артистични елементи като форма, цвят, текстура и композиция със съображения за използваемост, възпроизводимост, тиражиране, ергономичност и практичност. Нивото на креативност в произведенията на приложните изкуства може да варира в зависимост от конкретното произведение и естеството на проекта.

Някои видове произведения на приложните изкуства, като моден дизайн или графичен дизайн, могат да позволят повече артистична свобода и експериментиране. От друга страна, архитектурата или промишленият дизайн, като видове произведения на приложните изкуства, често включват по-голям акцент върху функционалността и може да имат повече ограничения, които трябва да се вземат предвид. Творческите резултати в произведенията на приложните изкуства могат да се проличат и в уникалните материали, експерименталните техники, нетрадиционните форми и изследването на нови естетически концепции, както и когато предизвикват емоционални реакции или провокират размисъл.

Нематериалният характер на творческите продукти има определено символично значение, дължащо се на уникалността и оригиналността на вложените в създаването им творчески и интелектуални усилия. Именно вложените интелектуални усилия добавят икономически потенциал към творческия продукт. Въпреки че произведенията на приложните изкуства могат да включват творчество и артистично изразяване, то не предполага непременно висока степен на интелектуална оригиналност или иновация. **Едно произведение на приложните изкуства се счита за интелектуален продукт, когато е резултат не само на физическа творческа активност, но и демонстрира значително интелектуално усилие, дълбок замисъл, духовност, професионален опит, личностна култура, творчество, оригиналност и иновация в неговото създаване.** В тази връзка произведенията на приложните изкуства са също така и интелектуални продукти, защото са резултат от интелектуалния творчески труд на човека. Например, новаторски ергономичен дизайн на стол може да се разглежда като интелектуален продукт в сферата на приложните изкуства. Тези произведения надхвърлят обикновената естетическа привлекателност и простото функционално изпълнение и включват значителен интелектуален принос и дълбочина като включват задълбочен замисъл, знания и умения. Произведенията на приложните изкуства, които допринасят за напредъка в дизайнерското мислене, устойчивостта или технологичните иновации, могат да се разглеждат като интелектуални продукти върху които възниква интелектуална собственост. **Всеки интелектуален труд има като резултат интелектуален продукт, но не върху всеки интелектуален продукт се признава и гарантира собственост.**

Включването на произведенията на приложните изкуства в системата за интелектуална собственост осигурява на творците признание, икономически ползи и стимули за иновации. Подпомага растежа на сферите в приложните изкуства, насърчава творчеството и допринася за опазването на културата и бизнес развитието.

Произведенията на приложните изкуства намират място в системата на интелектуалната собственост по няколко причини:

1. Творческо изразяване: Произведенията на приложните изкуства включват творческо изразяване и артистичен дизайн. Признаването на права на интелектуална собственост върху произведенията на приложните изкуства позволява на създателите на тези произведения да защитят своята творческа продукция и да се гарантира, че техните усилия са признати и възнаградени.

2. Икономическа стойност: Произведенията на приложните изкуства играят значителна роля в различните сфери на приложните изкуства, включително модната, мебелната, бижутерската и промишлената. Закрилата на интелектуална собственост върху тези произведения, предоставя на създателите им изключителни права, които предотвратяват неразрешеното използване, копирането или имитирането на тези произведения. Тази закрила им позволява да комерсиализират своите произведения, да привлекат инвестиции и да генерират икономическа стойност от своите артистични начинания.

3. Иновации и прогрес: Произведенията на приложните изкуства често включват иновации и използването на нови материали, техники или технологии. Като се предоставят права върху интелектуалната собственост, системата насърчава създателите да инвестират в научноизследователска и развойна дейност, което води до прогрес в дизайна и технологиите. Това насърчава прогреса и иновациите в произведенията на приложните изкуства и е от полза за обществото като цяло.

4. Опазване на културата: Произведенията на приложните изкуства често отразяват културно наследство и традиции на определен регион или общност. Чрез закрилата на произведенията на приложните изкуства съгласно правата върху интелектуална собственост се стимулира запазването и насърчаването на културното многообразие. Това спомага за съхраняване на традиционното майсторство и гарантира продължаване на културните практики и художествените техники.

3. История на произведенията на приложните изкуства

3.1. В зората на приложните изкуства

Първобитно изкуство

Повечето предмети, които днес ни заобикалят имат своята продължителна история на развитие. Тя започва още от древните цивилизации и до днес търпи своето изменение. Освен че материалите, формата, естетическия вид и донякъде функционалността им са се променили значително до днес, един фактор остава непроменен и това е, че са изработени от човека.

Първите материални артефакти на изкуството са намерени от Каменната епоха (Горен Палеолит, Мезолит и Неолит), периоди, когато се появяват първите демонстрации, които могат да бъдат считани за изкуство, правено от хора. Палеолитът има своето първо артистично проявление през 25 000 г. пр.н.е., достигайки своя връх през Магдаленския период. Първите следи от предмети, направени от човек, се появяват в Южна Африка, Западното Средиземноморие, Централна и Източна Европа (Адриатическо море), Сибир (езеро Байкал), Индия и Австралия. Тези първи следи са обикновено изработени каменни, дървени или костни сечива. За боядисване в червено е използван железен оксид, за черно – манганов оксид и за охра – глина. През Неолитът (8 000 г. пр.н.е.) в Близкия изток е дълбока промяна за древния човек, който става немиграционен и се занимава със земеделие и животновъдство, и се развиват нови форми на социално съжителство и религия. През този период се заражда преносимо изкуство от керамика Кардиум, изработена и украсена с отпечатьци от морски раковини. Нови материали като кехлибар, кристал от скала, кварц, яспис и т.н. са използвани също.

Последната фаза от развитието на изкуствата през праисторическия период се наблюдава в Желязната епоха, когато започва употребата на елементи като мед, бронз и желязо.

През Халщатската епоха (на територията на Австрия) и Латенската епоха (на територията на Швейцария) протичат значителни фази на развитието на изкуството в Европа. Грънчарството е било полихромно, с геометрични украси и апликации от метални орнаменти. Латенската епоха протича между V в. и IV в. пр.н.е., и с нея се характеризира ранното келтско изкуство. Изработени са много железни предмети като саби и копия, които не са оцелели в цялост, но бронзът е продължил да се използва за декорацията на щитове, брошки и други предмети с различни стадии при еволюцията на стила (наблюдаващи се в трите фази на Латенската епоха). Декорацията е била повлияна от старогръцкото, етруското и скитското изкуство. Завладяването на голяма част от континента Европа от Римската империя бележи нов стадий в развитието на изкуството.

Древно средиземноморско изкуство

Древноегипетско изкуство – в Древен Египет възниква една от първите велики цивилизации, където се наблюдават комплексни творения на изкуството, които предполагат професионалната специализация на артиста/майстора. Изкуството е дълбоко религиозно и символично, с високо централизирана структура на властта и йерархия на фараона-владетел. Символизмът се проявява особено в цветовете. Синьото и зеленото символизируют река Нил и живота. Жълтото е за Ра – богът на слънцето, а червеното е олицетворение на власт и сила.

Освен това лицата на мъжете са се изобразявали с по-тъмен цвят, а на жените с по-светъл. Цветовете са се запазили значително добре през вековете поради сухия климат на Египет. Древноегипетското изкуство обхваща периода от 3 000 г. пр.н.е. до завладяването на Египет от Александър Македонски през 326 г. пр.н.е. Повечето предмети, които ни дават сведения за живота на древните египтяни, били изработени от грънчари, зидари, дърводелци, стъклари, кожари, ковачи и бижутери. Най-използваните материали били меда и златото, а дървесината, слоновата кост и полускъпоценните камъни са се доставяли от чужбина. От бижутерията най-използвани били обеците, които били носени от жените и мъжете. Те били изработвани от подобен на стъклото материал – глазиран порцелан. Дърводелците сами изработвали своите инструменти, някои от тях като триона и длетото, не са претърпели никакво изменение и до днес.

Древногръцко изкуство – древните гърци обичали красотата и се стремели дори вещите за ежедневна употреба да бъдат с хармоничен и елегантен външен вид. Древногръцкото изкуство обхваща периода от смъртта на Александър Македонски през 323 г. пр.н.е. до 146 г. пр.н.е. Грънчарите извайвали изискани купи за пиене, кани за вода, делви за съхраняване на вино и зехтин. Многобройни занаятчии изработвали освен това сандали, мебели, съдове и други предмети за бита. Работилниците в Атина произвеждали керамични, бронзови и мраморни изделия. Атинската керамика във „фигурален“ стил била най-търсената. Първоначално художниците грънчари използвали „чернофигурната“ техника като рисували фигурите в черно върху червен фон. По-късно се е появила „червенофигурната“ техника, при която червената повърхност била покривана с черна глина, а фигурите оставали червени. Гърците използвали бронза за изработването на бойни доспехи и предмети за бита, а си служели с по-здравото желязо за направата на остри инструменти и оръжия. Повечето монети и бижута били изработвани от злато или сребро.

Древноримско изкуство – Древноримското изкуство обхваща периода от I в. пр.н.е. до V в. сл.н.е. Римските занаятчии превръщали металите, глината, камъка, стъклото, дървото, животинските кости, слоновата кост, тъканите, кожата и други материали в полезни и декоративни предмети. Строителните им инструменти били от желязо, а някои имали дървена дръжка. Много от инструментите по форма и размер са подобни на съвременните. Гравираните вази с тъмен фон, които са покрити с бяло стъкло, от което след внимателно гравироване се получават декоративни елементи, са били широко разпространени през епохата на Римската империя. Римляните изобретяват и производството на духано стъкло, която техника позволявала на сръчните майстори да изработват предмети с най-различна форма. Това технологично нововъведение бързо се е разпространило на запад.

Келтско и варварско изкуство – Келтското и варварското изкуство обхваща периода от V в. пр.н.е. до IX в. сл.н.е. Келтите са се били разпространили сред различните народи в цяла Централна и Западна Европа. Тяхното изкуство развило свои специфични характеристики, основаващи се на спирали, оградени с кръстове, богати плетеници от растения и зооморфни изображения, които били изработвани както върху ценни предмети, така и върху тези за всекидневно ползване. Били използвани всякакви материали: от камък до злато.

С термина „варвари“ били наричани като цяло всички народи отвън границата на империята: траки, даки, хуни, готи, всеки от които има своя култура и художествени традиции. Златарството е сред художествените занаяти, в които най-много се отличавали варварските народи. Траките били изключително изкусни майстори златари. Те създават едни от най-масивните, сложни по своя вид и орнаментика съкровища. Панагюрското съкровище от IV в. пр.н.е., открито през 1949г. от братя Дейкови на 2 км от град Панагюрище, е един от шедьоврите на тракийското изкуство и едно от най-значителните исторически открития за България.

Източно изкуство

Под източно изкуство се разбира изкуството на Далечния изток, по-специално Китай, Япония и Индия. То е повлияно от голямо разнообразие на култури и религии. Източното изкуство като правило е близко до средновековното западно изкуство. То е израз на стремежа за красота и вътрешния ритъм на живот. Характерно за това изкуство е, че използва контури (нещо подобно на анимацията в наше време) и държи първенство по богатство и разнообразие от орнаменти и цветове.

Смятано е, че китайците са най-талантливите занаятчии. Именно там са произвеждани копринените тъкани, керамичните декоративни кутии украсени с ярки цветове, както и първите лакирани предмети.

Японското изкуство е обособено със собствени оригинални черти. Чаената им церемония насърчила производството на изискани и фино украсени съдове. Бронза, керамичните изделия и оръжията (копията яри на самураите и пехотинците) са най-типичните за Японското изкуство.

Най-известното индийско изкуство се развива през т.нар. древен период (VI в. пр.н.е. – IV в. сл.н.е.) благодарение на разпространението на будизма, а най-високо ниво на

съвършенство и изисканост е през класическия период (IV в. – X в. сл.н.е.). Пример за това са индийските бижута, които са най-изисканите в света.²⁹

3.2. История на произведенията на приложните изкуства у нас

Българското приложно изкуство има различни периоди в своето развитие. През Античността се повлияват от траките със своите златни накити и съдове. Следва периодът на средновековното християнско изкуство (Първа и Втора българска държава), което е почти изцяло фокусирано върху произведения, предназначени за църквите (иконостаси, витражи и т.н.); Българското възраждане, бележещо една от най-ярките епохи в културата ни и която ще бъде подробно разгледана; изкуството след Освобождението; социалистическият реализъм в приложните изкуства и съвременното българско приложно-декоративно изкуство.

Българско възраждане

Една от най-ярките епохи в културата ни, епохата на икономически, социален и културен подем на българската народност в османската империя. Или иначе казано, още от Възраждането произведенията на приложните изкуства се основават на народните художествени занаяти, като тъкачество, бродерия, грънчарско изкуство, художествена резба и други.

За долна граница на Българското възраждане е определено началото на XVIII в. и се ознаменува с „История славянобългарска“ на Паисий Хилендарски (1762г.). В художествена област през посочения период започват промени, свързани с прехода от средновековието към новата по дух и творческа енергия епоха. Тези промени не настъпват едновременно при различните видове произведения на приложните изкуства, а също и в отделните райони на страната. Относно горната граница на Възраждането някои приемат, че Освобождението (1878г.) бележи неговия завършек.

„През Възраждането се наблюдава за първи път своеобразен феномен – непреживян синкретизъм между произведенията на приложните изкуства и занаят. Майсторите, предлагащи на пазара своята тиражирана, за масова употреба продукция (стомни, делви, паници, ракли, накити) са автори и на уникални творби с висока художествена стойност. Така тяхната дейност е белязана от двойственост. За широкия кръг потребители те изработват уеднакви предмети по даден образец, като решаваща роля при формообразуването на вещта има функционалната ѝ целесъобразност. За църквата, а и за празниците на патриархалната общност, те обаче изработват вещи, в които влагат въображение, естетически вкус и творческа

²⁹ www.thereaderwiki.com

ревност. Обикновено това са еднократни произведения, богати откъм пластика, оригинални като художествено решение. Така до XVII в. границата между изкуство и занаят е неуловима и трудно установима. Тогава за произведение на приложното изкуство се е смятало всяко човешко умение или майсторство, което не се е отличавало от занаятите и науките. Занаятчийското производство обезпечава прехраната на майстора, калфата и чираците. То е ежедневие, къртовски труд. Предметите изработени от майстора са с утилитарна цел, а на външния вид почти не се е обръщало внимание. Те изработват уеднаквени предмети по даден образец. Решаваща роля при формообразуването на вещта има функционалната ѝ целесъобразност, както и ниската ѝ цена. Проявите на изкуството при занаятчийството са отделни, единични „звездни мигове“ – не само като творчески успех, но и в буквален смисъл.³⁰ След XVII в. занаятът вече се счита за първоначална магма, из която се изтръгват мощните сили на изкуството. Мигът, в който занаятът прераства в произведение на приложното изкуство, е трудно установим. Счита се, че това става, когато майсторите предлагащи на пазара своята тиражирана за масова употреба продукция, вече са автори и на уникални творби с висока художествена стойност. Обикновено това са еднократни произведения, богати откъм пластика, оригинални като художествени решения. Тези уникални творби се правят за първи път за църквата, а и за празниците на патриархалната общност. Така дейността на майстора е белязана от двойственост. Естетическата гледна точка вече е от първостепенно значение пред функционалната, предметите се отдалечават от придобитите умения на човека и следва все по-често изработване на вещи с вложено голямо въображение, естетически вкус и творческа ревност, както за заможната част от населението, така и за дома. В тази връзка, произведенията на приложните изкуства от Възраждането могат да се систематизират в две големи групи: произведения, предназначени за църквите и произведения, предназначени за бита.

Към приложните изкуства могат да се причислят: 1) произведения, създадени в занаятчийски работилници поради утилитарна необходимост – гърнчарски, бакърени, оловно-калаени съдове, хладно и огнестрелно оръжие, ковано желязо и др.; 2) произведения, изработени в домашни условия за битово-утилитарни нужди – тъкани, плетива, резби; 3) произведения, създадени главно заради декоративните им качества – накити, шевици и др.³¹

³⁰ Колективна монография. (1998). Панорама на възрожденските приложни изкуства. АИ „Проф. Марин Дринов“, София, стр.6.

³¹ Пак там, стр.5-7.

Възрожденският тип битова култура

Възраждането е преломна епоха, в която се изгражда нов тип битова култура, чийто носител е градската буржоазия. Тя измества традиционната народна култура, запазена главно в патриархалното село. В произведенията на приложните изкуства от възрожденската епоха се срещат и взаимно се обогатяват западни и източни влияния, новият за времето духовно-естетически патос и унаследените от средните векове традиции, където чуждите въздействия се преработват, адаптират и поглъщат от българската култура. Новите стокови отношения бързо стимулират различните занаяти, защото непрекъснато осигуряват все по-широко потребителско търсене, но голяма част от тях запазват най-тесни връзки със старите традиции, опират се на унаследени техники и технологии, използват прастари символи, мотиви и орнаментика. Специализираното приложно изкуство (художествените занаяти) и неспециализираното художествено творчество (домашното художествено производство) са двата полюса на художествения живот, очертаващи два типа битова култура. От една страна възрожденската култура е развитие на наследствена народна култура, а от друга е начален етап в развитието на нова, национална по тип културна система. По този начин бавно, но сигурно се извършва преход от домашно (за собствени нужди) към пазарно художествено производство.

Водени от стремеж към по-пълна културно-историческа характеристика на занаятите с художествен профил през Възраждането, авторът ги систематизира по два основни признака: 1) материалът, съответно суровината, която обработват; 2) начинът (техниката) на неговата обработка. Така се очертават няколко групи занаяти:

- 1.) Художествено производство на дърво: (копаничарство; резбарство; стругарство; горянство и т.н.)
- 2.) Художествено производство на метал: (медникарство; витленичарство; златарство (накити); ковачество (железарство); оръжейничество (бучакчийство и тюфекчийство) и т.н.)
- 3.) Стенописно художествено производство (стенописна украса)
- 4.) Керамично художествено производство (народно грънчарство)
- 5.) Художествено производство на тъкани: (тъкачество; килимарство; шампарство и т.н.)

1. Художествено производство на дърво

Украса на дървени тавани – практиката да се украсяват таваните с декоративни елементи се разпространява най-вече в началото на XIX в., когато започва значителен строеж на нови и големи къщи в занаятчийските и търговските селища в България (предимно пловдивските къщи). Дървените тавани дават възможност за разгръщането на релефна,

дълбока, „скулптурна“ резба, която става изразител на възрожденския дух. Това превръща някои тавани в шедьоври на декоративното изкуство. Много променено е отношението на българската търговска буржоазия към къщата и нейния интериор. Тази нова социална прослойка се нуждае от резбарското творчество не само заради спонтанно постигнатата хубост в жилищния интериор или заклинателно-магичните възможности на изобразените мотиви (слънце, пеещи птици, плодове, цветя), но и като носител на аристократизмът.

От традиционна (горянска) към столарска мебел – преходът към съвременна за епохата мебел (по същество столарска) се извършва бавно, но успоредно с промените, характеризиращи жилищната архитектура на Възраждането. Въпреки че идва от средните векове, горянската мебел се запазва през целия XIX в. и първата половина на XX в. В нейния обхват се включва неширок кръг от домашно изобретени предмети от дърво, предназначени за обзавеждането на народната къща: софри, столчета, ракли, сандъци за брашно, полици и др. В условията на патриархалното село това производство остава почти недокоснато от модните влияния. Най-представителният и с художествени качества дял от това производство се пада на сватбените сандъци, заместващи гардероба и служещи като ракла. Едва към средата на XIX в. се разпространяват брашовските сандъци като междинна форма на прехода към мебел в европейския стил и тип.³²

Резбарство (домашни иконостаси) – тези занаяти здраво се обвързват със стоково-паричните отношения, характерни за епохата. В съпоставка с тях, резбарството върху дърво е художествен дейност от съвсем друг тип. То си остава разнородно, представено както от самоуки, практикуващи дърворезбата, така и от майстори, препитаващи се чрез нея. И едните, и другите изработват предмети за бита, както и за християнския ритуал, но работата им е несъпоставима по стил, пластика, сложност на изпълнението и т.н.³³

Овчарска (настирска) резба – просъществувала от най-дълбока древност, овчарската резба, изглежда не претърпява никакво развитие. Тя остава най-инертната и консервативна област на нашето художествено наследство. Овчарската резба присъства неотменно в украсата на дървено-скелетната архитектура от епохата на Възраждането и макар представата, че това е най-простата резба, правена спонтанно и без всякаква подготовка, към нея се числят и истински скулптурни решения.³⁴

³² Колективна монография. (1998). Панорама на възрожденските приложни изкуства. АИ „Проф. Марин Дринов“, София, стр.124-141.

³³ Пак там, стр.197-199.

³⁴ Пак там, стр.214.

2. Художествено производство на метал

Медникарство – медникарският занаят у нас, бележи най-големият си разцвет през Възраждането. Българския възрожденски медникар не е само обикновен технически изпълнител. Занаятът си той издига до произведения на приложното изкуство чрез изработка на формите и украсата им. Най-голямо изкуство е проявявано при украсата, съдовете, чиято повърхнина е най-удобна за изобразяване. По своята украса медните съдове на българския и възрожденски майстор представляват ярка и оригинална пластична проява. В миналото умело изработените и добре калайдисаните съдове са необходима не само за ежедневна употреба, но и като декоративен акцент във всеки дом. С идването на турците се възприема нещо от източния стил (лалета, клонки с ружи, карамфили), украсата става по-сложна, но усетът за мярка и хармония се съхранява. Разнообразието на украсите по медните съдове показват разцвета на медникарството в български земи до Освобождението ни. Техните изделия така дълбоко проникват в бита на българското население, че се явяват неделима част от неговата материална култура и наред с утилитарното си предназначение, те имат и неоспорима духовно-естетическа роля. Най-употребяваните през възрожденската епоха медни съдове са саханите, заместващи днешните чинии и супници, капаклиите (саханите с похлупаци); купите наподобяващи саханите; котлите са едни от най-употребяваните в миналото медни съдове; менчета.

Витленичарство (оловно-калаени съдове) – оловно-калаените съдове от XVIII-XIX в. произвеждани в редица утвърдени, възрожденски занаятчийски центрове, са обособен дял в българската металопластика. Формата и съдържанието на украсата в тези изделия илюстрира наслояването на традиционни умения и навици, както и на идеи и представи за света, в който са живели поколенията от създатели и потребители на тези вещи. Характерен е статичния образ на елен с декоративно представени рога и неизменната захапана клонка. Сред народа този вид металически вид съдове е известен като витленик, име производно от типичната за повечето от тях винтова двуставна запушалка. Утилитарно-естетическата им роля обяснява многообразието от форми, в които те са били произвеждани.

Златарство (народни накити) – развитието на металния накит през Възраждането е в тясна връзка с основните принципи и норми, заложили в развитието на традиционната народна култура. Накитите като неделима част от облеклото, са многофункционални, явявайки се едновременно вещи и знаци. Металният накит е един от индикаторите за икономическия статус на традиционните общества. Широкото му разпространение е характерно за времето на икономически подем. Османското нашествие нанася тежки и трайни щети на цялата българска култура, но златарството е един от първите занаяти които възкръсва за живот. През този

период златарството се развива предимно като градски занаят, произведенията на който задоволяват изискванията на църквата и заможното население, независимо от етническата му принадлежност. Едни от най-изисканите и скъпи, но все пак сравнително широко разпространени накити през Възраждането са изработени от чисто сребро (понякога позлатено). През Възраждането в украсата на накитите са използвани и много стъклени камъчета и полускъпоценни камъни, предимно ахати. Някои изработени по поръчка сребърни или златни накити са украсени и със скъпоценни камъни (рубини, топази, сапфири, бисери и др.). Основните типове и видове български народни накити през Възраждането, могат да бъдат разпределени в два основни дяла. Първо, накитите за глава (наушници, обеци, блестяща лента за глава, лазарски венец, диадеми и игли за коса), които проявяват устойчивост и консервативност в структурата, формата и украсата си. Те много рано започват да отпадат от възрожденското градско облекло, но се съхраняват в традиционните носии. Второ, накитите за тяло, които проявяват голяма жизненост и приспособимост както в традиционните възрожденски народни носии, така и в градското облекло. През XVIII в. и XIX в. широко са разпространени огърлиците под названието „гердан“. Към накитите за тяло спадат и металческите колани и пафтите, които са едни от най-разпространените накити както в традиционните носии, така и във възрожденското градско облекло. Други разпространени накити у нас през Възраждането са гривните и пръстените. През XVII в. се забелязват елементи привнесени под влияние на ориенталската култура с характерни за тях многобройни верижки с висулки, както и навлизането на нови елементи, заимствани от западноевропейските декоративни стилове ренесанс, барок и рококо.

Ковачество (ковано желязо) – опитът в железобработката, трупан векове наред доразвит и обогатен от славяни и прабългари, оформя облика на традиционния българския занаят – ковачеството. Тези оригинални произведения, свързани с традиционното българско огнище са своеобразно единство от консервативни технически похвати и функционално-декоративни решения и форми. Изработените предмети от ковано желязо говорят за великолепно познаване на материала, за чувството за съразмерност, ритмика и пропорции, за възгледите на производители и потребители, отразени в мотивите. Създадените в епохата на Възраждането ковани предмети разкриват сложния исторически път на развитие и преосмисляне на идеите, вдъхновили творчеството на майсторите. Кованата, гравирани или ажурна украса по изделията от ковано желязо от XIX в. – началото на XX в. вече не е само символ, а олицетворение на многовековно наслояваната любов към красиви, използвани в ежедневието вещи. Съчетаните в украсата мотиви са израз на настъпилите общественост-

икономически и идеологически промени както и на необходимостта от декоративност и изящество в произведенията от ковано желязо.

Оръжейничество (хладно и огнестрелно оръжие) – през Възраждането, а и по време на националноосвободителните борби, притежаването на оръжие е въпрос не само на личен престиж, но и на високо самочувствие. За това към декоративната му обработка са предявявани високи изисквания, превърнали отделния екземпляр в завършено художествено произведение. Към железарския еснаф са причислени и представителите на бучакчийския (ножарския) и калъкчийския (саблярския) занаяти. Те се занимават с производството на различни видове хладни оръжия (ножове, ятагани и саби). Оръжието присъства като постоянен инвентар в бита на хората и въпреки голямото му разнообразие може условно да се раздели на две основни групи: в едната могат да се включат масово произведените образци армейско оръжие, в другата – персоналното оръжие с елитарен характер. Главното различие между тези две групи се състои в начина на изработка и преди всичко в украсата. Докато към стандартно произвежданото оръжие не се поставят никакви декоративни претенции, при персоналното – на художествените достойнства им се обръща изключително внимание. Освен това декоративните качества на произвежданото оръжие осигуряват високата му конкурентоспособност както у нас, така и на източните пазари. През XVIII-XIX в. в България се намират едни от най-големите оръжейни центрове на Османската империя, които не само доставят оръжие за султанската армия, но произвеждат и традиционния тип източно оръжие за персонално използване, с което конкурират Франция на някои пазари в средния изток. По своята същност художествено изработеното оръжие е произведение на приложното изкуство и с това си качество е носител на местните художествени традиции. Комплексният характер на оръжейното производство се определя от факта, че в него, освен преките специалисти, са ангажирани и представители на различни художествени занаяти – дърворезбари, гравьори, златари и майстори. Това вече позволява отделни образци да бъдат разглеждани не само от към утилитарната им същност, но и като произведение на приложното изкуство, които се отличават със собствени индивидуални характеристики, където се долавя „почеркът“ на майстора, а в не редки случаи и на майсторите, участващи в общата конструкция и украса на оръжието.³⁵

3. Стенописно художествено производство

Стенописна украса – почти до края на XVIII в. стенописът е предназначен изключително за църковните интериори. През XIX в. стенописът навлиза в „симетричната“

³⁵ Колективна монография. (1998). Панорама на възрожденските приложни изкуства. АИ „Проф. Марин Дринов“, София, стр.150-196.

градска къща и става изразител на светското мислене на новата духовно-естетическа позиция. Поради икономическото замогване на търговско-занаятчийската буржоазия се засилват контактите ѝ с пазарите на Османската империя и с Европа. По стените на възрожденските къщи се появяват пейзажи, най-често урбанистични, където видяното и чутото е художествено притворено от четката на живописеца. Стенописната украса като цяло се причислява към произведение на приложните изкуства на епохата, но пейзажите издават кавалетен дух и подход. Тези пейзажи наподобяват прозорец към други светове. Така в лоното на възрожденския стенопис се заражда нов за българското изкуство жанр – пейзажът. Макар и в зародиш се оформя и друг живописен жанр – натюрмортът.³⁶

4. Керамично художествено производство

Грънчарство (Керамични съдове) – в българската народна керамика от Възраждането прозират стари традиции, свързани с траките и славяните. Потребността от разнообразни съдове за бита на патриархалната фамилия, удовлетворявана предимно чрез грънчарството, се превръща в главен двигател за изработването на множество грънчарски изделия. Народното грънчарство е област от българската възрожденска художествена култура, където се създават специфични художествени ценности. През XIX в. керамичното художествено производство процъфтява навсякъде, където има добра глина. Срещат се изделията на бусинци, троянчани и на местните майстори. Личният принос на грънчаря, който пряко участва в целия производствен процес, означава обогатяване и разгръщане на завещан творчески опит от бащи и деди. Народната керамика на Възраждането може да бъде разпределена в два големи дяла: керамиката за делничния бит и керамика за семейни общоселски тържества, празници и обреди. Едва края на XIX в. и особено в началото на XX в. под влиянието на Европа се въвеждат нови керамични форми, някои от които заимствани направо от металните съдове като чайници, кани и други. Не по-малко спорен е т.нар. „керамичен барок“, работен в Бусинци, Самоков, София, от части в Троян, появил се като последица от приспособяването на европейски художествени явления към българското традиционно грънчарско производство.³⁷

5. Художествено производство на тъкани

Облеклото като цялост и с неговите отделни елементи (шевици, тъкани, накити) изпълнява ролята на социален знак, регламентиран и регулиран от традицията посредством колективни способности и средства.

³⁶ Пак там, стр.135-140.

³⁷ Колективна монография. (1998). Панорама на възрожденските приложни изкуства. АИ „Проф. Марин Дринов“, София, стр.181-192.

Народни шевици – везбата е изключително женско изкуство. Заедно с тъкането, шиенето и плетенето, тя е между най-типичните художествени изяви на българката и се среща в икономически по-слабо развитите български села. На това майсторство тя започва да се учи от дете. Материалите, от които се изпълнява шевицата се набират от домашно произведените суровини – вълна, лен, коноп и коприна. Българската шевица, както и костюмът изобщо, наред с всички останали имат значението и ролята на знак за народностна или национална принадлежност. Нашата везбена орнаментика се гради върху няколко групи от фигури: геометрични, растителни, животински и човешки. За да бъдат тези фигури достъпни, те трябва да се открояват ярко в облеклото и да са открити за погледа. Затова шевицата се развива върху видимите части на дрехите. От друга страна, в качеството си на изкуство, тя художествено доизгражда костюма и спомага за неговото още по-силно емоционално-естетическо въздействие. Възраждането поражда социално-икономически и културно-битови промени, които довеждат до постепенно отпадане на шевицата от бита, защото носителите на новата възрожденска култура се нуждае от нов възрожденски костюм, който има не само друга конструкция, колорит и силует, но и е предназначен за друг тип трудова и духовна дейност. Той се шие от по-фини, често фабрични материи и се придържа към манифактурни украси.

Домашни тъкани – през Възраждането тъканите са важен отрасъл на домашното производство. Прочути с постелъчните си тъкани са Котел, Пирот, Чипровци, Самоков и Панагюрище. Въз основа на съществени различия в технологическите процеси, тъканите могат да се групират в два основни раздела: нетъкан текстил и тъкан текстил. Тъканият текстил, от своя страна, също се дели на две групи: гладки и власати тъкани. Към най-примитивните форми на текстила принадлежат нетъканите килими и изделия. Те са известни у нас с названията плъст, кече, филц. Технологиията на производството е напластяване на вълната и горещо водно обработване чрез валяне. Основната суровина за тъканите е вълната, но се използват още и козина, коноп, лен, памук и коприна. Натуралните материали предлагат богата гама от бели, сиви, бежови, кафяви до черни цветове. Цветът е техният най-емоционален компонент. За да бъдат красиви и устойчиви цветовете, преждевременно се обработват дълго и старателно преди боядисването. Самото оцветяване става по два начина – с естествени и с химически багрила. Всяка жена извършва сама всички подготвителни процеси. В народната къща от миналия век тъканите активно участват при организирането на интериора и са свързващо звено между човека, архитектурата и предметния свят. Гладките тъкани са основната част от текстилното творчество. От тях се изработват облеклото. Те се използват при обредите и ритуалите (сватби, кръщанета, смърт и др.) като по този начин се включват в духовния и емоционалния живот на народа. Най-примитивни са рогозките и

чергите. Първоначално чергите са едноцветни, с цвета на естествения материал, а впоследствие се появяват групи от ивици. Чергите се изработват из цялата страна. По-висок етап в развитието на тъканите представляват килимените черги. Те могат да се смятат като преходен стадий в килимарското изкуство, по отношение както на технологията, така и на художественото решение. При килимените черги са застъпени предимно геометрични орнаменти. От естествената връзка на утилитарното начало с високите естетически качества се раждат килими-уникати, истински шедеври на българското народно изкуство. Изработването на килими, първоначално става по домовете и задоволява нуждите на семейството, но през Възраждането прераства в художествен занаят. Хавовите килими (китениците) се ползват в планинските райони на страната, където климатът е суров. Основни центрове, в които редица фактори са довели до формирането на регионални особености в моделите, колорита и наименованията са градовете Копревщица, Котел, Троян, Елена, Сливен, Ямбол, Габрово, Банско, Смолян и други. Изключителното богатство и многообразие на текстилното творчество е достигнало през тази епоха своята връхна точка на развитие.³⁸

В обобщен опростен вид и световен мащаб историческото развитие на приложното изкуства до днес е разделено на следните периоди:

1. Древни и средновековни периоди (до XV век): Приложното изкуство в древните цивилизации, като Египет, Гърция и Рим, фокусирано върху създаването на функционални предмети като керамика, бижута и текстил. През средновековния период ръкописите, витражите и гоблените са били видни примери за произведения на приложните изкуства, често създавани от квалифицирани занаятчии.

2. Ренесанс и барок (XV-XVIII век): Ренесансът довежда до засилен интерес към класическите изкуства и хуманизма, което е допринесло за напредъка в приложните изкуства. Художници като Леонардо да Винчи и Микеланджело се отличават не само в живописа и скулптурата, но и в области като архитектура, дизайн на мебели и металообработка. Бароковият период въвежда богато украсени и пищни дизайни в произведенията на приложните изкуства, наблюдавани в сложни мебели, текстил и декоративни предмети.

3. Индустриална революция (XVIII-XIX век): Настъпването на индустриалната революция допринася за значителни промени в произведенията на приложните изкуства. Техниките за масово производство, задвижвани от машини, заменят традиционното майсторство. Този период представя възхода на фабрики, произвеждащи предмети като керамика, стъклария и текстил в по-голям мащаб, но съществува и паралелно движение, като

³⁸ Колективна монография. (1998). Панорама на възрожденските приложни изкуства. АИ „Проф. Марин Дринов“, София, стр.201-214.

движението за изкуствата и занаятите, което подчертава стойността на ръчно изработените висококачествени предмети.

4. Движения Ар нуво и Ар деко (края на XIX-ти – началото на XX-ти век): Тези движения отговарят на индустриализацията и се стремят да преодолеят пропастта между изящното и приложното изкуство. Ар нуво се фокусира върху органични дизайни, често срещани в архитектурата, мебелите и декоративните предмети. Ар деко, от друга страна, „прегръща“ геометрични и рационализирани форми, с влияния от модерните технологии, наблюдавани в архитектурата, бижутата, модата и графичния дизайн.

5. Модерен и съвременен период (20 век нататък): 20 век донася различни движения и стилове в произведенията на приложните изкуства. Модернизмът отхвърля богато украсените и декоративни стилове, предпочитайки простотата, функционалността и индустриалните материали. Постмодернизмът предизвика модернистичния подход, възприемайки еkleктизъм, ирония и исторически препратки. Днес произведенията на приложните изкуства обхващат широк спектър от практики, включително продуктов дизайн, графичен дизайн, моден дизайн, интериорен дизайн и други, често съчетаващи традиционно майсторство със съвременни концепции и технологичен прогрес.

„...В историческото развитие на приложните изкуства се различават няколко съществени момента: като творческа изява на народа, на народните художествени занаяти – приложно народно изкуство, и като творчество лично дело на художници и творчество в обществено организирано производство с използване на техника и съвременни похвати, каквото е съвременното приложно изкуство.“³⁹

Важно е да се отбележи, че този преглед обобщава историческото развитие на приложното изкуство и различните регионални, културни и артистични движения, които са повлияли и продължават да влияят по различен начин на развитието му. Приложното изкуство продължава да се развива в отговор на общественото, технологично и художествено развитие, отразявайки променящите се тенденции и ценности на всяка една епоха.

И така, дадохме историческа информация за времето на появата на приложните изкуства, за мястото на първите прояви на този вид изкуство, за техните видове и форма на реализация, за древните методи на изработка и промяната в изработването им с течение на вековете, за голямо разнообразие на култури и религии, допринесли за сформирването на видовете приложни изкуства и техните произведения и характеристики, за хората и общностите, които са популяризирали приложните изкуства, за качеството на първите

³⁹ Енциклопедия на изобразителните изкуства в България. (1987). Том 2. Издателство БАН, София, стр.458.

художествени произведения и техният характер, за времето когато е възникнала дадената технология на производство, за използваните материали и декорации. Приложните изкуства са познати на хората от древни времена. В допълнение, заради уникалните свойства на този вид изкуство – освен естетически, така и функционални, произведенията на приложните изкуства остават вечни. Хората продължават да ги използват в ежедневието си, но наблюдаваме значителни промени във времето на производството, методите на изработка и видовете произведения на приложните изкуства.

Ето някои ключови променящи се характеристики на произведенията на приложните изкуства в миналото и настоящето:

1. Предназначение: В миналото произведенията на приложните изкуства са били фокусирани основно върху функционалността и практичността на създаваните произведения. Те са създавани с конкретна цел – да служат на хората, да бъдат практични и приложими в ежедневието, като например мебели, керамика или текстил. Разбира се голяма част от тях са имали и естетически привлекателен външен вид. Например, умелите занаятчии изработвали мебели, керамика, текстил и други, които били едновременно визуално приятни и полезни. В това отношение произведенията на приложните изкуства не се различават значително в днешно време, функционалността продължава да е важна в настоящето, но има промяна към по-концептуален подход, все повече се набляга на дизайна, на творческите и на интелектуалните аспекти на тези произведения. Днешните автори често изследват социални, културни или политически теми чрез работата си, използват произведенията на приложните изкуства като средство за себеизразяване, разширявайки границите на традиционната функционалност.

2. Техники и материали: В миналото произведенията на приложните изкуства са разчитали силно на традиционните техники и материали. Например производителите на мебели са работили с дърво, докато текстилните дизайнери са използвали плат и конци. Имало е по-голям фокус върху майсторството, докато в настоящето има по-голям акцент върху експериментирането с различни материали. Авторите на тези произведения изследват нетрадиционни, редки, скъпи, трудно обработващи се материали, като ги комбинират и си играят с текстури, цветове и форми, за да създадат новаторски и визуално поразителни произведения.

Занаятчиите прекарвали години в усъвършенстване на уменията си и работа с ръцете си, чрез години на чиракуване, за да създадат сложни, с множество детайли произведения, използвайки традиционни инструменти и ресурси. Напредъкът в технологиите направи революция в областта на произведенията на приложните изкуства. Художниците вече имат

достъп до широк набор от модерни материали, инструменти и техники, включително цифрови инструменти, като 3D печат, компютърно проектиране (CAD) и цифрово производство. Това отваря нови възможности за експерименти и иновации в процеса на създаване на произведенията на приложните изкуства.

3. Сътрудничество и съвместни усилия в производството: Произведенията на приложните изкуства в миналото често са били създавани от работата на отделни занаятчии, специализирани в специфични области на приложните изкуства, като например дървообработване, керамика или текстилен дизайн. Процесът често бил самотен и фокусиран върху индивидуалните умения. За разлика от това, в настоящето се наблюдава нарастваща тенденция към увеличаване на усилията на повече от един автор и използването на смесени техники на производство от различни области на приложните изкуства. Автори от различни области и направления се събират, за да комбинират своите умения и идеи, което води до иновативни и хибридни произведения, които разширяват границите на традиционните форми на произведенията на приложните изкуства.

4. Възприемане: В исторически план произведенията на приложните изкуства често са били подценявани за разлика от произведенията на изящните изкуства, като не винаги са получавали същото ниво на признание. Приложниците често са били считани за занаятчии или търговци, а не за художници, както се считат художниците на изящните творби. Произведенията на приложните изкуства се разглеждат като по-функционални и утилитарни, често засенчени от изящните изкуства. В настоящето се наблюдава промяна във възприятията, като произведенията на приложните изкуства получават признание като ценна и елитарна форма на художествено изразяване. Дизайнерите, създаващи произведения на приложни изкуства, сега получават все по-голямо признание за своята креативност, умения, дизайн и принос към света на изкуството и модата. Като цяло тези изкуства са се развили от функционални и ориентирани към занаятите в миналото до по-концептуално ориентирана и широкообхватна дизайнерска и иновативна област в настоящето. Тези променящи се характеристики отразяват еволюцията на произведенията на приложните изкуства, тъй като те отговарят на социалния, културния и технологичния прогрес, както и на променящите се художествени ценности. Приложните изкуства продължават да се адаптират и развиват, възприемайки нови идеи, материали и подходи за създаване на смислени и иновативни произведения на изкуството.

4. Видове произведения на приложните изкуства – авторска класификация

С течение на времето и навлизането на творческите индустрии, новите материали и тяхното обработване, се е обособила съвременна класификация на видовете произведения на приложните изкуства, като част от тях са се променили и разединили, а някои обединили в различни категории.

Авторът М.Маркова извежда богата класификация на видовете произведения на приложни изкуства, а именно: „различаваме следните видове приложни изкуства: вазопис; витраж; глиптика; гравюра; инкрустация; керамика; литография; майолика; миниатюра; мозайка; стенопис; художествено стъкло; фарфор, фаянс; фреска; ювелирно изкуство.“⁴⁰

Според авторите Б.Борисов и Вл.Борисова "произведенията на приложните изкуства са произведенията на артдизайна, като бижутерия, мебели, тапети, шрифтове, и на народните художествени занаяти, като национали носии, шевици, дърворезба, грънчарство, килимарство.“⁴¹

Предвид разгледаните гледни точки на горецитираните автори, техните категоризации и подходи на изучаване на приложните изкуства и техните произведения, както и на много други изследователи в областта на изкуството и дизайна, авторът разработва две авторски класификации: Класификация на видовете приложни изкуства и класификация на видовете произведения на приложните изкуства. Те са разработени вследствие на подробен анализ и изследване, обхващащо по-широк кръг от дисциплини, поддисциплини и взаимовръзки. Вzeti са предвид историческите, културните и практическите съображения, както и нововъзникващите области на приложните изкуства, повлияни от технологичния прогрес и развиващите се обществени нужди. До момента на изследването не съществуват резултати от конкретни изследвания на класификационната същност на приложните изкуства и на произведенията на приложните изкуства.

В таблиците по-долу са представени: 1) Авторска класификация на видовете приложни изкуства (съответно Таблица 1) и 2) Авторска класификация на видовете произведения на приложните изкуства (съответно Таблица 2), въз основа на авторската класификация на видовете приложни изкуства. Класификациите представят едни от най-често срещаните области на приложните изкуства и на техните произведения в съвременното общество, които не спират да се развиват в промишлеността, благодарение на добре пазената и предавана традиция на древните занаяти от поколения на поколения, а и на редица учебни

⁴⁰ Маркова, М. (2003). Художествено-литературна собственост. УИ „Стопанство“, София, стр.178-183.

⁴¹ Борисов, Б., Борисова, Вл. (2015). Интелектуална собственост. ИК – УНСС, София, стр.425.

заведения, които се стремят да създават нови, образовани, способни, креативни и заинтересовани кадри. Отличен пример за това е Националната художествена академия в София и редица гимназии и училища по приложни изкуства като: Национална гимназия за приложни изкуства „Свети Лука” в София; Националната гимназия за приложни изкуства „Тревненска Школа” в гр.Трявна; Професионалната гимназия за приложни изкуства в гр.Смолян; Националното училище за приложни изкуства „Проф. Венко Колев" в гр.Троян и др. В Академията, гимназиите и училищата се изучават специалности, свързани с приложните изкуства като: пространствен дизайн; рекламна графика; моден дизайн; дизайн на порцелан и стъкло; художествена обработка на метали; текстил; дизайн на детски играчки и сувенири; художествена дърворезба; промишлен дизайн.

Таблица № 1: Авторска класификация на видове приложни изкуства

№ по ред	Видове приложни изкуства
1	Архитектурен дизайн
2	Промишлен дизайн
3	Графичен и рекламен дизайн
4	Моден дизайн
5	Пространствен дизайн (Интериорен и Екстериорен дизайн)
6	Текстилен дизайн
7	Дизайн на бижута и часовници (вкл. Ювелирен дизайн)
8	Керамично изкуство
9	Силикатен дизайн (Художествена обработка на стъкло и порцелан)
10	Художествена дървообработка
11	Инкрустация (вкл.Интарзия)
12	Дизайн на кошници
13	Художествена металообработка
14	Мозаечно изкуство

Източник: Съставена от автора

Таблица № 2: Авторска класификация на видове произведения на приложните изкуства

№ по ред	Видове произведения на приложните изкуства
1	Архитектурни решения
2	Промислени продукти
3	Мебели
4	Осветителни тела
5	Продукти на приложната графика и рекламата
6	Мода и аксесоари
7	Интериорен и екстериорен дизайн
8	Текстил (вкл.Килими и Гоблени)
9	Кожени изделия
10	Бижута
11	Керамика
12	Порцеланови изделия и стъклария (вкл.Витражи)
13	Декоративни предмети
14	Дърворезба
15	Предмети и изделия с инкрустация (вкл.Интарзия)
16	Предмети и изделия, изпълнени в кошничарска техника
17	Метални изделия
18	Мозайка

Източник: Съставена от автора

Това е само малка извадка от разнообразната гама от видове приложни изкуства и техните произведения. Тези видове произведения на приложните изкуства демонстрират интеграция на художественото творчество, принципите на дизайна и функционалните съображения при създаването на произведения, които обогатяват ежедневието ни чрез духовно-естетически си качества и функционалност. Този неизчерпателен списък обхваща

широка гама от области на приложните изкуства и от предмети считани за произведения на приложните изкуства, демонстрирайки разнообразния характер на тази артистична и особена дисциплина.

Приложните изкуства и техните произведения обхващат различни области на творчеството и дизайна, разгледани в *Таблица №1* и *Таблица №2*, сред които:

4.1. Архитектурен дизайн и архитектурни решения: Архитектурното проектиране и дизайн може да се разглежда, както като вид приложно изкуство, така и като вид произведение на приложното изкуство. Архитектурният дизайн, включва прилагането на артистични умения, креативност и дизайнерски принципи, като съчетава изкуството, науката, функционалността и пространствената организация при проектирането, планирането и пластичното оформление на функционални и естетически приятни конструкции, пространства и архитектурни фасади. Архитектите вземат предвид фактори като ефективно използване на пространството, устойчивост, безопасност и културата на определеното място, за да създадат сгради и структури, които отговарят на нуждите на потребителите и допринасят за цялостната естетика на застроената среда.

Има различни видове архитектурни решения, всяко със собствено предназначение, принципи на проектиране и строителни методи. Някои често срещани видове архитектурни произведения включват: жилищната архитектура; търговската архитектура; институционалната архитектура; индустриалната архитектура; ландшафтната архитектура; вътрешната архитектура; градското планиране и дизайн; изложбената и музейната архитектура и други. Освен това в областта на архитектурния дизайн има специфични произведения на приложните изкуства, които допринасят за цялостния дизайн и естетическите аспекти на една сграда. Тези произведения могат да включват: декоративна железария в сгради и постройки; витраже и декоративни стъклени елементи; декоративни плочки, облицовки; стенописи и мозайки използвани в интериора или екстериора; дърворези, интегрирани във фасадите на сградите и други художествени елементи и украшения, интегрирани в архитектурен дизайн и намиращи приложение в сградите и конструкциите. Тези произведения на приложните изкуства служат за подобряване на визуалната привлекателност, културното значение и артистичния израз в контекста на архитектурния дизайн.

4.2. Промислен дизайн и промишлени продукти: Тази област на приложните изкуства е най-широкоспектърна с приложение във всички области на многостранната дизайнерска дейност, като се фокусира върху създаването на масово произвеждани промишлени продукти, които са както функционални, така и визуално привлекателни, като възплъщават артистичен израз, иновация и майсторство. Те включват най-общо дизайн на ежедневните предмети като:

мебели, осветление, уреди, електронни устройства, транспортни средства и предмети за бита, с акцент върху използваемостта, естетиката и потребителските нужди. Изисква се дълбоко разбиране на нуждите на потребителите, пазарните тенденции и технологичния прогрес, за да се създадат продукти, които са както функционални, така и визуално завладяващи. В областта на промишления дизайн има множество примери за произведения на приложните изкуства. Например, емблематични мебели като креслото „Lounge Chair“, проектирано от Charles и Ray Eames, или столът „Barcelona“ на Ludwig Mies van der Rohe, се славят със своя иновативен дизайн, материали и вечна естетика. Те служат не само като функционални и удобни мебели за сядане, но и са естетически приятни за окото на потребителя. Електронните устройства, като смартфони, таблети и лаптопи са проектирани не само заради техните технологични възможности, но и заради техния елегантен, минималистичен дизайн и удобни за потребителя интерфейси. Компании като „Apple“ спечелиха признание за способността си да съчетават функционалността с елегантната естетика, превръщайки ежедневните електронни устройства в произведения на приложните изкуства. Домакинските електроуреди и пособия също са области, в които продуктивният дизайн като приложно изкуство може да блесне. Дизайн като емблематичната сокоизтисквачка „Alessi Juicy Salif“ от Philippe Starck съчетава функционалност с артистична форма, издигайки ежедневни предмети в дизайнерски икони.

4.3. Мебелите: Те се считат за произведения на приложните изкуства и се отнасят до съвременни дизайнери на мебели, които разширяват границите на креативността и изследват нови форми, материали и техники за създаването на мебели, които не само служат за функционална цел, но също така добавят красота и артистична стойност към пространството, което обитават. Мебелите като произведения на приложните изкуства могат да обхванат широк спектър от стилове и дизайнерски подходи като включват, както традиционни дизайни на мебели, които демонстрират сложни резби, с интарзия или инкрустация, както и модерни и съвременни мебели, които експериментират с нетрадиционни материали и форми. Примери за мебели са: столове, маси, дивани, легла, бюра, шкафове и други, които са предназначени, както за естетическа привлекателност, така и за практическа употреба в домове, офиси или обществени пространства (галерии, музеи, институции и т.н.). Тези мебелите могат да съществуват в различни форми, независимо дали са ръчно изработени или масово произведени. Важно е да се отбележи, че както ръчно изработените, така и мебелите създадени за по-широк пазар имат своите предимства. Ръчно изработените мебели често носят усещане за уникалност със своя персонализиран дизайн, материали, изработка, индивидуалност и майсторство. Масово произведените мебели, от друга страна, предлагат достъпност и способност да отговорят на изискванията на по-широк пазар заради по-мощното

производство, често включващо стандартизирани дизайни и материали. В крайна сметка изборът между ръчно изработени и масово произведени мебели зависи от личните предпочитания, бюджета и желаното ниво на майсторство и персонализиране.

4.4. Осветителни тела: Точно като мебелите и другите промишлени продукти, така и осветителните тела могат да бъдат пречислени към произведенията на приложните изкуства. Проектираните осветителни тела като лампи, полилеи, аплици и други осветителни тела съчетават артистичен дизайн с функционално осветление. Те са създадени така, че не само да служат на основната си цел да осигурят осветление, но и да демонстрират артистичност, иновация и майсторство в изработката. Осветителните тела като произведения на приложните изкуства обхващат широка гама от дизайни, стилове и материали. Те могат да бъдат изработени от кристал, стъкло, метал, дърво, хартия, текстил или дори от рециклирани материали и други. Осветителните тела могат да варират от прости, минималистични дизайни до сложни, богато украсени творения, които се отличават със сложни детайли, уникални форми и размери, иновативни материали, както и креативно осветление, превръщайки ги в зашеметяващи художествени произведения. Също, както и при мебелите, осветителните тела могат да съществуват в различни форми, независимо дали са ръчно изработени или масово произведени за по-широката публика. Осветителните тела допринасят за цялостната естетика и атмосфера на пространството, което ги прави важен аспект от интериорния и екстериорния дизайн.

4.5. Графичен и рекламен дизайн (Продукти на приложната графика и рекламата): Тези две области на приложните изкуства включват създаване на визуално съдържание на различни носители, като печатни, цифрови и мултимедийни с цел графичните дизайнери да предават съобщения и информация. Графичните дизайнери прилагат артистичните си умения и използват типография, изображения, цветове и техники за оформление, за да комуникират ефективно чрез съобщения. Те проектират плакати, календари, запазени знаци, типография и шрифтове, лога, дипляни, брошури, опаковки и всякакъв вид продукти на графичния дизайн предназначени за отпечатване. Също така се занимават с дигитален медиен дизайн, като оформление на уебсайтове и потребителски интерфейси, и с основните принципи за оформление и предпечатна подготовка на книги и други печатни издания.

Рекламният дизайн, от своя страна, включва упражняване на проектантска, конструкторска и високотехнологична художествено-изпълнителска дейност в областта на рекламния дизайн, чиито обекти са: печатни и дигитални реклами; рекламни витрини; дизайн на билбордове и табели; дизайн на опаковки за продукти; рекламни материали и кампании;

рекламно-експозиционни щандове; както и съпътстващите ги шрифтове, дупляни, брошури, каталози, постери, транспаранти и др.

Дизайнерът и в двете области умее професионално художествено-творчески да интерпретира и да визуализира всякакъв вид задачи на графичния дизайн, за които му е зададен тематико-експозиционен план, както и да рисува и обработва своите проекти със съвременни графични компютърни програми.

4.6. Моден дизайн (Мода и аксесоари): Тази област на приложните изкуства включва проектиране на мода (дрехи, обувки) и аксесоари (чанти, колани, шапки, шалове, ръкавици и други аксесоари), като съчетава личен стил и естетика с практичност. Модните дизайнери създават облекла, обувки, чанти и други аксесоари, съчетавайки артистичен израз с практични съображения като комфорт, издръжливост и тенденции в модния дизайн. Те имат знания и умения за изготвяне, реализиране и представяне на моден проект в областта на дизайна на облеклото и проектирането на производствени и уникални аксесоари. Изпълняват в материал авторски модели от различни видове текстилни материали и в различните модни стилове – от ежедневна до висша мода и аксесоари, багрят текстил и създават пространствени форми с традиционни и с модерни техники и материали. Дизайнерът взема участие освен в изработването на проекта и реализирането му като готов продукт, така и в неговото представяне и довеждане до пазара.

4.7. Пространствен дизайн (Интериорен и екстериорен дизайн): Тази област на приложните изкуства се фокусира върху подредбата, организацията и използването на пространството за създаване на функционална и естетическа приятна среда. Интериорните дизайнери се занимават с архитектурното и художественото цялостно проектиране и оформление на вътрешни и външни пространства на сградите, като работят върху жилищни, търговски и обществени пространства. Те вземат предвид фактори като осветление, избират мебели, цветови схеми, декорации и материали, за да създадат хармоничен и функционален интериор и да осигурят най-благоприятната среда за работа и почивка.⁴² Интериорните дизайнери усвояват основните принципи при комплексното проектиране на интериорна и екстериорна среда, на графичното и пластичното оформление на архитектурните фасади, както и на отделни елементи и съоръжения, свързани с тези области, като: графични и пластични видове композиции, рекламно-търговски витрини, изложби, щандове и др. Запознават се с характера на различни видове продукти и начините за тяхното експониране. Екстериорният дизайн от своя страна взема предвид околната среда, включвайки фактори като

⁴² Повече за интериорния дизайн, виж: Kostova, V. (2022). Interior design as an object of intellectual property education in Microsoft Teams platform and a way for corporate identity, The Future of Education 12th Edition (FOE).

архитектурен стил, климат, растителност (ландшафт), култура, за да се създадат дизайни, които са безопасни и хармонични със заобикалящата ги среда.

4.8. Текстилен дизайн (Текстил, вкл. килими и гоблени): Текстилният дизайн включва артистични и технически аспекти на създаване на дизайни, като отчитат свойствата на различни материали и техники за създаване на визуално привлекателни и подходящи за различни текстилни предложения. Текстилните дизайнери придобиват технически и художествени знания за тъканите и формите на десенираните текстилни повърхности. Тази област най-широко казано включва създаване на модели, цветове, текстури и дизайни за тъкани и текстил, използвани в облеклото, домашното обзавеждане и други приложения, като дизайн на модели и щампи за тъкани чрез техники като ситопечат или дигитален печат. Също така включва повърхностното украсяване, което включва техники като бродерия или някаква апликация чрез мъниста, например. Текстилните дизайнери имат знания и умения за композиционно и цветово изграждане на проект за текстил, при овладяването на художественото проектиране и изпълнение на тъкан, при работа с широк диапазон от текстилни тъкачни и нетъкачни техники, печатни техники и материали и приложението им в промишлени условия, интериор и екстериор. Също така притежават умения да създават уникални платове за облекла и аксесоари, килими и всякакъв вид постелъчни тъкани; десениране и конструиране на тъкани за серийно промишлено производство и ръчно рисуване, печатане и тъкане в текстилния дизайн. Умеят да работят с различни текстилни материали и техники, като: десениране – рисуване върху коприна, батик, багрене, ситопечат; печатане с ръчни печатни форми върху различни текстилни основи; създаване на текстилни пана и пластики – плъстене, тъкане, бродерия; техники за конструиране и изпълнение в материал на изделия от художествена тъкан и аксесоари към облеклото. Текстилът може да бъде изработен от различни материали като памук, коприна, вълна или синтетични влакна. Трите основни направления и приложения на текстилния дизайн, които включват артистични модели, щампи и тъкани са: интериорният текстил – платове за обзавеждане на жилищни и обществени интериори; битовият текстил – тапицерии, домашно обзавеждане, завеси, килими, гоблени и други текстилни продукти; и текстил за облекло и аксесоари.

Килимите и гоблените като представителна извадка на текстилния дизайн, се считат за произведения на приложните изкуства, като са сходни с мебелите по характеристика, че съчетават едновременно функционалност и художествен израз. Килимите и гоблените имат дълга история като декоративни елементи в интериорните пространства, често служещи като форма на артистично изразяване и разказване на истории. Килимите, традиционно изработени на ръка, са тъкани текстилни изделия, които се използват предимно за покриване на пода. Те

могат да бъдат направени от различни материали, като вълна, коприна или синтетични влакна и са известни със своите сложни шарки, „живи“ цветове и детайлна изработка. Килимите могат да варират от прости дизайни до много сложни мотиви и могат да бъдат открити в различни култури и региони по света. Гоблените, от друга страна, са големи, тъкани текстилни изделия, които често се окачват на стени като декоративни произведения на изкуството. Те обикновено се правят в комбинация от материали, като вълна, коприна или памук, и се създават чрез трудоемък процес на тъкане. Гоблените са известни със своите детайлни изображения, често разказвайки истории и в използването на различни техники за тъкане и за създаване на дълбочина, текстура и цвят. Както килимите, така и гоблените са били използвани, за да предадат социален статус, културна идентичност и артистично изразяване. Те често включват сложни модели, символика и елементи, които отразяват културното, историческо и художествено наследство на тези, които ги произвеждат. Днес килимите и гоблените продължават да се ценят като произведения на приложните изкуства. Те могат да бъдат намерени, както в частни домове, така и в музеи и галерии. Съвременните художници и дизайнери често черпят вдъхновение от традиционните дизайни на килими и гоблени, включвайки нови материали и техники обаче те ги адаптират, за да отговарят на съвременната естетика.

4.9. Кожените изделия: Като вид произведение на приложното изкуство се отнася до прилагането на художествени умения и техники за създаване на функционални предмети с естетическа стойност. Кожените изделия са продукти, изработени от кожа, включително чанти, портфейли, обувки, колани, аксесоари и тапицерии, които включват квалифицирана работа с кожа и проектиране на тези артикули с внимание към детайла, функционалност и артистичен израз. Създаването на кожени изделия изисква комбинация от дизайн, избор на материал/комбинация от материали (например кожа с текстил) и техники на изработване на изделието (шаблони, рязане, шевове). Занаятчиите и дизайнерите често включват различни декоративни елементи като щамповане, рисуване, боядисване, бродиране, инкрустиране или сложни модели на шевове, за да подобрят визуалната привлекателност и уникалността на кожените изделия. Кожените изделия като произведения на приложните изкуства могат да бъдат намерени както в традиционни, така и в съвременни дизайни, отразяващи смесица от креативност, функционалност и майсторство. Тези изделия показват креативността и уменията на занаятчиите и дизайнерите, както и културното наследство и традициите, свързани с обработката на кожи в различни региони на света. Художествената стойност на кожените изделия се крие не само в естетическия им дизайн и материал, но и в майсторството и техниките за тяхното създаване.

4.10. Дизайн на бижута и часовници (вкл. Ювелирен дизайн): Тази област на приложните изкуства включва проектиране и създаване на бижута с помощта на различни техники, материали, инкрустации, благородни и неблагородни метали, скъпоценни и полускъпоценни камъни, бродерии и др. Това е изкуство, което съчетава артистично творчество с технически умения и дизайн, за да създаде уникални предвидени за носене и комфортни бижута, като колиета, гривни, обеци, пръстени, брошки и часовници, които са едновременно визуално привлекателни и значими за потребителя. Дизайнерите на бижута съчетават креативност, технически умения и познания за материалите, за да произвеждат уникални и удобни за носене произведения на изкуството. Използват се различни техники: фриволите, бродиране с мъниста, макраме, сутаж и др. Особено популярна напоследък е техниката „фриволите“, която представлява уникална техника за плетене, приличаща на дантела, чрез правене на възли, много рядка и малко позната в България, но изключително фина и красива. Конците за плетене са много, с различна текстура и дебелина. За фина дантела се използва коприна, злато и сребърна нишка. Възелът е деликатно упражнение, което изисква прецизност и последователност.

4.11. Керамично изкуство (Глина и Керамика): Тази област на приложните изкуства включва създаване на функционални и декоративни керамични произведения, с помощта на глина и други керамични материали, предназначени за промишлено производство, архитектура, интериора и екстериора, така и за създаването на уникална керамика, представляваща уникална авторска серия на керамичното изкуство и проекти за внедряване в керамичното производство. Керамиката обхваща керамични изделия, като вази, купи, чаши, чинии, керамични скулптури и фигурки, декоративна керамика, плочки и мозаечни дизайни за употреба в архитектурата или интериора, и други, които са създадени с помощта на глина и различни техники за оформяне, изпичане, глазиране и декориране.

Авторите на керамичното изкуство съчетават артистичен израз с технически умения за създаване на едновременно визуално привлекателна и издръжлива керамика. Те притежават основни технически познания по свойствата и спецификата на различните видове глин и използването им при формоизграждането и при проектирането. Умеят различните методи на подглазурна, глазурна и надглазурна декорация. Най-новите тенденции на базата на последните технологични нововъведения и материали в съвременното керамично изкуство са практическите познания за различните печатни и фотографски методи за декорация на керамичната повърхност и използването им при създаване на съвременно керамично произведение.

4.12. Силикатен дизайн (Порцеланови изделия и стъклария, вкл.витражи): Силикатният дизайн е област на дизайна, в която функционират две направления – „порцелан“ и „стъкло“, между които е изградено силно взаимодействие. Силикатният дизайн като поле на приложните изкуства включва висококвалифицирани художници, дизайнери и специалисти в областта, които създават порцеланови и стъклени предмети, като стъклария, витражи, вази, купи, чаши и декоративни произведения на изкуството. Стъклените изделия могат да служат за функционални цели или да бъдат чисто декоративни. Дизайнерите на стъкло използват различни технологии за обработка на стъкло – студена, топла и гореща обработка на стъкло и техники като: издухване, леене и топене, за да оформят и манипулират стъклото в желаните форми. Топлата обработка е най-сложната и атрактивна техника и включва: лято стъкло в пясъчен калъп, масивно горещо стъкло и духано стъкло. Разликата между трите технологии за обработка на стъкло: „горещо“, „топло“ и „студено“ е в температурата, при която се извършва обработката. В първия случай, с "горещ" метод, стъклото се обработва в пещи при температури над 1100° С, "топло" стъкло се обработва при температура 600-900° С, а "студеният" метод включва обработка със стъкло при стайна температура – изработка на витражи или цветно стъкло, резба на стъкло и ецване. Обработката на стъкло може да се извърши по няколко начина, както механични, така и химични – лазерно гравирание, пясък (пясъкоструйна технология), ецване.⁴³ Ярката декоративност и емоционалната изразителност на бижута, интериорни детайли и други изделия от стъкло, изработени чрез различните техники на художествена обработка на този материал, ги правят особено привлекателни в модния дизайн и интериора.

Порцеланът от своя страна има своя отличителна черта и това е визуалната лекота и фактът, че този материал е полупрозрачен. Порцеланът е вид фина керамика. Той е по-изящен, изтънчен и се поддава добре на декор, като е идеален за рисуване и всеки регион има свои собствени живописни традиции. Съставът на порцелановата маса е представен от фини смеси от каолин, кварц, фелдшпат и алумосиликати. Материалът няма пори, така че е по-издръжлив, по-твърд, термично стабилен. Самият материал може да бъде твърд или мек. Твърдият порцелан може да бъде европейски (основната част от състава е класическа глина) и ориенталски (няма много каолин в състава). Мекият порцелан може да бъде европейски, английски и, разбира се, френски.

4.13. Декоративни предмети: Различни декоративни предмети като скулптури, фигурки, вази, часовници, декоративни кутии и други, които са създадени да служат предимно

⁴³ www.mo-gol.ru

като декоративни произведения, добавяйки красота, с артистично намерение да подобрят естетическата привлекателност на интериорните пространства. Декоративните предмети демонстрират майсторство, иноваци и внимание към детайла и могат да бъдат направени от различни материали като: глина, метал, дърво, стъкло, рециклирани материали и други.

4.14. Художествена дървообработка (Дърворезба): Дърворезбата е художествена обработка на дървесината чрез изрязване (резбоване) на декоративни мотиви и изображения. Освен практически умения, сръчност, техники и технологии при художествената обработка на дърво, е необходимо и чувство за мащаб и отношение към интериорното и екстериорното пространство. Необходимо е добре развито пространствено и композиционно мислене, както и знания за широкото приложение и проява на художествената обработка на материала, за проектантска (което включва запознаване с основните принципи за изграждане на хармонични форми и композиции) и конструкторска дейност, за орнаменталните схеми, техническото чертане и проектиране на интериорни пространства, като се акцентира на мястото и връзката на дърворезбата в съвременната архитектура (дървопластика, конструкции и др.); в интериора – стилкови и арт мебели, декоративна пластика, художествени съдове, релефи; в мебелния дизайн; в предмети на бита и екстериорната пластика. Предмети, изработени от дърво могат да бъдат: мебелите, дърворезбите, декоративните предмети, осветителните тела, бижутата, модните аксесоари, музикалните инструменти, архитектурните елементи и промишлени продукти.

4.15. Инкрустация (вкл.Интарзия): е вид декоративно приложно изкуство, която включва техника на вграждане или вмъкване на различни материали в основен материал за украсяване на изделия от дърво, метал, скъпоценни или полускъпоценни камъни, използващо декоративни, скъпоценни/полускъпоценни камъни, благородни метали, кост и др., при което в тях се врязват елементи за украса от друг материал (злато, сребро, седеф, скъпоценни и полускъпоценни камъни, стъкло и др.). Чрез този метод се създават сложни модели, дизайни, шарки, мотиви или изображения. Това е щателен и квалифициран процес, който добавя както визуален принос, така и художествена стойност към обектите. Работата с инкрустация изисква прецизност, търпение и високо ниво на майсторство. Може да се извърши ръчно или с помощта на специализирани инструменти и машини. Материалите, използвани в работата с инкрустация, са внимателно подбрани за техния цвят, текстура и съвместимост с основния материал. Инкрустираните дизайни могат да бъдат видяни върху мебели, бижута, музикални инструменти, архитектурни елементи или декоративни предмети. Инкрустацията от дърво върху мебели, направени също от дърво (слоеста мозайка с парчета дървен фурнир) е метод

наречен „интарзия“⁴⁴, който метод е за украсяване на повърхността на дървен предмет или мебел с фигури от разноцветни дървени фурнири.⁴⁵ Крайният резултат от работата с инкрустация/интарзия е визуално зашеметяващ и сложен дизайн, който добавя слой изтънченост и артистичен израз към обекта. Независимо дали става въпрос например за деликатните шарки върху дървена маса, сложните мотиви върху бижу или декоративните акценти върху музикален инструмент, работата с инкрустация демонстрира уменията и креативността на майстора.

4.16. Изделия и предмети, изпълнени в кошничарска техника (Кошничарство): Плетенето на кошници е почти толкова старо, колкото човешката история, вземайки материали от природата и създавайки нещо полезно, практично и красиво. Считан за един от древните занаяти той обуславял всекидневните битови нужди на хората чрез използване на различни материали, от които кошничарите правели различни видове изделия. Основните кошничарски изделия били свързани със селското стопанство. Във всяко българско семейство до средата на XX век е имало няколко плетени коша за пчелни кошери, храна, грозде, риба, плява, брашно, а до края на века и плетени дамаджани, панери, кутии, съдове за туршии.⁴⁶ Кошничарството е процес на тъкане или шиене на гъвкави материали в триизмерни форми, като кошници, рогозки, мрежести торби, балони с горещ въздух, мебели, а напоследък и на дизайнерски дрехи и аксесоари. Има много вариации на материали, дизайни, техники и процеси, които могат да бъдат използвани при кошничарството. Материалите, които най-често се използват и биват лесно намирани са: бор, слама, върба, дъб, глициния, раkitа, лози, стъбла, кожа, треви, конци и фини дървени шини.⁴⁷ Изкуството на тъкане и кошничарство е древно по произход и се е считало за стар занаят, заради майсторството и акцентът върху функционалността и придържането към установени форми и техники на изработка и материали. Сега обаче кошничарството се категоризира като вид произведение на приложното изкуство, заради новаторските техники и материали за създаване на красиви, съвременни произведения на изкуството, заради високото ниво на артистично изразяване, личен стил и оригинални идеи в своите творения. Комбинацията от нови, интересни материали, цветове и текстури позволява на художниците да създават красиви уникални произведения на изкуството за дома, в модата, за музеи и обществени места. В съвременното често се смесва с текстила и тъкачните техники, за да се постигнат цветни, текстурирани и уникални

⁴⁴ Речник на българския език. (1977-2015). Институт за български език. АИ „Проф.Марин Дринов“.

⁴⁵ Андрейчин, Л. (2005). Български тълковен речник. Наука и изкуство. с.327, ISBN 954-02-0156-X.

⁴⁶ Повече за кошничарството, виж: Тодоров, Б., Чолаков, К. (1959). Кошничарство. Министерство на просветата и науката.

⁴⁷ Повече, виж: Erdly, Catherine (2007). History. Basket Weaving.

дизайнерски произведения. Кошничарството сега е в своя пик на търсене и предлагане заради така актуалния в момента „бохемски“ или „бохо“ стил в архитектурата, интериора и екстериора. Характерното за стила е използването на материали от природата за изработването на плетени лампи, кошници и декорации, които добавят бохемски чар на този популярен интериорен стил. Бохемският стил се характеризира със своята спокойна и еkleктична естетика, използвайки естествени материали, черпейки вдъхновение от различни култури и епохи. Плетените лампи, кошници и други декоративни елементи са изработени от ратан, ракета, треви, бамбук или други тъкани материали, като могат да бъдат в различни форми и размери, често украсени с декоративни детайли като пискюли, мъниста или макраме, допринасяйки за уютна и гостоприемна атмосфера, която насърчава релаксацията и себеизразяването.

4.17. Художествена металообработка (Метални изделия): Художествената металообработка е вид приложно изкуство, което включва създаването на декоративни и функционални произведения с помощта на различни техники за обработка на метал в различните области на металната пластика, както в кавалетно, така и в декоративно-приложно направление. Металните изделия, създадени чрез художествена металообработка, могат да се считат за произведения на приложните изкуства, тъй като съчетават артистичен израз, майсторство и функционалност. Художествената металообработка обхваща набор от техники, включително топла и студена обработка на металите, коване, леене, заваряване, ецване и др. Тези техники изискват умения, прецизност и креативност за оформяне и манипулиране на метала в желаните форми. Художествената металообработка често включва и декоративни елементи в дизайна на металните изделия, което предполага сложни модели, текстури, релефи, гравирание или други декоративни детайли. Тези декоративни елементи повишават естетическата привлекателност и художествената стойност на металните изделия. Художествената металообработка може да включва работа с различни метали като: бронз, мед, месинг, желязо, стомана или благородни метали като сребро или злато. Всеки метал има свои собствени характеристики и свойства, което позволява на художниците да изследват различни визуални ефекти и текстури в своите творения. Металните изделия, създадени чрез художествена металообработка, могат да служат за практически цели, като мебели, осветителни тела, бижута, прибори, архитектурни елементи или декоративни предмети. Художествената металообработка като вид приложно изкуство и металните изделия като произведения на приложното изкуство демонстрират сливането на креативен дизайн, технически умения и присъщата красота на метала. Тези произведения не само демонстрират

артистичната визия и майсторството на художника по метал, но също така подобряват визуалното изживяване за зрителя или потребителя.⁴⁸

4.18. Мозаечно изкуство (Мозайка): Мозаечното изкуство като вид приложно изкуство включва създаването на изображения (реалистични/абстрактни) или шарка чрез сглобяване на малки парчета от цветни материали, като стъкло, керамика, камък, мрамор, метал или други материали, върху повърхност, като всеки материал предлага уникални характеристики по отношение на своя цвят, материал и качества, което позволява на авторите на мозайките да създават различни визуални ефекти и настроения. Мозайките се считат за произведения на приложните изкуства, тъй като съчетават художествено творчество, майсторство и прилагане на материали за създаване на визуално завладяващи и трайни във времето произведения, като: мозаечните дизайни, направени от порцелан, камък, мрамор и стъкло; стенописите и декоративните мозаечни инсталации; мозаечните мотиви и композиции за архитектурни и интериорни цели. Мозайките са известни със своята издръжливост като са устойчиви на различни условия на околната среда, което ги прави подходящи както за вътрешни, така и за външни приложения. Те могат да изобразяват пейзажи, портрети, исторически сцени, абстрактни дизайни или дори да разказват истории. Мозайката често включва съвместна работа с други творци, тъй като по-често е предвидена за мащабни проекти и обществени арт инсталации, което изисква прецизност, внимание към детайла и задълбочено разбиране на особеностите на използваните материали. С появата на нови материали и видове, мозайката стана доста по-достъпна през последните години, превърнала се в един от най-търсените и красиви интериорни декорации за стена, под, таван, обществени пространства, мебели, архитектурни елементи и декоративни предмети, като се използва широко в съвременния дизайн.

В обобщение след подробно представените авторски класификации на видовете приложни изкуства и произтичащите от тях видове произведения на приложните изкуства, е необходимо да се отбележи, че тези класификации не са фиксирани и могат да се променят с течение на времето, с появата на нови области на приложните изкуства или с развитието на съществуващите, тъй като сферата на този вид изкуство е разнообразна и динамична. Представен е широк преглед на видовете приложни изкуства, като са включени и допълнителни не засягани до момента области, като например „кошничарството“.

⁴⁸ Източник: www.nha.bg, www.ngpisvetiluka.com

Важно е да се отбележи, че предоставените класификации се основават на общо разбиране и наблюдение на различни дисциплини, поддисциплини и взаимовръзки в приложните изкуства. Различните източници или изследователите в областта на приложните изкуства като професионална творческа област и като област, в която се създават обекти на интелектуална собственост, обаче може да имат малко по-различни класификации или категоризации въз основа на техния специфичен опит и наблюдения. В сравнение с разгледаните до момента от изследователите произведения на приложните изкуства, авторската класификация представя по-всеобхватна и систематична класификация, вследствие на подробен анализ и изследване, обхващащо по-широк кръг от дисциплини. Взети са предвид историческите, културните и практически съображения, както и нововъзникващите области на приложните изкуства, повлияни от технологичния прогрес и развиващите се обществени нужди. Класификацията на приложните изкуства е оформена вследствие историческото развитие на различни художествени области. Например архитектурата и керамиката се практикуват от векове и са се утвърдили като отделни области на приложните изкуства. Културните и обществените фактори повлияват на класификацията на приложните изкуства също. Различните региони и култури имат свои собствени художествени традиции и практики, които допринасят за категоризирането им. Напредъкът на промишленото производство и технологиите изиграва ключова роля в определянето на видовете приложни изкуства и техните произведения. С появата на нови материали, инструменти и производствени техники са създадени нови области на приложните изкуства. Например възходът на цифровите медии и компютърната графика довежда до развитието на приложните изкуства като графичен и рекламен дизайн. Приложните изкуства често се определят и от тяхното практическо приложение и функционалност. Например промишленият дизайн се фокусира върху дизайна на продукти, които се произвеждат масово и се използват в ежедневието. Професионалните асоциации и образователните институции, като: Националната художествена академия в София, Националната гимназия за приложни изкуства „Свети Лука” в София, Националното училище за приложни изкуства „Проф. Венко Колев” в гр.Троян, Националната гимназия за приложни изкуства „Тревненска Школа” в гр.Трявна, Професионалната гимназия за приложни изкуства в гр.Смолян, изиграват роля при определянето на класификацията на приложните изкуства. Тези институции и техните учебни програми и стандарти, помагат да се дефинират и категоризират различните области в рамките на приложните изкуства.

Представените класификации ще бъдат използвани по-нататък в изпълнението на научноизследователските задачи, като се използва връзката между произведенията на приложните изкуства и обектите, чрез които те могат да бъдат закриляни като интелектуална

собственост. Например закрилата чрез авторско право, която е безспорна и не подлежи на съмнения по отношение на произведенията на изкуствата, може да се прилага за всички видове произведения на приложни изкуства от класификацията. Авторското право закриля оригиналния израз на идеята представена в материална форма, предоставяйки на създателя изключителни права върху неговата работа. Въпреки това авторското право обикновено не закриля функционалните аспекти на произведенията на приложните изкуства или идеите и концепции зад производението. Тук идва и основният научноизследователски проблем, който се разглежда в дисертационния труд, а именно закрилата на произведенията на приложните изкуства като обекти на индустриална собственост. Въпреки че всички видове произведения на приложните изкуства притежават естетически качества, основният фокус на някои от тях е върху тяхната функционалност и търговска жизнеспособност предвид масовото им производство. Изобретенията и полезните модели често са от значение за промишления дизайн и като цяло за всички видове произведения на приложни изкуства, при които има иновативни методи и технологии за тяхната изработка. Търговските марки могат да бъдат от значение за всички видове произведения на приложни изкуства като защитават отличителните им знаци, символи, имена или логотипи, които отличават стоките или услугите от другите на пазара. Закрилата на дизайна може да се прилага за цялостния уникален визуален вид на функционалния обект и на дизайнерските елементи на продукта или неговата опаковка. Това може да включва дизайн на мебели, дизайн на дрехи и бижута, на пространствен дизайн, на други потребителски продукти и други. Дизайнът е от значение за всички видове произведения на приложните изкуства, където има елемент на дизайн, който е отличителен, нефункционален и служи като идентификатор за източника на продукта.

В заключение, въпреки че предоставените класификации предлагат широк представителен преглед на често срещани видове приложни изкуства и на техните произведения, а и не дотолкова често срещани, те не са изчерпателни или окончателни класификации. Областта на приложните изкуства е динамична и класификациите може да се развиват с появата на нови видове приложни изкуства, технологии и културни влияния.

ГЛАВА ВТОРА

ЗАКРИЛА НА ПРОИЗВЕДЕНИЯТА НА ПРИЛОЖНИТЕ ИЗКУСТВА КАТО ИНТЕЛЕКТУАЛНА СОБСТВЕНОСТ

В глава първа се изследват теоретичните основи на приложните изкуства като творческа дейност и на произведенията на приложните изкуства като интелектуални продукти. Изведени са основните характеристики, специфики и особености на произведенията на приложните изкуства. Разглежда се взаимовръзката между двата сектора на изобразителното изкуство – произведенията на приложните изкуства и произведенията на изящните изкуства, както и взаимовръзката между произведения на приложните изкуства и занаятите. Авторът представи в т.4 две авторски класификации: Класификация на видовете приложни изкуства и класификация на видовете произведения на приложните изкуства, целите на които е да се използва връзката между произведенията на приложните изкуства, които се обособяват в класификацията и обектите, чрез които те могат да получат закрила като интелектуална собственост.

Произведенията на приложните изкуства, с тяхната уникална комбинация от естетика и функционалност изискват адекватни мерки, за да се гарантират правата на интелектуална собственост за техните създатели. Признавайки стойността и значението на тези художествени творения, може да се изгради среда, която насърчава иновациите, възнаграждава креативността и гарантира непрекъснатия разцвет в областта. За да се улесни и подобри конкурентната стратегия и икономическото развитие на едно произведение на приложното изкуство е много важно участниците в създаването му да могат да идентифицират пълния комплекс от обекти на интелектуална собственост в своите произведения.

В глава втора се насочва вниманието към решаващия аспект на закрила на тези творения. **Цел** на изследването в тази глава е навлизането в дълбочина, идентифициране на пълния комплекс от обекти на интелектуална собственост в произведенията на приложните изкуства и представянето на формите на закрила чрез обектите на индустриална собственост, което е една от задачите на дисертационния труд (задача № 3), което е водещо и актуално като проблематика в това изследване.

Липсват до момента резултати от конкретни изследвания на формите на закрила на произведенията на приложните изкуства чрез обектите на индустриална собственост, която е стабилна и трудна за заобикаляне закрила. Произведенията на приложните изкуства са

разглеждани до този момент единствено като художествена собственост, регламентирани като обект на авторското право.

В тази глава на дисертационния труд, авторът идентифицира следните обекти на индустриална собственост в произведенията на приложните изкуства:

- **Произведенията на приложните изкуства като промишлен дизайн;**
- **Произведенията на приложните изкуства като изобретение и полезен модел;**
- **Марки и географски означения в произведенията на приложните изкуства;**
- **Ноу-хау при произведенията на приложните изкуства.**

Във връзка с изведените примери в изследването за закрила на произведенията на приложните изкуства чрез обекти на индустриална собственост (изобретения, полезни модели, промишлен дизайн), авторът на дисертационния труд формулира извод, че изведените примери са единични и фрагментарни, не са обосновани и аргументирани в стратегия за управление. Изследователят счита, че тези примери не са в резултат на задълбочени проучвания и не е осъзната потребността от закрилата чрез обектите на индустриална собственост.

С оглед многоаспектната и специфична същност на произведенията на приложните изкуства, от една страна, както и идентифицираното многообразие от обекти на интелектуална собственост от друга, произведенията на приложните изкуства ще бъдат разглеждани веднъж като закрила в подсистемата „художествена собственост“ с еквивалент „авторско право“ и като идентифицирана възможност за закрила чрез обектите на индустриалната собственост⁴⁹.

I. Системата „Интелектуална собственост“

1. Основни положения на системата „Интелектуална собственост“

Интелектуалната собственост (ИС) обхваща широк спектър от творения на човешкия интелект, които приложени към индустрията и търговията имат важни икономически последици. Всеки интелектуален труд има като резултат интелектуален продукт, но не върху

⁴⁹ Тази глава е разработена на основата на основни нормативни документи: Закон за авторското право и сродните му права, 1993г.; Закон за патентите и регистрацията на полезните модели, 1993г.; Закон за промишления дизайн, 1999г.; Закон за марките и географските означения, 1999г.; Закон за защита на търговската тайна, 2019г.; Закон за защита на конкуренцията, 2008г.; Закон за културното наследство, 2009г.; Закон за закрила и развитие на културата, 1999г.

всеки интелектуален продукт се признава и гарантира ИС. Интелектуалната собственост е това право на собственост, което е установено със закон и изключва всички други от използването на интелектуалните творения без разрешение. Икономическият потенциал, който се реализира при тях е само при използването им, което е под контрол на собственика. Правата на интелектуална собственост позволяват освен да се използват иновативните и творчески идеи, така и да се комерсиализират.

Концепцията за “Интелектуална собственост” се заражда във времена на силен технологичен и културен подем, когато резултатите от творческата дейност се материализират в продукти на интелектуалния труд. Собствеността върху резултатите от физическия труд в сферата на материалното производство е уредена с правото на собственост върху вещите. Уреждането на собствеността върху резултатите от интелектуалния труд поставя въпроси, търсенето на които решения довежда до възникването на концепцията за ИС, която се основава на особеностите на интелектуалния продукт, който се отличава с творческия си начин на производство и освен материална полезност, притежава и интелектуална. Тоест между интелектуалните продукти и традиционните продукти основното, което ги отличава е, че интелектуалните продукти имат нематериален характер за разлика от традиционните материални стоки. Нематериален характер имат и услугите, но за разлика от тях интелектуалните продукти имат винаги уникален характер, докато отделните видове услуги възпроизвеждат по същество многократно един и същ резултат. Също така, докато всеки материален продукт може да се реализира еднократно, то повечето нематериални обекти могат да се реализират многократно. Потребителската стойност на един материален продукт се ползва само от неговия собственик, докато при интелектуалните продукти това не е така. Наред с традиционната сделка покупко-продажба при тях може да се осъществи и особен вид сделка, наречена лицензионна сделка, при която собственикът на интелектуалния продукт може да разреши и на други лица да използват този продукт едновременно с него. Концепцията за закрила на интелектуалната собственост е в баланса на интересите на създателите на обектите, които са както икономически, така и морални, и на обществото, което потребява съответните интелектуални постижения, задоволявайки своите обществени потребности.

Интелектуалните постижения могат да бъдат от областите на техниката, науката, литературата и изкуството, които са обекти на интелектуална собственост, която собственост се установява с възникването на правото на интелектуална собственост (ПИС), като се отличава от правото на собственост (ПС): с икономическия си характер (дължи се на използването на обекта на ИС); с титуляра на ПИС; със защитния си документ, който указва и

срока на закрила; с териториалното си ограничение според икономическия интерес на автора; с творческия си начин на производство и най-вече с пазарния монопол, който дава ПИС. На практика, успоредно с веществената собственост винаги е съществувала и интелектуалната собственост. Правото на интелектуална собственост е изключително право по своя характер. В съдържателен аспект е съвкупност от имуществени права и неимуществени права. Имуствените права дават възможност за икономическа реализация на обекта посредством използване, а неимуществените права, т.нар. морални права, са свързани с личността на създателя на интелектуалния продукт. Правото на интелектуална собственост гарантира на носителя възможността сам да използва обекта на закрила; да се разпорежда с него като съществуват два възможни за това начина: да прехвърля правото или да го лицензира; и да забранява на трети лица да използват без негово разрешение обекта. От икономическа гледна точка, правото на интелектуална собственост предоставя пазарен монопол за своя титуляр, но с определени ограничения. Обектите на интелектуална собственост могат да бъдат и дълготрайни нематериални активи на фирмата. Като такива присъщи характеристики са им: уникалност, дължаща се на уникалността на човешкия интелект; възможност за многократно използване от няколко лица едновременно; генериране на допълнителна свръх печалба.

Обектите на интелектуална собственост са систематизирани в единна система на ИС, които са обособени в три подсистеми. Първата подсистема е на индустриалната собственост. В нея се закрилят интелектуални постижения, които са свързани с промишлената дейност на фирмата като: изобретения, полезни модели, промишлен дизайн, търговски марки, географски означения и ноу-хау, вкл. търговската тайна. Втората подсистема е на художествената собственост, която включва произведения на литературата, науката и изкуството. В рамките на широкия обхват от обекти на художествена собственост са произведенията на приложните изкуства, които са специфичен обект на закрила. В подсистемата художествена собственост закрила получават два вида обекти, тези на авторското право и тези на сродните права на авторското право. Това са интелектуални постижения свързани с функционирането на творческите и културните индустрии и създаването на творчески и културни продукти за потребление в културния сектор (извън материалното производство) или т.нар. развлекателен сектор. Третата подсистема е т.нар. нови обекти на интелектуална собственост, като нови сортове растения и породи животни, топология на интегрални схеми, мултимедийните продукти и други. По период на възникване, тези обекти не са нови, но в съдържателен аспект са предизвикателство пред системата на интелектуална собственост. В системата на интелектуалната собственост влиза и закрилата срещу нелоялната конкуренция. Нелоялната конкуренция е алтернативен, допълващ или единствен способ за закрила на обектите на

интелектуална собственост. Тя се прилага съвместно със закрилата, предоставяна по реда на специалното законодателство, предвидено за всеки от обектите на интелектуална собственост.

Тези, които използват творческото изразяване и умение, за да създадат произведения на приложни изкуства, трябва да бъдат закриляни чрез системата на интелектуална собственост, за да има творчеството и икономически смисъл. Правата на интелектуална собственост върху произведенията на приложните изкуства позволяват на създателите им да попречат на други да копират, имитират или да използват с търговска цел техните произведения без разрешение. Тази закрила им позволява да комерсиализират своите произведения, да се възползват икономически от техните артистични и иновативни творения, като насърчава лоялната конкуренция и обезсърчава копирането, фалшифицирането и плагиатството. Предоставяйки им тези права, се насърчават и стимулират творците да инвестират още повече време, усилия и ресурси в разработването на ново творчество, като по този начин се насърчава и разширяването на сферата на приложните изкуства.

Произведенията на приложните изкуства като интелектуалната собственост имат следните характеристики:⁵⁰

- произведенията на приложните изкуства като интелектуална собственост са за всички естетични, декоративни и утилитарни художествено изработени ръчни и промишлени продукти;

- произведенията на приложните изкуства като интелектуалната собственост имат дуалистична същност: най-напред в реалността съществуват успоредно материално-вещствения носител, под който е материализиран творческият резултат, представляващ интелектуална собственост, и нематериалният характер на конкретната форма на проявление на интелектуалната собственост;

- произведенията на приложните изкуства като интелектуалната собственост имат материално-вещствен носител, но по своята същност е нематериален ресурс, т.е. неосезаем ресурс – интелектуалната собственост се разпростира върху творческия резултат, а не върху веществената структура, корпоралната цялост и материалната същност на произведението;

- произведенията на приложните изкуства като интелектуална собственост реализират правомощията „владение“, „ползване“ и „разпореждане“. Правомощието „ползване“ съдържа в себе си освен правото на субекта-носител на правата върху конкретното произведение да го използва в чисто икономически смисъл (производство, търговия и др.), така и забраната за други лица да го използват. Като специфичен вид собственост правомощието „владение“ се

⁵⁰ Маркова М. (2010). Дизайн Мениджмънт. УИ „Стопанство“, София, стр.178-180.

реализира за материално-веществен носител, а не за информацията, знанията и/или опита. Правомощието „разпореждане“ също има специфика – то съдържа наред с възможността за отказ от права върху регистриран дизайн например, така и възможността да се прехвърли правото върху национален или дизайн на Общността, или да се лицензира.

- произведенията на приложните изкуства като интелектуалната собственост са с определена времева ограниченост, както следва: за авторското право – живота на автора плюс 70 години след смъртта му (с някои изключения и специфики по обекти) и за обектите на индустриалната собственост (по българското законодателство, максималният срок на закрила е: 25 години – за свидетелство за промишлен дизайн, 20 години – за патент за изобретение, 10 години – за свидетелство за полезен модел и т.н.), като това е различие в сравнение с другите видове собственост, които ако не бъдат отчуждени, са на разположение на собственика неопределено във времето: докато съществуват, до погиване на вещта или до изчерпване на полезността.

- произведенията на приложните изкуства като интелектуалната собственост имат териториална ограниченост – правата върху интелектуалната собственост са в сила за определена територия, не навсякъде и за всички други лица по света. Териториалният обхват на закрилата на интелектуалната собственост може да бъде: национален (при патентоване или регистрации по национален ред), регионален (примерно дизайн на Общността предоставя права на собственика за територията на 27-те страни-членки на ЕС) и международен (пример е международно регистриран промишлен дизайн по реда на Хагската спогодба и др.);

- произведенията на приложните изкуства като интелектуална собственост имат ясен и точно назован субект – носител на правомощията.⁵¹

Системата интелектуална собственост, както вече отбеляза авторът, е разделена на три подсистеми с включените в тях обекти: обекти на индустриална собственост, обекти на художествена собственост и нови обекти. Произведенията на приложните изкуства като интелектуална собственост ще бъдат разгледани в два аспекта: 1.) като художествена собственост, съгласно законодателството в областта на авторското право и сродните му права; 2.) като индустриална собственост, съгласно законодателството за всеки един обект.

Правото на интелектуална собственост възниква при различни условия за обектите в подсистемата на индустриална собственост и на художествена собственост, които ще бъдат разгледани в изследването. За обектите на художествена собственост, правото на

⁵¹ Авторът не претендира за изчерпателност по отношение на характеристиките на произведенията на приложните изкуства като интелектуална собственост

интелектуална собственост възниква автоматично от момента на създаване на произведението, без формална процедура по регистрация и без издаване на защитен документ. Докато при обектите на индустриална собственост, правото на интелектуална собственост възниква след тяхната регистрация в съответната специализирана служба и след издаване на защитен документ. Изключение от това правило прави обекта ноу-хау от подсистемата на индустриална собственост, който се закриля чрез пазенето му в тайна и предприемането на съответен избор от мерки за това, както и от Закона за защита на търговската тайна⁵² и Закона за защита на конкуренцията⁵³.

1.1. Художествена собственост – Художествената собственост е подсистема в системата на ИС, чиито обекти са продуктите на човешкия интелект в области като литература, наука, изкуство. Данните за художествената собственост датират от преди повече от 15 века.⁵⁴ Първият основен международен акт в областта на художествената собственост е Бернската конвенция за закрила на литературните и художествените произведения (накратко Бернска конвенция), подписана на 9 септември 1886 г.⁵⁵ „Първият български изключително подробен Закон за авторското право е приет през 1921 г. По силата на Ньойския мирен договор страната ни се задължава да се присъедини към Бернската конвенция. За тази цел в националното ни законодателство трябва да се създаде и приеме специален Закон за авторското право. От значение е да се спомене, че с втората редакция от 1972 г. на Закона за авторското право от 1951 г. се регламентират значителни промени, които извеждат страната ни от 20 годишната изолация от международната уредба на авторското право. Тези изменения са в резултат на необходимостта страната ни да се присъедини към Стокхолмската редакция на Бернска конвенция – приета през 1967 г., и именно тези промени са изключителна крачка напред в развитието на националната система за закрила на авторското право, както и стъпка към повишаване нивото на закрила на правата на българските автори на международния пазар. Преди тези изменения да станат факт, българските автори години наред са поставяни в неравноправно положение спрямо европейските си колеги. Това неравноправие е провокирано от продължителността на закрила на авторското право в България съгласно редакцията на българския закон към онзи момент – авторските произведения са се закриляли през целия

⁵² Закон за защита на търговската тайна, Обн. ДВ. бр.28, 2019г.

⁵³ Закон за защита на конкуренцията, Обн. ДВ. бр.102, 2008г.

⁵⁴ Повече информация за развитието на авторското право, моля виж: Самюелсън, Ед. (2006). Илюстрирана история на авторското право. Превод Ю. Бучкова, Изд. Слънце, София.

⁵⁵ Повече за международната правна закрила на авторските и сродните на тях права, виж: Каменова, Цв. (1990). Международно правна закрила на авторски и сродни права. БАХ, София

живот на автора и 15 г. след неговата смърт. А по силата на принципа на Бернска конвенция за материалната взаимност, чуждестранните автори не могат да претендират на територията на друга страна членка за по-дълъг срок на закрила за техните произведения от срока на закрила, предвиден в страната на произход на произведението (чл. 7, ал. 8, от Бернската Конвенция, редакция от 1974 г.). Сега действащият Закон за авторското право и сродните му права, приет 1993 г. в отговор на новия обществен и политически строй в страната ни, е съвременен и хармонизиран с европейското законодателство и е подчинен най-вече на континентално-европейската концепция за авторското право. Той съдържа норми относно обектите, възникването, субектите-носители на правото, съдържанието, използването, времетраенето, наследяването, договорното право и закрилата на авторското право, както и на сродните на него права.⁵⁶

Произведенията на приложните изкуства могат да бъдат закриляни чрез подсистемата наречена „художествена собственост“ с еквивалент „авторско право“ поради тяхната уникална комбинация от естетически и функционални качества.

Основните принципни положения на закрилата на художествената собственост, предоставяни чрез системата на авторското право, към които авторът на дисертационния труд се придържа, са следните:⁵⁷

- Елементите на дизайн, естетическият избор и художественото изразяване в произведенията на приложните изкуства са основания за авторскоправна закрила, но не на художествено-творческата идея, намираща се в основата на съответното произведение, а на формата, под която е реализирана идеята. Утилитарният аспект на произведенията на приложните изкуства не намалява тяхната художествена стойност или усилията, вложени от творците;

- Фактът на материализиране на художествено-творческата идея на какъвто и да е носител (материален, дигитален) или обективизирането ѝ пред публика е достатъчно основание за възникване на авторско право върху произведенията на приложните изкуства;

- Закрилата на авторските права е автоматична и се прилага от момента на създаване на произведението. Европейската система на закрила на художествената собственост (в т.ч. и българската) не поставя каквито и да е условия за влизане в сила на авторско право или сродно на авторското право, като необходимост от регистрация или депозит.

⁵⁶ Ангелова, В. (2016). Идентифициране и управление на интелектуалната собственост в сценичното произведение., дисертационен труд, стр.33-34.

⁵⁷ Маркова, М. (2003). Художествено-литературна собственост. УИ „Стопанство“, София, стр.9.

Колкото по-малко ново и оригинално е произведението на приложните изкуства, толкова повече се счита само за обект на авторското право, колкото по-ново и оригинално е, толкова е по-добре да се търси закрилата му и чрез обектите на индустриалната собственост, защото именно там възникват много по-сериозните и трудни за заобикаляне права.

1.2. Индустриална собственост – Индустриалната собственост се отнася до постиженията на човешкия ум и изобретателност, намиращи приложение в индустрията⁵⁸, в най-широк смисъл. Тези постижения са потенциални обекти на индустриална собственост. Те са потенциални, тъй като за признаването им като обекти на индустриална собственост, създадените постижения, трябва да отговарят на точно определени, посочени в законите критерии, да бъде извършена експертиза от компетентни органи на страните, най-често това са ведомства, изпълняващи функции, еквивалентни на българското Патентно ведомство и на базата на това, да се издаде специален документ, удостоверяващ изключителното право върху обекта. Първият официален и основополагащ акт в областта на индустриалната собственост е Парижката конвенция за закрила на индустриалната собственост (Парижката конвенция) от 1883 г. Съгласно чл. 1, ал. 2 от Парижката конвенция, обекти на индустриална собственост са следните: „патентите за изобретения, полезните образци, индустриалните рисунки или модели, фабричните или търговски марки, знаците за услуги, търговското име, указанията за произход или наименованията на мястото за произход, както и преследването на нелоялната конкуренция“.⁵⁹

Правата на индустриална собственост изискват официална регистрация или други законови процедури за получаване на правна закрила. Докато закрилата на авторското право се фокусира основно върху художествените и творческите аспекти на произведенията, правата на индустриална собственост имат за цел да закрилят функционалните и икономическите аспекти на произведенията, включително произведенията на приложните изкуства, като:

- закрила като дизайн, когато произведенията на приложните изкуства имат нов и отличителен дизайн и фокусът е върху визуалния вид на даденото творение, включително неговата формата, линиите, рисунъка, орнаментите, цветовото съчетание или комбинация от тези елементи;

- закрила като изобретение / полезен модел, в случаите в които произведенията на приложните изкуства включват иновативни функционални характеристики или технически прогрес. Изобретенията и полезните модели обикновено обхващат нови и полезни

⁵⁸ Под „индустрия“ авторът разбира „всяка стопанска дейност“.

⁵⁹ Парижка конвенция за закрила на индустриалната собственост от 20 март 1883 г.

изобретения или подобрения на съществуващи продукти или методи, като се прави уточнението, че съгласно Закон за патентите и регистрацията на полезните модели, 1993г.⁶⁰ (ЗППМ) методите не могат да получат закрила чрез обекта полезен модел. Тези две форми на закрила на индустриалната собственост се фокусират върху утилитарните аспекти на творението, а не толкова върху естетическите му качества.

- наличието на марки в реализацията на произведенията на приложното изкуство, като се използват за разграничаване на стоките или услугите на определен бизнес или продукт. Марките могат да включват лога, продуктови опаковки или специфични дизайнерски елементи, които потребителите свързват с определен творец/производител. Закрилата на върху тях помага да се предотврати използването на подобни марки от други, които могат да причинят объркване или да размият отличителния характер на оригиналното произведение.

- наличието на географско означение в реализацията на произведенията на приложните изкуства, които могат да включват традиционно майсторство и природни ресурси, свързани с конкретен географски регион.

Анализът на интелектуалната собственост в тези произведения е разгледан в точка II. посредством разделянето на обектите на интелектуална собственост аналогично на казаното по-горе, а именно в двете основни подсистеми „художествена собственост“ и „индустриална собственост“.

II. Произведенията на приложните изкуства като обекти на системата „Интелектуална собственост“

1. Основни положения

Правото на интелектуална собственост е от съществено значение за изкуствата, в т.ч. произведенията на приложните изкуства. Необходимостта от закрила на произведенията на приложните изкуства в днешния модерен свят е нарастваща, където имитирането на произведенията на изкуството стана твърде лесно само с едно натискане на бутон. Тази необходимост от закрила на интелектуалната собственост има няколко неоспорими причини:

- Първата от които е, че се създават стимули за креативност, иновации и технологично развитие в изработката на тези произведения;

- Второ, правната закрила предоставя подкрепа срещу неразрешени действия, като възпроизвеждане, тиражиране, копиране, фалшифициране от трети лица.

⁶⁰ Закон за патентите и регистрацията на полезните модели, Обн. ДВ. бр.27, 1993г.

- Трето, насърчаването на закрилата на интелектуална собственост допринася за икономическия растеж, представлява конкурентно предимство, създава нови работни места и нови отрасли в областта, повишава качеството на човешкия живот и удовлетворението от него. Правата на интелектуална собственост възнаграждават човека за творчеството му. Без ефективни мерки, налагащи спазването на правата върху интелектуалната собственост, иновативността и креативността се ограничават, а инвестициите намаляват.

Интелектуалната собственост обхваща обекти, вариращи от произведения на изкуството и други художествени творения до всякакви технически решения. С други думи, интелектуална собственост е когато уникална или оригинална идея се изразява чрез физически средства, както е при обекта на дисертацията – произведенията на приложните изкуства. **Фактът, че произведенията на приложните изкуства притежават свойства, както на художественост, така и на полезност, означава, че начинът, по който те са разглеждани до този момент, а именно единствено като обекти на авторско право, не е достатъчно. Авторът идентифицира и други възможности за закрила на тези произведения, а именно чрез обектите от подсистемата „индустриална собственост“, което не е разглеждано от други изследователи до момента.**

Закрилата на авторското право набляга на творческото изразяване и контрола върху художествените произведения, докато правата на индустриална собственост се фокусират върху функционалните и икономическите аспекти, улеснявайки диференциацията на пазара, иновациите и търговската експлоатация. За да бъде по-сигурна и трудна за заобикаляне закрилата на произведенията на приложните изкуства, е необходимо създателите им да използват комбинация от тези права чрез натрупване на закрилата (чрез художествена собственост (авторско право) плюс чрез всички обектите на индустриална собственост (например: изобретение + дизайн; полезен модел + дизайн), за да увеличат максимално икономическия потенциал и пазарното въздействие на своите творчески начинания. Закриляйки произведенията на приложните изкуства като индустриална собственост, творците могат да си осигурят изключителни права върху техните обекти. Тази закрила не само стимулира креативността и иновациите, но също така осигурява правна закрила срещу използване, имитация или други неразрешени действия.

2. Произведенията на приложните изкуства като обекти на авторско право. Същност, съдържание и притежатели на права в авторскоправната закрила

Интелектуалната собственост е широко понятие, докато авторските права представляват определена форма на закрила на интелектуалната собственост. Разглежданият

продукт на изкуствата – произведенията на приложните изкуства са класически обекти на авторското право със своето обективизиране и изразяване на творчески и оригинални идеи. Тук се помещава и художественият дизайн, който е резултат и процес на създаване на продукти на изобразителното и приложните изкуства. Той е продукт на художественотворческа дейност, който се закриля по законите на художествената собственост (правен еквивалент „авторско право“).⁶¹ Това е и основанието тези произведения да бъдат пречислени към авторскоправната закрила, за разлика от останалите утилитарни предмети, лишени от естетически достойнства.

Тяхната правна регламентация в този контекст е в Закона за авторското право и сродните му права, 1993г. (ЗАПСП)⁶². Подсистемата „художествена собственост“ се стреми да закриля културни и художествени произведения, каквито са и произведенията на приложните изкуства, като успоредно с това в областта са в сила и правни регламенти като: Закон за културното наследство, 2009г.⁶³ и Закон за закрила и развитие на културата, 1999г.⁶⁴

2.1. Обект на правото

Съгласно ЗАПСП чл.3, ал.1 „Обект на авторското право е всяко произведение на литературата, изкуството и науката, което е резултат на творческа дейност и е изразено по какъвто и да е начин и в каквато и да е обективна форма, като: ...5. произведения на изобразителното изкуство, включително произведения на приложното изкуство, дизайна и народните художествени занаяти...“⁶⁵ В ЗАПСП няма определение на така наречените художествено-утилитарни произведения – тези на приложното изкуство, освен примерно посочените в чл.20, ал.2 от ЗАПСП гоблени, керамики, произведения от стъкло.

Произведенията на приложните изкуства са обекти на авторско право ако отговарят кумулативно на две изисквания – творчество при създаването им и тяхното обективизиране⁶⁶. Творчеството е налице винаги когато е резултат от личните креативни виждания на неговите създатели. Второто изискване – за обективизиране, се отнася до резултата от творческата дейност. Авторското право не закриля идеи, а начина на изразяването им, като авторство се признава независимо от степента на проявеното въображение при създаването им, т.е.

⁶¹ Маркова, М. (2003). Фирмен дизайн. УИ „Стопанство“, София, стр.94.

⁶² Закон за авторското право и сродните му права, Обн. ДВ. бр.56, 1993г.

⁶³ Закон за културното наследство, обн. ДВ, бр.19, 2009г.

⁶⁴ Закон за закрила и развитие на културата, обн. ДВ, бр.50, 1999г.

⁶⁵ Закон за авторското право и сродните му права, Обн. ДВ. бр.56 от 29 Юни 1993г.

⁶⁶ ЗАПСП не посочва легална дефиниция за обективизиране. Сред специалистите се приема, че обективизиране е налице при представяне на литературните произведения върху материален носител или представяне пред публика /3-ма души извън семейния кръг/. Този критерий е съгласно Българо - американска спогодба за културно сътрудничество, 1993 г. Няма правна опора в ЗАПСП.

независимо от техните качества. В чл.2 от ЗАПСП е посочено, че авторско право върху произведения на литературата, изкуството и науката възниква за автора със създаването на произведението. Без да е необходимо регистриране, вписване, представяне, изпълнение или каквото и да е друго действие, удостоверяващо съществуването им. Закрилата в този случай е пряка. Авторското право възниква за самото произведение, но не и за начина, по който е създадено. Тук може да се каже, че авторското право възниква и върху незавършени произведения, както и върху части от произведения, стига да са изпълнени изискванията за творчество и обективизиране.

Примери за произведения на приложните изкуства са над 80-те произведения на изкуството изложени в сградата на „Националният дворец на културата“ (НДК), където се помещават стенописи, дърворезби, пана, пластики – шедьоври, създадени от велики български майстори специално за НДК. Ярък пример в тези произведения на изкуствата е дърворезбата „Любовта на слънцето“ на проф. Антон Дончев, чрез която той разгръща фигуралната изобразителност – невиждана и внушителна. С трактовката на човешката фигура в дърворезбата, проф. А. Дончев преодолява страха на всички резбари да работят фигурална композиция, с което показва, че тя може творчески да бъде осмислена и изведена от нивото на примитива и декоративната форма. Друг пример са образци на декоративно-монументалните изкуства – пъстроцветни стъклописи на витражите в Софийски университет „Св. Климент Охридски“, дело на Иван Пенков, изобразяващи образите на светите братя Кирил и Методий, на св. Климент Охридски, отец Паисий, на княз Борис I и цар Симеон; Софийски градски съд, дело на проф. Иван Пенков, изобразяващи различни символи на правосъдието и държавността – везни, меч, лъв; Министерство на финансите (МФ), дело на известния български художник Харалампи Тачев, изработени в ателиетата на германската фирма „Ф.Х.Цетлер“. Витражът на МФ е едно от най-красивите произведения на изкуството, съхранило в себе си логото на МФ, както и основните символи на благополучието и изобилието. Българска народна банка, дело на проф. Иван Пенков, представя изображения на монети, сечени по времето на Втората българска държава (XII–XIV век), както и образи на царете Иван Асен II, Константин Тих Асен, Иван Александър и Иван Срацимир. Стъклописът в Заседателната зала на Управителния съвет е с мотиви от стопанския живот на страната и е изработен от акад. Дечко Узунов. И двата витража са изработени в работилницата „Франц Майер“ в Мюнхен. Стъклописът на централното стълбище е изцяло разрушен по време на бомбандировките през Втората световна война. През 2006г. на негово място е монтиран витраж, изработен от Марин Маринов, посветен на владетелите от Първото българско царство.

2.2. Носител на правото

Създателят на творчески продукт, независимо в коя област е той - музика, театър, изящно или приложно изкуство и т.н., в теорията на интелектуалната собственост се нарича автор. Произходът на термина е латински. От латински език "Autor" – създател, творец. Днес, терминът има няколко аспекта на разглеждане и съответни значения: В граждански аспект в широк смисъл означава създател на художествени, научни и литературни произведения. В правен аспект, съгласно чл.5 от ЗАПСП – „Автор е физическото лице, в резултат на чиято творческа дейност е създадено произведение”⁶⁷. Между автора и създаденото от него произведение съществува психологическа, интелектуална, идейно-естетическа и юридическа връзка, обуславяща правото на собственост. Затова и всяко авторско произведение се отличава с авторски стил.

Статутът на носител на правото върху произведение на приложното изкуство е нормативно определен в чл.12, ал.1 на ЗАПСП. Той е дефиниран така: "Авторското право върху произведения на изобразителното изкуство и архитектурата принадлежи на лицето, което е създало произведението, и в случаите, когато собствеността върху произведението принадлежи на друго лице."⁶⁸ Чл.12, ал.2 от ЗАПСП казва, че „Авторското право върху произведението на архитектурата, създадено вследствие реализацията на проекта, принадлежи на лицето, създало архитектурния проект“. Тук е важно да се поясни, че ЗАПСП разгранича термина „автор“ от термина „носител на авторско право“, като авторът е физическото лице, което създава произведението, а носителят на авторски права може да е както физическо, така и юридическо лице, което е придобило по закон авторските права върху произведението, в случаите на трудово или гражданско правоотношение, в резултат на което е създадено произведението. Съгласно чл.5 от ЗАПСП се казва, че автор е физическо лице, в резултат на чиято творческа дейност е създадено произведение. Други физически или юридически лица могат да бъдат носители на авторско право само в случаите, предвидени в този закон. Законът уточнява в чл.6., ал.1, че до доказване на противното за автор на произведението се смята лицето, чието име или друг идентифициращ знак са посочени по обичайния за това начин върху оригинала на произведението, копия или екземпляри от него и/или техните опаковки. Също така е разписано в чл. 7, ал.1 и ал.2 от ЗАПСП, че авторството на произведение, разгласено под псевдоним или анонимно, до разкриване личността на автора, неговото авторско право се упражнява от физическото или юридическото лице, което със съгласието на автора е разгласило за първи път произведението. Последното не се прилага, когато

⁶⁷ Закон за авторското право и сродните му права, Обн. ДВ. бр.56 от 29 Юни 1993г.

⁶⁸ Пак там.

псевдонимът не поражда съмнение относно личността на автора, съгласно чл. 7, ал.3 от ЗАПСП.

Когато едно произведение на изкуствата е създадено от две или повече лица, говорим за съавторство, т.е. авторското право се упражнява от повече от едно физическо лице. Създаването на съавторско произведение изисква участието на лица с творчески принос. Съгласно чл.8, ал.1, ал.2 и ал.3 от ЗАПСП авторското право върху произведение, което е създадено от две или повече лица, им принадлежи общо независимо дали произведението е неделимо цяло или се състои от части, които имат самостоятелно значение като за всяко използване на произведението и за преработването му е необходимо съгласието на всички съавтори, а при липса на съгласие между съавторите въпросът се решава от съда. След като е дадено съгласие за използване на произведението по определен начин или има решение на съда за това, никой от съавторите не може без основателна причина да се противопостави на следващото му използване по същия начин.

Чл.8, ал.4 от ЗАПСП определя възнагражденията, дължими на съавторите за използване на произведението, като те разпределят помежду им в дялове, определени по съгласие между тях, а при липса на такова съгласие се смята, че всеки от съавторите има равен дял. При спор дяловете се определят от съда съобразно приноса на всеки от съавторите. Когато произведението, създадено от съавтори, се състои от части със самостоятелно значение, всеки от съавторите може да разреши самостоятелното използване на своята част, ако между съавторите не е уговорено друго и това не пречи на използването на общото произведение.

В случаите, когато произведението на приложните изкуства е създадено по **поръчка**, се прилагат регламентите (чл.42, ал.1 и ал.2 от ЗАПСП):

- Авторското право върху произведение, създадено по поръчка, принадлежи на автора, освен ако в договора за възлагане не е предвидено друго

и

- Ако не е уговорено друго, поръчващият има право да използва произведението без разрешение на автора за целта, за която то е било поръчано.

2.3. Изключително право върху произведенията на приложните изкуства

Авторското право върху произведенията на литературата, изкуството и науката възниква за автора със създаването на произведението. Създаването на произведението от един автор или в съавторство е резултатът на творческа дейност и обективизиране на произведението. Закрилата на произведенията на приложните изкуства по ЗАПСП води до установяване на изключително право върху тях. А самото изключително право се състои от

две групи права: имуществени (т.нар. материални, икономически) и неимуществени (т.нар. морални). Моралните права на автора на произведенията на приложните изкуства в ЗАПСП се определят като “неимуществени авторски права”. Притежаването на съвкупност от имуществени и неимуществени права позволява на автора да реализира изгода, както в морален аспект, така и в икономически аспект.

Носителят на авторското право, както и лице, на което е отстъпено изключителното право за използване на произведение, закриляно от този закон, могат да поставят на подходящо място върху екземплярите от произведението латинската буква "С", заградена в кръгче, пред своето име или наименование и годината на разгласяването. (съгласно § 1, ал.1 от Допълнителните разпоредби от ЗАПСП).

2.3.1. Неимуществени авторски права

Моралният аспект на закрилата на произведенията на приложните изкуства се състои от факта, че авторът става част от общността на създателите на духовни, интелектуални ценности.

Основните неимуществени права на автора на произведения на приложните изкуства, съгласно чл.15, ал.1 на ЗАПСП, се състоят във всяко едно или комбинация от следните действия:

1. да реши дали създаденото от него произведение може да бъде разгласено и да определи времето, мястото и начина, по който да стане това;
2. да иска признаване на авторството му върху произведението;
3. да реши дали произведението му да бъде разгласено под псевдоним или анонимно;
4. да иска името му, псевдонима му или друг идентифициращ го авторски знак да бъдат обозначаващи по съответния начин при всяко използване на произведението;
5. да иска запазване на целостта на произведението и да се противопоставя на всякакви промени в него, както и на всяко друго действие, което би могло да наруши законните му интереси или личното му достойнство;
6. да променя произведението си, ако с това не се нарушават права, придобити от други лица;
7. на достъп до оригинала на произведението, когато то се намира във владение на друго лице и когато това е необходимо с оглед упражняване на неимуществено или имуществено право, предвидено в този закон;

8. да спре използването на произведението поради промени в убежденията си, с изключение на реализираните произведения на архитектурата, като обезщети за претърпените вреди лицата, които законно са придобили правото да използват произведението.

Съгласно чл.15, ал.2 на ЗАПСП се казва, че авторът няма право да се противопостави на желанието на собственика на произведението на архитектурата да го разруши, преустрои, надстрои или пристрои, ако това се извършва в съответствие с действащите разпоредби. За уточняване на начина на извършване на промените собственикът на произведението на архитектурата може да подаде искане до съответната организация за колективно управление на права, която е длъжна да извърши консултацията.

Неимууществените права по т.2 и т.4 са неотчуждими. Отчуждаването на други неимуществени права може да става само изрично и в писмена форма, съгласно чл.16 от ЗАПСП.

Съгласно чл.17 от ЗАПСП, след смъртта на автора до изтичане на срока за закрила на авторското право неимуществените права, се упражняват от наследниците на автора, с изключение: да променя произведението си, ако с това не се нарушават права, придобити от други лица и да спре използването на произведението поради промени в убежденията си, с изключение на реализираните произведения на архитектурата, като обезщети за претърпените вреди лицата, които законно са придобили правото да използват произведението.

2.3.2. Имуществени авторски права

Имуществените права върху произведенията на приложните изкуства са съвкупност от всички възможни форми на използване на това произведение и се свеждат до това, че „авторът има изключителното право да използва създаденото от него произведение и да разрешава използването му от други лица освен в случаите, за които този закон разпорежда друго.“⁶⁹ ЗАПСП влага специално съдържание в понятието използване, според което това са действия по предоставянето на произведението до потребителите или по подготовката за такова предоставяне, даващ възможност произведението да бъде възприето от неограничен брой лица. Имуществените авторски права дават възможност за реализация на приходи от всички форми на използване на произведенията на приложните изкуства.

Наред с това всяко неразрешено използване се третира като правонарушение с произтичащите от това последствия за нарушителя.

За използване съгласно чл.18, ал.2 на ЗАПСП се смятат действия като:

⁶⁹ Закон за авторското право и сродните му права, Обн. ДВ. бр.56 от 29 Юни 1993г.

1. възпроизвеждането на произведението;
2. разпространението сред неограничен брой лица на оригинала или екземпляри от произведението;
3. публичното показване на произведение на изобразителното изкуство и на произведение, създадено по фотографски или аналогичен на него начин;
4. реализирането на архитектурен проект чрез построяване или изработване на обекта, за който той е предназначен;
5. вносът и износът в трети държави на екземпляри от произведението в търговско количество, независимо дали са произведени законно или в нарушение на правото по т. 1.

Правят се няколко уточнения по т.3: 1.) че с прехвърлянето на собствеността върху произведения на изобразителното изкуство и произведения, създадени по фотографски или аналогичен на него начин, се отстъпва, ако писмено не е уговорено друго, и правото за публично показване на произведенията; 2.) "заем на обекти на закрила" е предоставяне за ползване за определен период от време, не за пряка или непряка икономическа изгода, когато това се извършва чрез публично достъпни заведения; не е заем по смисъла на този закон: предоставянето на произведения на изобразителното изкуство и фотографски произведения за публично показване. (съгласно § 2, т.16 в от Допълнителните разпоредби от ЗАПСП).

С прехвърляне на правото за използване на архитектурен проект се отстъпва, ако писмено не е уговорено друго, и правото за публично показване на проекта. (чл.68, ал.1 и ал.2 от ЗАПСП), а за всяко последващо използване на архитектурен проект на вече построена сграда или друг създаден обект е необходимо писменото съгласие на автора, съгласно чл.69 от ЗАПСП.

Наред с тези правомощия, чието изброяване в чл.18 от ЗАПСП е примерно и неизчерпателно, авторът на произведението има право да получи отчисление от цената на продажбата на оригинално произведение на изкуството, когато една от страните по сделката или посредникът е търговец на произведения на изкуството, в т.ч. художествена галерия и аукционна къща. Това право е неотчуждимо, освен при наследяване и продължава, докато се закриля авторското право върху произведението. (чл.20, ал.3, ал.7 от ЗАПСП) По смисъла на този член оригинални произведения на изкуството са произведенията на графичното и пластичното изкуство като картини, колажи, рисунки, скици, гравюри, шампи, литографии, скулптурни фигури, **гоблени, керамики, произведения от стъкло** и фотографии, при условие че са създадени лично от автора. (чл.20, ал.1, ал.2 от ЗАПСП).

В чл. 19 от ЗАПСП се казва, че авторът има право на възнаграждение за всеки вид използване на произведението и за всяко поредно използване на същия вид. Свободно

използване без заплащане на възнаграждение е при използването на сграда, която е произведение на архитектурата, или на план на такава сграда с цел реконструкцията и, извършено след съгласуване със съответната организация за колективно управление на права.(чл.24, ал.1, т.15 от ЗАПСП).

2.4. Времетраене на авторското право

Закрилата на произведенията на приложните изкуства е временна. Времевият обхват на изключителното право върху произведенията на приложните изкуства е в зависимост от два фактора:

- налице ли е съавторство;
- начин на идентифициране на автора;
- продължителността на живота на автора.

Съгласно чл.27, ал.1 на ЗАПСП, авторското право се закриля, докато авторът е жив и 70 години след неговата смърт.

Налице се някои специфики, като уточненията са следните:

- В случаите на съавторство при произведения, създадени от двама и повече автори, срокът започва да тече след смъртта на последния преживял съавтор (чл.27, ал.2 на ЗАПСП). С изтичането на този срок авторското право се погасява и произведението може да се използва от всекиго, по всякакъв начин, при условие че се посочва името на автора му.

- За произведения, използвани анонимно или под псевдоним, срокът на закрила продължава 70 години след разгласяването му за първи път. Ако в този срок авторът стане известен или ако псевдонимът не буди съмнение относно неговата личност, авторското право се закриля, докато авторът е жив и 70 години след неговата смърт.

Сроковете започват да текат от 1 януари на годината, следваща годината, в която е настъпила смъртта на автора или е създадено, съответно разгласено или публикувано произведението. След смъртта на автора правата се упражняват до изтичане на срока на времетраенето му от наследници, организация за колективно управление на авторски права или Министерство на културата.⁴²

3. Произведенията на приложните изкуства като обекти на закрила в индустриалната собственост. Същност, съдържание и притежатели на права

⁴² ЗАПСП, чл.чл.32 и 33

Творчеството и креативността оказват съществена роля и полза във всяка една дейност на съвременните индустрии. Произведенията на приложните изкуства като творения на човека отговарят на критерии от областите, както на изкуството, така и в сферата на промишленото производство, предвид годините на силно развитата технология и модерният начин на живот. Ясен пример за това е технологичният процес на производството на приложните изкуства днес. Поради тази причина има и другите възможни обекти на интелектуална собственост в произведенията на приложните изкуства, а именно чрез закрилата посредством индустриална собственост. Творците и бизнес субектите възприемат априори закрилата на произведенията на приложните изкуства като обект на авторско право, но всъщност много по-стабилна, трудна за заобикаляне и ефективна за твореца и за бизнеса би била закрилата чрез обектите на индустриална собственост. Тоест, успоредно с авторското право, системата за натрупване на закрила позволява и прилагане на закрила посредством подсистемата индустриална собственост и нейните обекти върху същите тези произведения.

3.1. Произведенията на приложните изкуства като промишлен дизайн

Промишленият дизайн е специален обект на закрила в обхвата на индустриалната собственост поради особеното си естество насочено към удовлетворяване на естетическите цели. Промишленият дизайн се стреми да създаде продукти, чиито външен вид да задоволи естетическите предпочитания на потребителите. Тъй като промишленият дизайн обикновено изразява личния вкус и стил на своят дизайнер, този обект на индустриалната собственост е тясно свързан с произведенията на приложните изкуства. Промишленият дизайн се отнася само до естетическите аспекти или външния вид на продукта, а не до техническите или функционалните му характеристики. Въпреки че цялостният външен вид на даден продукт се определя, както от функцията, така и от естетиката, само характеристиките на външния вид, които не са изцяло определени от техническите особености могат да бъдат обект на закрила като дизайн. Външният вид на продукта може да бъде триизмерен – формата на продукта; двуизмерен – шарки, линии или цветове; или както е най-често срещано – комбинация от тях. Промишленият дизайн може да бъдат изпълнен в широка гама от произведения на приложните изкуства като: часовници, бижута, домакински съдове, текстил, гоблени, мебели, керамика и т.н. Пример: Формата на лампа, дизайнът на обеча или орнаментирането на стъклена ваза могат да получат закрила като промишлени дизайни.

Има сериозни причини авторите да поискат закрила на отличителния и оригиналния външен вид на техните продукти като промишлен дизайн:

1. Дизайнът привлича и печели клиенти;

2. Добре проектирания стол, като художествено изработено ръчно или промишлено изделие, не създава само утилитарна полза да се седи на него, но създава удоволствие и да се съзерцава. Успехът на производението на пазара ще зависи не само от неговата функционалност, но и от визуалната му привлекателност;

3. Дизайнът носи конкурентно предимство;

4. Регистрираните дизайн решения могат да осигурят допълнителни доходи чрез сключване на лицензионни договори. Дизайнът е бизнес активи, който може да превърне определен дизайн в синоним и имидж на даден творец или бизнес, който ще се превърне в актив със значителна икономическа стойност.

• **Основните характеристики на дизайна като индустриална собственост са следните:**

- Промисленият дизайн е обект, който закрива видимия външен вид на производението, не методи или технологии на производство;

- Промисленият дизайн може да закрива производението като готов търговски продукт, може да закрива само част от производението или може да закрива съвкупности от няколко произведения.

Авторът на дисертацията ще представи основните положения на закрилата на промисления дизайн като индустриална собственост.

Съгласно Закон за промисления дизайн, 1999г. (ЗПД), чл.3, ал.1: „По смисъла на този закон промишлен дизайн, наричан по-нататък "дизайн", е видимият външен вид на продукт или на част от него, определен от особеностите на формата, линиите, рисунъка, орнаментите, цветовото съчетание или комбинация от тях.“⁷⁰ Продукт по смисъла на закона е всяко изделие, получено по промишлен или занаятчийски начин, включително части, предназначени за сглобяване в съставно изделие, комплект или композиция от изделия, опаковка, графични символи и печатни шрифтове, с изключение на компютърни програми. (чл. 3, ал. 2 от ЗАПСП). Дефиницията на продукт всъщност представя възможността за закрива на външния вид на произведенията на приложните изкуства – дизайна на творческия продукт, като промишлен дизайн пряко чрез посочване на следните обекти на закрива в дефиницията си: формата, линиите, рисунъка, орнаментите, цветовото съчетание...⁷¹

• **Право на авторство**

⁷⁰ Закон за промисления дизайн, Обн. ДВ. бр.81 от 14 Септември 1999г.

⁷¹ Маркова, М. (2022). Интелектуалната собственост в издателския бизнес. ИК – УНСС, София, стр.76.

Субект на правото върху промишлен дизайн е лицето-заявител. Появява се и фигурата на лицето, създало този дизайн – авторът. Съгласно чл.4, ал.1 от ЗПД: Лицето, създало дизайн, има право на авторство. Това право е безсрочно и непрехвърляемо и се ползва от закрила по този закон, независимо от закрилата, която може да получи и по други закони. Когато дизайнът е създаден от две или повече лица, правото на авторство възниква за всички лица и те са съавтори. Не са съавтори лицата, които са оказали само техническа, материална или друга помощ на автора (чл.4, ал.2 от ЗПД).

- **Придобиване на право върху дизайн**

Право върху дизайн се придобива чрез регистрацията му в Патентното ведомство на Р.България, считано от датата на подаване на заявка за регистрация. Правото върху дизайн е изключително право. (чл.10 от ЗПД). Съгласно ЗПД процедурата по регистрация на промишлени дизайни, която се развива в Патентното ведомство съдържа следното: експертното производство по заявката включва проверка дали заявката отговаря на изискванията за формална редовност и дали удовлетворява критериите, залегнали в чл.3 и чл.11, ал.2, т.1 от ЗПД, а именно: дали заявеният обект представлява дизайн по смисъла на ЗПД и дали не противоречи на обществения ред или добрите нрави. Ако заявката за промишлен дизайн отговаря на посочените по-горе условия, се постановява решение за регистрация, дизайнът се публикува в Официалния бюлетин на ведомството, а на неговия заявител-притежател се издава защитен документ, удостоверяващ монополното му право върху този обект – Свидетелство за регистрация.

Авторът или съавторите на дизайна се посочват в свидетелството за регистрация и в публикацията за нея, което се следи служебно от Патентното ведомство. Патентното ведомство вписва в Държавния регистър на промишлените дизайни действителния автор, установен с влязло в сила съдебно решение по спор за авторство и съавторство. Ако, обаче, в рамките на 3 месеца, работодателят или възложителят не упражнят правото си на заявяване пред Патентно ведомство, това право преминава към авторите – дизайнерите на продукта: дизайн на приложното изкуство (чл.4, ал.3 и ал.4 от ЗПД).

Условията за предоставяне на закрила на промишлен дизайн са две: новост и оригиналност.

- **Новост** – чл.12 от ЗПД посочват: "Дизайнът е нов, ако преди датата на подаване на заявката, съответно преди датата на приоритета, не е известен друг идентичен дизайн, който е станал общодостъпен чрез публикации, използване, регистрации или разгласяване по

какъвто и да е друг начин, където и да е по света. Дизайните се считат за идентични, ако техните особености се различават само в несъществени елементи.”⁷²

Разгласяването на дизайн - обект на заявка за регистрация, не влияе върху новостта му, когато това разгласяване е направено в 12-месечен срок преди датата на подаване на заявката, съответно датата на приоритета от: автора, неговия правоприменник или трето лице в резултат на информация или действие на автора или на неговия правоприменник или трето лице във вреда на автора.(чл.14 от ЗПД)

- **Оригиналност** – чл. 13 на ЗПД представя дефиницията на критерия така: “Дизайнът се счита за оригинален, ако цялостното впечатление, което той създава в информирания потребител, се различава от цялостното впечатление, което създава дизайн, станал общодостъпен преди датата на подаване на заявката за регистрация или когато се претендира за приоритет преди датата на приоритета. При преценка на оригиналността се взема предвид степента на свобода на дизайнера при създаването на дизайна.”⁷³

Съгласно чл. 13а. от ЗПД, когато дизайнът е приложен към или включен в продукт, който е част от съставен продукт, той се смята за нов или оригинален, ако 1) включената в съставния продукт част остава видима при обичайната употреба на този продукт, и 2) видимите особености на частта отговарят на изискванията за новост и оригиналност.

Закрилата на промишления дизайн обаче не разрешава регистрирането на дизайн, който произлиза от техническите характеристики на продукта. В чл.11, ал.2 от ЗПД подробно се посочват дизайните, които не се регистрират. Това са:

- „1. дизайн, който противоречи на обществения ред или на добрите нрави;
2. дизайн, чиито особености са обусловени единствено от техническата функция на продукта;
3. дизайн, чиито особености са обусловени от необходимостта продуктът, към който е включен или към който е приложен дизайнът, да бъде механически свързан или поставен във, около или срещу друг продукт така, че и двата продукта да изпълняват функциите си, с изключение на дизайн, чиято цел е да направи възможно мултиплицирано сглобяване или свързване на взаимно заменяеми продукти в модулна система.”⁷⁴

- **Право на заявяване и право на регистрация**

Съгласно чл. 16, ал.1, Правото на заявяване на дизайн принадлежи на автора или на неговия правоприменник. Когато правото на заявяване принадлежи на няколко лица, то се

⁷² ЗПД, Обн. ДВ. бр.81 от 14 Септември 1999г.

⁷³ Закон за промишления дизайн, 1999г., чл.13.

⁷⁴ Пак там, чл.11, ал.2.

упражнява съвместно. Отказът на едно лице или на няколко, не е пречка за останалите. Отказът трябва да е изричен и да е в писмена форма. В определени случаи правото на заявяване принадлежи на работодателя или поръчващия (чл.16, ал.2 от ЗПД). Когато дизайнът на произведение/продукт на приложното изкуство се създава в условията на работа по трудов или граждански договор, то правото за заявяване на дизайн принадлежи на работодателя или възложителя за неговото създаване, освен ако не е уговорено друго.

- **Обхват на правната закрила**

Съгласно чл.18 от ЗПД, обхватът на правната закрила се определя от изображението, съответно от изображенията на регистрирания дизайн и се разпростира върху всеки дизайн, който не създава у информирания потребител различно цялостно възприятие.

- **Съдържание на правото върху дизайн**

Правото върху регистриран дизайн включва правото на притежателя му да използва дизайна, да се разпорежда с него, както и да забрани на трети лица без негово съгласие да копират или да използват в търговската дейност дизайн, включен в обхвата на закрила. Използването на дизайна включва редица стопански дейности като: производството, предлагането и излагането на пазара или използването на продукт, в който е включен или към който е приложен дизайн от обхвата на закрила, както и внос, износ или съхраняване на същия продукт за тези цели (чл.19, ал.1, ал.2 от ЗПД). Авторът на произведения на приложните изкуства, който притежава права върху промишлен дизайн на продукт може да попречи на всички останали да произвеждат, внасят, продават или разпространяват продукти, които имат идентичен външен вид или външен вид, който не се различава съществено от този на защитения промишлен дизайн. Съгласно чл.20 от ЗПД, правото по чл. 19 не се разпростира върху:

1. използването на дизайн, когато се осъществява за лични потребности или с експериментална цел;
2. използването на дизайн с цел цитиране или обучение, ако това използване е съвместимо с добросъвестната търговска практика и не вреди без основание на нормалното използване на дизайна и при условие, че се посочва източникът;
3. използването на дизайн в чужди наземни, морски или въздушни превозни средства, които временно или случайно навлизат в територията на страната и в които той се прилага изключително за техните нужди, както и върху вноса на резервни части и спомагателни приспособления с цел използването им при ремонт на тези превозни средства.

- **Притежаване на правото върху дизайн**

Правото върху дизайн може да принадлежи на едно или повече лица. Когато правото върху дизайн принадлежи на две или повече лица, всеки съпритежател може да го използва без съгласието на останалите и без да се отчита за това пред тях, освен ако между тях е уговорено друго в писмена форма (чл.22 от ЗПД).

Притежателят на правото върху дизайн може да се откаже от правото си върху дизайна по отношение на всички дизайни или на някои от тях, за които е извършена регистрацията (чл.28, ал.1 и ал.3).

- **Срок на действие на регистрацията**

Срокът на действие на регистрацията на дизайн е 10 години от датата на подаване на заявката. Регистрацията може да бъде подновявана за три последователни периода от по 5 години, т.е. максималният срок на регистрация на промишлен дизайн е 25 години (чл.15, ал.1 и ал.2 от ЗПД). Действието на регистрацията се прекратява в случай на изтичане на срока на закрила; отказ на притежателя, както и при прекратяването на юридическо лице - притежател на дизайн без правопримство (чл.27, ал.1 от ЗПД). С прекратяването на действието на регистрацията се погасява правото върху дизайна

В повечето страни, както и в Р.България, промишленият дизайн трябва да бъде регистриран, за да бъде защитен съгласно Закон за промишления дизайн, 1999г. Закрилата на дизайна е валидна само за държавата/ите, в която/които регистрацията е надлежно получена. В някои страни, най-вече в Европа, е възможно да се получи ограничена закрила на промишления дизайн за нерегистрирани дизайни. Нерегистрираният дизайн предоставя възможност на автора да тества своите продукти на пазара преди да премине през усилията и разходите за тяхното регистриране. Веднъж продуктът станал публично достъпен, то авторът (дизайнерът)/заявителят разполага с до 12 месеца, за да регистрира своя дизайн.⁷⁵

Всичко посочено дотук води до извода, че дизайнът на произведенията на приложните изкуства могат да бъдат регистрирани като промишлен дизайн. Закрилата на произведенията на приложните изкуства като промишлен дизайн е препоръчителна и достъпна.

Промишленият дизайн за външния вид на произведенията на приложните изкуства могат да намерят своята закрила в почти всички класове от Локарнската класификация, а именно: Клас 2: „Облекло, обувки и галантерия“; Клас 03: „Принадлежности за пътуване, куфари, чадъри и лични принадлежности, невключени в други класове“; Клас 5: „Тъкани, преди, листове от изкуствени и естествени материали“; Клас 6: „Мебели, обзавеждане“; Клас

⁷⁵ Маркова, М. (2010). Дизайн мениджмънт. УИ „Стопанство“, София, стр.111.

7: „Домакински съдове и уреди, невключени в други класове“; Клас 08: „Сечива и железарски инструменти, крепежни елементи, дребна железария“; Клас 9: „Опаковки и контейнери за транспортиране и съхранение на стоки и обработка на товари“; Клас 10: „Часовници и измервателни, контролни и сигнализиращи уреди“; Клас 11: „Изделия за украса“; Клас 12: „Транспортни средства и подежни устройства“; Клас 17: „Музикални инструменти“; Клас 20: „Търговско и рекламно оборудване, указателни знаци“; Клас 21: „Игри, играчки, палатки и спортни принадлежности“; Клас 22: „Оръжия, пиротехнически изделия, принадлежности за лов, риболов и унищожаване на вредители“; Клас 25: „Строителни материали и строителни елементи за сгради“; Клас 26: „Осветителни тела“; Клас 32: „Графични символи и лога, мотиви за декориране на повърхности, украса“ и други.

- Пример за дизайн решение в областта на приложните изкуства в Клас 11-01:

Гривна (бижу), видна от снимковия материал извлечен от електронния портал на Патентното ведомство на Р.България.

Автори и притежатели на дизайна: Диляна Радостинова Големанова и Станислав Иванов Ханджиев.

Информацията е взета от официалния сайт на Патентно ведомство на Р.България.

Фигура № 22: Гривна (бижу)

Източник: Портал за електронни услуги на Патентно ведомство на Р.България

3.2. Произведенията на приложните изкуства като изобретение и полезен модел

Системата на индустриална собственост предвижда закрила на иновативни решения в областта на произведенията на приложните изкуства с висока степен на новост по отношение на технология или краен продукт като изобретение или полезен модел, в случаите в които се подобрява продукт или процес/метод, в създаване на самите творчески произведения. Патентът е сигурно доказателство за способността и умението на твореца или бизнеса да изключи конкурентите от пазарния сектор и да му донесе монополен статус чрез нови, оригинални и новаторски функционални характеристики на своите произведения. Притежателят на патент разполага и с други бизнес възможности като например лицензиране. В произведенията на приложните изкуства повечето изобретения биват насочени към подобрения в качеството на използваните материали или във функционалните подобрения на ръчните инструменти или в производствените техники. Правна регламентация в този контекст е в Закон за патентите и регистрацията на полезните модели, 1993г. (ЗППМ)⁷⁶.

Съгласно чл.6, ал.1 и ал.2 от ЗППМ, „Патентоспособни са изобретенията от всички области на техниката, които са нови, имат изобретателска стъпка и са промишлено приложими.“⁷⁷ Обекти, които не се считат за изобретения, доколкото се иска правна закрила за самите тях като такива са:

1. открития, научни теории и математически методи;
2. резултати от художествено творчество;
3. планове, правила и методи за интелектуална дейност, за игри или за делова дейност и компютърни програми;
4. представяне на информация.

- **Новост**

Съгласно чл.8, ал.1 и ал.2 от ЗППМ, изобретението е ново, ако не е част от състоянието на техниката. Състоянието на техниката включва всичко, което е станало общодостъпно чрез писмено или устно описание, използване или разгласяване по друг начин където и да е по света преди датата на подаване, съответно приоритетната дата, на заявката за патент.

- **Изобретателска стъпка**

⁷⁶ Закон за патентите и регистрацията на полезните модели, Обн. ДВ. бр.27, 1993г.

⁷⁷ Пак там, чл.6, ал.1.

Изобретението има изобретателска стъпка, когато не произтича по очевиден начин от състоянието на техниката за специалиста в областта към датата на подаване, съответно приоритетната дата (чл.9 от ЗППМ).

- **Промислена приложимост**

Промислено приложими са изобретенията, чийто предмет може да бъде произвеждан или многократно използван в който и да е отрасъл на промишлеността и селското стопанство (чл.10 от ЗППМ).

- За **изобретател** по смисъла на чл.2, ал.2 от ЗППМ се счита лицето, което е създадо изобретение или полезен модел. Когато изобретението или полезният модел са създадени от няколко лица, те са съизобретатели.

- **Правна закрила**

Правната закрила на патентоспособно изобретение се предоставя с патент, който се издава от Патентното ведомство и удостоверява изключителното право на притежателя върху изобретението. Патентът действа по отношение на трети лица от публикацията за издаването му в официалния бюлетин на Патентното ведомство. (чл.12, ал.1, ал.2 и ал.3 от ЗППМ) Патентът има териториално действие.

- **Обхват на правната закрила**

Съгласно чл.17, ал.1 „обхватът на правната закрила се определя от претенциите. Описанието и чертежите служат за тълкуване на претенциите.“⁷⁸

Съгласно чл.19, ал.1-5 от ЗППМ, „изключителното право върху изобретението включва правото на използване на изобретението, забраната трети лица да го използват без съгласие на патентоприитежателя и правото на разпореждане с патента. Правото на използване на изобретението включва производството, предлагането за продажба, търговията с предмета на изобретението, включително внос, използването на предмета на изобретението, както и прилагането на патентования метод. Когато патентът е съпритежание на повече от едно лица и между тях не е уговорено друго, изобретението може да се използва от всеки съпритежател в пълен обем, а всички останали права по този закон се упражняват със съгласието на всички съпритежатели. Доколкото друго не е предвидено в този закон по отношение на съпритежанието на патент, прилагат се правилата за съсобственост съгласно Закона за собствеността. Правото на използване на изобретението включва производството, предлагането за продажба, търговията с предмета на изобретението, включително внос, използването на предмета на изобретението, както и прилагането на патентования метод.

⁷⁸ ЗППМ, чл.17, ал.1

Когато предмет на патента е продукт (изделие, устройство, машина, съоръжение, вещество и др.), патентоприетелят има право да забрани на трети лица да извършват следните действия: произвеждане на продукта; предлагане за продажба, търговия с продукта, включително внос, използване или съхраняване на склад на продукта за предлагане, продажба или използването му.

Когато предмет на патента е метод, патентоприетелят има право да забрани на трети лица да извършват следните действия: прилагане на метода; извършване на всички действия, като предлагане за продажба, търговия с продукта, включително внос, използване или съхраняване на склад на продукта за предлагане, продажба или използването му по отношение на продукта, директно получен при използване на метода.⁷⁹

- **Срок на действие на патента**

Съгласно чл. 16 от Закона, срокът на действие на патента е 20 години от датата на подаване на заявката.

Често изобретението не отговаря на изискванията за патентоспособност, но вместо това може да получи закрила като **полезен модел** (т.нар. в практиката и специализираната литература **”малко изобретение”**, което разкрива родствена му връзка с изобретенията). Закрилата на произведенията на приложните изкуства като полезни модели най-често е при нови решения и подобрения по отношение на новости в техните външни оформления, форма, структура.

Същността на получената правна закрила от регистрацията по същество е аналогична на патентната закрила. Съгласно Закон за патентите и регистрацията на полезните модели, 1993г. критериите за регистрация на полезните модели са три и са аналогични на критериите за патентоспособност на изобретенията.

Критериите за получаване на закрила върху изобретение и полезен модел, съгласно ЗПРПМ са: новост, изобретателска стъпка и промишлена приложимост. Изискванията за полезен модел са по-леки от тези за изобретение и процедурата по регистрация на полезен модел е сравнително по-опростена, бърза (при „полезните модели“ няма експертиза по същество, както при изобретенията) и евтина процедура (от към държавни такси), което го прави по-достъпен обект на закрила.⁸⁰

Разглеждайки обектите, които не могат да бъдат регистрирани като полезни модели, може да се посочи пълното им съвпадение с обектите, които не могат да се патентоват като

⁷⁹ ЗПРПМ, чл.19, ал.1-5.

⁸⁰ Повече информация за закрилата на полезните модели, моля виж: Стефанов, Ст. (2014). Международна закрила на полезните модели. Издателство на ТУ-София, София, стр.61-79.

изобретения. Разликата е в „методите“ и „химичните съединения“, за които може да се получи патент за изобретение, но не и свидетелство за регистрация на полезен модел.

Също като при патентованите изобретения и регистрираните полезни модели осигуряват изключителни права за своите притежатели като използване на изобретението за производство и предоставяне на лицензи в страните, в които полезният модел е регистриран. Правото на заявяване за изобретение и полезен модел се извършва в Патентното ведомство на Р.България и принадлежи на изобретателя или на неговия правопреемник.

Закрилата на изобретението е тъждествена със закрилата като полезен модел, с изключение, че изобретението се удостоверява с документ, наречен патент, а полезният модел със свидетелство за регистрация. Изключение е и срока на действие – на полезния модел е два пъти по-кратък от срока на действие на патента за изобретение. Съгласно чл.16 от ЗПРПМ срокът на действие на патента е с максимален срок на закрила от 20 години, а срокът на действие на регистрацията на полезния модел, съгласно чл.74 от ЗПРПМ, е 4 години от датата на подаване на заявката, като може да бъде продължен за два последователни периода от по 3 години. Общият срок на закрила не може да надхвърля 10 години от датата на подаване на заявката.

Съгласно Международната патентна класификация, решенията на приложните изкуства могат да намерят закрила в Раздел А-„Човешки потребности“ – Лични или домашни предмети, подраздел А41 „Носене на облекло“; А44 „Галантерия, бижута“; А47 „Мебели, домашни изделия...“; Раздел Б-„Извършване на операции, транспортиране“ – Оформяне; Печат, Подраздел Б44-„Декоративно изкуство“ и други подраздели; Раздел Д – „Текстил, хартия“ и други раздели.

- Пример за изобретение като решение в областта на произведенията на приложните изкуства в областта на бижутерията в Раздел А44 – „Галантерия, бижута“ и Раздел Б21 – „Механична обработка на метал без правилно отстраняване на материал“; Щамповане на метал от Международната патентна класификация е: МЕТОД ЗА ИЗРАБОТВАНЕ НА КУХА БИЖУТЕРИЯ, 2007г.

„Изобретението се отнася до метод за изработване на кухи елементи за гривни и синджири за ювелирната промишленост. Методът започва с отливане на пластини, които преминават през валци, след което се щанцоват. След това върху всяка пластина се поставя предварително изтеглен пълнеж, а получените елементи преминават през дюзи и се усукват чрез струг. Елементите се навиват върху профилни дорници, след което се отвърщат в спирт. При това отвърщане пълнежът изгаря. Кухите елементи се третират с азотна киселина. След това дорникът се отстранява и се извършва нарязване на кухите тръбни елементи и се

получават отделни халки, които се съединяват една с друга чрез навързване и спояване. Спояването на халките става с газ, кислород и припой и лазерно заваряване с аргон. След това халките се опиляват и изшкурят, обработват се с киселина и се подлагат на полиране. Това става последователно на четири етапа. Първо халките се завихрят в магнитен барабан с шампоан и дребни метални частици, в продължение на 120 мин. След това се завихрят във водна среда с пластмасови дробинки в продължение на 280 мин. Третото полиране е сухо в машина с трици и полирпаста в продължение на 180 мин. Последното полиране е ръчно на полирмашина. Накрая съединените халки се измиват в ултразвукова вана и се родират.⁸¹

Притежател: Тодор Кузов Кузов.

Информацията е взета от официалния сайт на Патентно ведомство на Р.България.

**ПОРТАЛ ЗА ЕЛЕКТРОННИ УСЛУГИ НА
ПАТЕНТНО ВЕДОМСТВО
НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

Справка за национален патент към: 12.02.2023
19:21:23

Основни данни

Номер на заявка	109892	Дата на заявяване	14.06.2007
Защитен номер	66006	Дата на издаване/регистрация	29.10.2010
Срок на закрила	14.06.2027	Статус	ПТ Прекратен поради неплащане на годишни такси
Платено за година	13	Дата на плащане	17.06.2019
Дата на прекратяване/заличаване	14.06.2020		
Наименование	МЕТОД ЗА ИЗРАБОТВАНЕ НА КУХА БИЖУТЕРИЯ		

Свързани обекти

Няма

Клас по МПК

A44C 27/00 - Making jewellery or other personal adornments (single step processes, see the relevant places, e.g. making rings from wire B21F 37/00) [2]
B21L 3/00 - Making chains or chain links by bending the chain links or link parts and subsequently welding or soldering the abutting ends (B21L 7/00 takes precedence)

Публикации

Бюлетин	Раздел
01/2009	ЗАЯВКИ ЗА ПАТЕНТИ
10/2010	ИЗДАДЕНИ ПАТЕНТИ
01.1/2021	ПРЕКРАТЕНИ ПАТЕНТИ ПОРАДИ НЕПЛАЩАНЕ НА ГОДИШНИ ТАКСИ

Реферат

Изобретението се отнася до метод за изработване на кухи елементи за гривни и синджир за ювелирната промишленост. Методът започва с отливане на пластини, които преминават през валци, след което се щанцоват. След това върху всяка пластина се поставя предварително изтеглен пълнеж, а получените елементи преминават през дюзи и се усукват чрез струг. Елементите се навиват върху профилни дорници, след което се отварят в спирт. При това отваряне пълнежът изгаря. Кухите елементи се третира с азотна киселина. След това дорникът се отстранява и се извършва нарязване на кухите тръбни елементи и се получават отделни халки, които се съединяват една с друга чрез навързване и спояване. Спояването на халките става с газ, кислород и припой и лазерно заваряване с аргон. След това халките се опиляват и изшкурят, обработват се с киселина и се подлагат на полиране. Това става последователно на четири етапа. Първо халките се завихрят в магнитен барабан с шампоан и дребни метални частици, в продължение на 120 мин. След това се завихрят във водна среда с пластмасови дробинки в продължение на 280 мин. Третото полиране е сухо в машина с трици и полирпаста в продължение на 180 мин. Последното полиране е ръчно на

страница 1

⁸¹ www.portal.bpo.bg

полирмашина. Накрая съединените халки се измиват в ултразвукова вана и се родират.@

Заявител/Притежател

Тодор Кузов КУЗМОВ, BG, Пловдив, 4000, бул." Дунав" 73

Пълномощник

ПИС: Марио Николов Христов, BG, София, ул. Бъднина, бл.325А

Изобретател/и

Тодор Кузов КУЗМОВ, BG, Пловдив, 4000, бул." Дунав" 73

Приоритети

Няма

Вписвания

Входящ номер	Вид вписване	Дата на вписване	Дата на заличаване
1201249/04.03.2009	Упълномощаване/промяна на пълномощник	Вписано	
Упълномощен	Оттегляне на пълномощно		

Фигура № 23: Метод за изработване на куха бижутерия

Източник: Портал за електронни услуги на Патентно ведомство на Р.България

- Пример за регистриран полезен модел в областта на приложното изкуство в Раздел Б44 – „Декоративно изкуство“ от Международната патентна класификация е: ПРИСПОСОБЛЕНИЕ ЗА ЗАКРЕПВАНЕ НА СТЪКЛАТА ВЪВ ВИТРАЖ, 2017г.

„Полезният модел се отнася до приспособление за закрепване на стъклата във витраж преди заливане на фугите с нискотопима оловна сплав. За целта по време на изработването на витража, след етапа на изрязването и абразивното напасване на отделните стъкла, се използва перфорирана медна лента (3) с дебелина 0,2-0,3 mm и ширина равна или по-малка от дебелината на стъклото (1), с която всяко стъкло (1) от подредения витраж върху твърда повърхнина се обвива плътно с лентата (3), като тя преминава от едно към друго стъкло (1), докато се опише целия контур. На местата на пресичане по контура на лентата (3), тя се промушва през най-близкия отвор от перфорацията си (4) и с помощта на клещи се изпъва и усуква на 180 градуса.“⁸²

Притежатели: Здравка Петрова Брайкова-Николова и Мартин Красимиров Златков.

Информацията е взета от официалния сайт на Патентно ведомство на Р.България.

⁸² www.portal.bpo.bg

ПОРТАЛ ЗА ЕЛЕКТРОННИ УСЛУГИ НА
ПАТЕНТНО ВЕДОМСТВО
НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Справка за полезен модел към: 12.02.2023
19:41:52

Основни данни

Номер на заявка	3719	Дата на заявяване	03.05.2017
Защитен номер	2723	Дата на издаване/регистрация	31.08.2017
Срок на закрила	03.05.2021	Статус	ПМ Прекратен поради изтичане на срока на действие
Платено за година	4	Дата на плащане	17.07.2017
Дата на прекратяване/заличаване	03.11.2021		
Наименование	ПРИСПОСОБЛЕНИЕ ЗА ЗАКРЕПВАНЕ НА СЪГЛАТА ВЪВ ВИТРАЖ		

Свързани обекти

Няма

Клас по МПК

B44C 5/04 - Ornamental plaques, e.g. decorative panels, decorative veneers
B44F 1/08 - characterised by colour effects

Публикации

Бюлетин	Раздел
08/2017	РЕГИСТРИРАНИ ПОЛЕЗНИ МОДЕЛИ
11.1/2021	ПРЕКРАТЕНИ ПМ - ИЗТЕКЪЛ СРОК НА ДЕЙСТВИЕ

Реферат

Полезният модел се отнася до приспособление за закрепване на съглата във витраж преди заливане на фугите с нискотопима оловна сплав. За целта по време на изработването на витража, след етапа на изрязването и абразивното напасване на отделните съглата, се използва перфорирана медна лента (3) с дебелина 0,2-0,3 mm и ширина равна или по-малка от дебелината на съглото (1), с която всяко съгло (1) от подредения витраж върху твърда повърхнина се обвива плътно с лентата (3), като тя преминава от едно към друго съгло (1), докато се опише целия контур. На местата на пресичане по контура на лентата (3), тя се промушва през най-близкия отвор от перфорацията си (4) и с помощта на клещи се изпъва и усуква на 180 градуса.

Заявител/Притежател

Здравка петрова Брайкова-Николова, BG, София, 1225, ул. "Ком" 16
Мартин Красимиров Златков, BG, с.Жиленци, обл. Кюстендил, ул."Радослав Нотев" 19

Пълномощник

страница 1

Няма

Изобретател/и

Мартин Красимиров Златков, BG, с.Жиленци, обл. Кюстендил, ул."Радослав Нотев" 19
Здравка петрова Брайкова-Николова, BG, София, 1225, ул. "Ком" 16

Фигура № 24: Приспособление за закрепване на съглата във витраж

Източник: Портал за електронни услуги на Патентно ведомство на Р.България

Във връзка с изведените примери за защитени произведения на приложните изкуства чрез промишлен дизайн в Клас 11-01 за продукта с наименование „Гривна“; изобретение за „Метод за изработване на куха бижутерия“ в Раздел А44 и Раздел Б21 и чрез полезен модел за „Приспособление за закрепване на съглата във витраж“ в Раздел Б44, авторът на дисертационния труд формира извод, че изведените примери са единични. Не са устойчива, обичайна практика в средите на индивидуални или колективни творци в сферата на приложните изкуства.

3.3. Други обекти на интелектуална собственост в произведенията на приложните изкуства

3.3.1. Марки и географски означения в произведенията на приложните изкуства

А/ Притежанието на марка е за бизнес субекти, занимаващи се с произведения на приложните изкуства, които разполагат със означения – словни или логотипи, и искат да получат закрила за тях, за да се идентифицират в бизнеса, да се повиши тяхната разпознаваемост сред потребителите. Регистрацията на марка може да подобри икономическата позиция на бизнес субектите и да служи като гаранция за това, че те ще получат честна и справедлива възвръщаемост от своите вложения и пазарни усилия.

Съгласно Закон за марките и географските означения, 1999г. (ЗМГО), чл.9, ал.1 и ал.2 „Марката е знак, който е способен да отличава стоките или услугите на едно лице от тези на други лица и може да бъде представен в Държавния регистър на марките по начин, който позволява ясно и точно да се определи предметът на закрилата, предоставена с регистрацията. Такива знаци могат да бъдат например: думи, включително имена на лица, букви, цифри, рисунки, фигури, формата на стоката или на нейната опаковка, цветове, звуци или всякакви комбинации от такива знаци. Марка е търговска марка, колективна марка и сертификатна марка.“⁸³

Придобиването на право върху марка става чрез регистрация, считано от датата на подаване на заявката в Патентното ведомство на Р.България. За да бъде успешна регистрацията, търговската марка не трябва да попада в абсолютните и относителните основания за отказ на регистрация. Ще разгледаме някои от основанията за отказ на регистрация. Съгласно чл.11, ал.1 ЗМГО от абсолютните основания, не се регистрира:

- знак, който не е марка по смисъла на дефиницията за марка;
- марка, която няма отличителен характер;
- марка, която се състои изключително от знаци или означения, станали обичайни в говоримия език или в установената търговска практика в Република България по отношение на заявените стоки или услуги;
- марка, която се състои изключително от знаци или означения, които указват вида, качеството, количеството, предназначението, стойността, географския произход, времето или метода на производство на стоките, начина на предоставяне на услугите или други характеристики на стоките или услугите;

⁸³ Закон за марките и географските означения, Обн. ДВ. бр.81 от 14 Септември 1999г.

- знак, който се състои изключително от:
 - а) формата на стоката или друга характеристика, която произтича от естеството на самата стока;
 - б) формата на стоката или друга характеристика, която е необходима за постигане на технически резултат;
 - в) формата на стоката или друга характеристика, която придава значителна стойност на стоката;
- марка, която противоречи на обществения ред или на добрите нрави;
- марка, която може да въведе в заблуждение потребителите относно естеството, качеството, географския произход или други характеристики на стоките или услугите;
- марка, която се състои от или включва гербове, знамена или други символи, както и техни имитации, на държави-членки на Парижката конвенция, както и гербове, знамена или други символи, съкращения или наименования на международни междуправителствени организации;
- марка, която се състои от или включва знаци, емблеми или гербове, различни от тези, обявени по чл. 6, трето от Парижката конвенция, и представляващи особен обществен интерес;
- марка, която се състои от или включва официални знаци и клейма за контрол и гаранция, когато те са предназначени за означаване на идентични или сходни стоки;
- марка, която се състои от или включва наименование или изображение на културна ценност или части от културни ценности, определени по реда на Закона за културното наследство;
- марка, чиято регистрация е в нарушение на българското законодателство, законодателството на Европейския съюз или международни споразумения, по които Република България или Европейският съюз е страна, предвиждащи правна закрила на географските означения;
- марка, чиято регистрация е в нарушение на законодателството на Европейския съюз или международни споразумения, по които Европейският съюз е страна, предвиждащи правна закрила на храни с традиционно специфичен характер;
- марка, чиято регистрация е в нарушение на законодателството на Европейския съюз или на международни споразумения, по които Европейският съюз е страна, предвиждащи правна закрила на традиционни наименования за вина;
- марка, която се състои от или възпроизвежда в своите съществени елементи наименованието на по-ранен растителен сорт, регистриран съгласно националното

законодателство, законодателството на Европейския съюз или международни актове, по които Република България и Европейският съюз са страна, предвиждащи правна закрила на сортовете растения, когато марката и растителният сорт се отнасят до идентични или близко свързани видове.

Относителните основания за отказ на регистрацията са в сила само при подадена опозиция. Съгласно чл. 12, ал.1 от ЗМГО, не се регистрира марка:

1. която е идентична на по-ранна марка и стоките или услугите на заявената и на по-ранната марка са идентични;

2. когато поради нейната идентичност или сходство с по-ранна марка и идентичността или сходството на стоките или услугите на двете марки съществува вероятност за объркване на потребителите, която включва възможност за свързване с по-ранната марка.

„Правото върху марка е изключително право, което включва правото на притежателя ѝ да я използва, да се разпорежда с нея и да забрани на трети лица без негово съгласие да използват в търговската дейност всеки знак за стоки и/или услуги, който е:

1. идентичен на марката и е използван за стоки или услуги, идентични на тези, за които марката е регистрирана;

2. идентичен или сходен на марката и е използван за стоки или услуги, идентични или сходни на тези, за които марката е регистрирана, ако съществува вероятност за объркване на потребителите, която включва възможност за свързване на знака с марката;

3. идентичен или сходен на марката, независимо дали е използван за стоки или услуги, които са идентични, сходни или не на тези, за които марката е регистрирана, ако марката се ползва с известност на територията на Република България и използването без основание на знака би довело до несправедливо облагодетелстване от отличителния характер или известността на марката или би ги увредило.⁸⁴

Използване в търговската дейност по смисъла на ЗМГО, чл.13, ал.2 е:

1. поставянето на знака върху стоките или върху техните опаковки;
2. предлагането на стоките с този знак за продажба или пускането им на пазара, съхраняването или държането им с тези цели, както и предлагането или предоставянето на услуги с този знак;

3. вносът или износът на стоките с този знак;

4. използването на знака като търговско или фирмено наименование или като част от търговско или фирмено наименование;

⁸⁴ ЗМГО, чл.13, ал.1.

5. използването на знака в търговски книжа и в реклами;

6. използването на знака в сравнителна реклама по начин, който е в нарушение на чл.34 от Закона за защита на конкуренцията.

Съгласно чл. 34., ал.1 от Закона за защита на конкуренцията⁸⁵: „Сравнителната реклама е всяка реклама, която пряко или косвено идентифицира конкурента или предлагани от него стоки или услуги“.

Чл.22, ал.1 и ал.2 от ЗМГО посочват, че срокът на действие на регистрацията е 10 години от датата на подаване на заявката. Регистрацията може да бъде подновявана неограничено за следващи периоди от 10 години.

Марка в областта на произведенията на приложните изкуства могат да бъдат регистрирани за следните класове от Ницската класификация за стоки: Клас 06: „Неблагородни метали и техните сплави, руди; метални материали за строителство и изграждане...“; Клас 08: „Ръчни, ръчно задвижвани инструменти и сечива; ножарски изделия; хладни оръжия“; Клас 14 „Благородни метали и техните сплави; бижутерия, скъпоценни и полускъпоценни камъни; часовници и хронометрични уреди.; метална кинкалория; метални контейнери за съхранение или превоз; метални каси“, Клас 16: „Хартия и картон; печатни произведения; материали за подвързване на книги...“; Клас 18: „Кожа и имитации на кожа; животински кожи и кожи с косъм; куфари и пътни чанти...“; Клас 20 „Мебели, огледала, рамки за картини; неметални контейнери за съхранение или превоз; необработени или полуобработени кост, рог, бален или седеф; раковина; морска пяна; кехлибар“, Клас 21 „Домакински или кухненски прибори и съдове; кухненски принадлежности и сервизи и прибори за хранене, с изключение на вилници, ножове и лъжици; гребени и гъби; четки, с изключение на четки за рисуване; материали за изработване на четки; средства за почистване; необработено или полуобработено стъкло, с изключение на стъкло, използвано в строителството; стъклария, порцеланови и керамични изделия“, Клас 23: „Презди и конци за текстилна употреба“; Клас 24: „Текстил и заместители на текстил; спално бельо; завеси от текстил или от синтетични материали.“; Клас 25 „Облекло, обувки, шапки и принадлежности за глава“; Клас 26 „Дантели, ширити и бродерии, галантерийни ленти и панделки; копчета, телени копчета, карфици и игли; изкуствени цветя; украшения за коса; изкуствена коса“; Клас 27 „Килими, черги, изтривалки, рогазки, линолеум и други материали за подови покрития; нетекстилни тапети за стени“ и други от услуги, които не са изброени.

⁸⁵ Закон за защита на конкуренцията, Обн. ДВ. бр.102, 2008г.

Например "ИГГИ ГРУП"ЕООД, която фирма с предмет на дейност: бижутерия, часовници, дрехи и обувки има регистрация на своя комбинирана марка E'lements от 13.10.2022г. с регистров номер 00165757 за Клас 14 и Клас 35 от Ницската класификация . Фирма "ХЕЛЕНА БРАНД" ЕООД, чиято фирма е с предмет на дейност: дрехи и аксесоари, има регистрирана комбинирана марка с наименование „НННН HELENA“ от 25.07.2023г. с регистров номер 00169309 за Клас 24, Клас 25 и Клас 42 от Ницската класификация. Друг пример е фирма „ТУИНС ДИЗАЙН" ЕООД, която е специализирана в индивидуалното проектиране и производство на висококачествени мебели и интериор. Фирмата има регистрация на комбинирана марка с наименование „TWINS DESIGN“ от 05.06.2017г. с регистров номер 00097678 за Клас 20 и Клас 42 от Ницската класификация.

Информацията е взета от официалния сайт на Патентно ведомство на Р.България.

Б/ Географските означения като обект на индустриална собственост е възможност за закрила на произведенията на приложните изкуства, когато един знак е използван за маркиране на произведения със специфичен географски произход, които притежават качества, репутация и характеристика, дължащи се на географското място откъдето произхождат, или с други думи, съществува връзката между качествата на продуктите и техния географски произход. Тези произведения често са резултат от традиционни процеси, умения и знания, които се предават от поколение на поколение в дадения регион, както е при занаятите и произведенията на приложните изкуства. Въпреки това географските означения не предоставят закрила на самото познание и ноу-хау необходими за практикуване на занаята, трябва да има и обективизиране. Най-често географското означение се състои от географското наименование на мястото на произхода и наименованието на съответната стока (например Чипровски килими). Даден знак може да изпълнява функцията на географско означение, ако се възприема от потребителите като такова. Обхватът на закрила на географските означения може да бъде в различни области на приложните изкуства като например различни видове текстилни продукти (памук, коприна, вълна), например: Кашмир – за вълна от Кашмир и др. Ето защо произведенията на приложните изкуства, за чието създаване са използвани природни ресурси с качества, които се дължат на техния географски произход, могат да бъдат регистрирани като географски означения.

- Съгласно чл. 85, ал.1 от ЗМГО, географското означение може да бъде наименование за произход и географско указание. Чл.85, ал.2 дава определение за наименование за произход, което е наименованието на страна, район или определена местност в тази страна, служещо за означаване на стока, която произхожда оттам и чието качество или

свойства се дължат предимно или изключително на географската среда, включваща природни и човешки фактори. Географското указание е наименованието на страна, район или определена местност в тази страна, служещо за означаване на стока, която произхожда оттам и притежава качество, известност или друга характеристика, които могат да се отдадат на този географски произход, (съгласно чл.85, ал.3 от ЗМГО), като за географски означения се смятат и традиционните наименования, които отговарят на определенията за наименование за произход и географско указание. (чл.85, ал.4 от ЗМГО)

Съгласно чл.22.1 от Споразумението за свързаните с търговията аспекти на правата върху интелектуалната собственост (Споразумението ТРИПС⁸⁶), 1994, географските означения са „означения, които идентифицират стока като произхождаща от територията на член или регион или населено място на тази територия, където дадено качество, репутация или друга характеристика на стоката по същество може да се дължи на географския му произход.“ Съгласно Лисабонската спогодба за закрила на наименованията за произход и тяхната международна регистрация⁸⁷, 1958г. под егидата на Световната организация за интелектуална собственост (WIPO), наименование за произход е географското наименование на държава, регион или населено място, което служи за обозначаване на продукт с произход от него, чието качество и характеристики се дължат изключително или по същество на географската околна среда, включително природни и човешки фактори. Позоваването на географската среда означава, че трябва да има качествена връзка между произведението и мястото, откъдето то произхожда. Географската среда се определя от една страна от набор от природни фактори (като почвата и климата), а от друга страна от набор от човешки фактори – например традиционните знания или ноу-хау, използвани в мястото, от където произведението произхожда. Указание за произхода⁸⁸ е термин, използван за знак, който просто показва, че продуктът произхожда от определен географски регион, например етикети с надпис „Произведено в България“ („made in Bulgaria“), съгласно чл.1.2 и чл.10 от Парижката конвенция от 1883г.⁸⁹ и Мадридската спогодба⁹⁰ от 1891г. за фалшиви или измамни указания на произхода.

⁸⁶ Споразумението за свързаните с търговията аспекти на правата върху интелектуалната собственост (Споразумението ТРИПС), 1994.

⁸⁷ Лисабонска спогодба за закрила на наименованията за произход и тяхната международна регистрация от 31 октомври 1958г.

⁸⁸ Указанията за произход не подлежат на закрила по ЗМГО, а попадат под закрилата на Закон за защита на конкуренцията, Обн. ДВ. бр.102 от 28 Ноември 2008г.

⁸⁹ Парижка конвенция за закрила на индустриалната собственост, 1883г.

⁹⁰ Мадридска спогодба за международна регистрация на марките, 1891г.

- Правната закрила на географското означение се предоставя чрез регистрацията му в Патентното ведомство.

Правната закрила (чл.88, ал.2 от ЗМГО) обхваща забрана за:

- всяко пряко или косвено използване за търговски цели на регистрирано географско означение за стоки, които не попадат в обхвата на регистрацията, когато те са сравними с тези, за които е регистрирано географското означение, или доколкото това използване експлоатира известността му;

- всяка злоупотреба, имитация или пресъздаване, дори когато е посочен действителният произход на стоките или услугите или когато защитеното географско означение е преведено или е придружено с изрази като "стил", "тип", "метод", "както се произвежда в", "имитация" или други подобни;

- всяко друго невярно или подвеждащо означение по отношение на източника, произхода, естеството или съществените качества на стоките, което е използвано върху вътрешната или външната опаковка, рекламни материали или документи, свързани със стоките, както и опаковането им в опаковки, които могат да създадат погрешна представа за техния произход;

- всяка друга практика, която би могла да подведе потребителя относно истинския произход на стоките.

Регистрираните географски означения не могат да се превърнат в родови наименования, докато се ползват със закрилата по този закон (чл.88, ал.3 от ЗМГО)

- Право на заявяване, съгласно чл.89 от ЗМГО – има всяко лице, което извършва производствената си дейност в определеното географско място, и стоката, която произвежда отговаря на установените качества или особености. Границите на географското място и качествата или особеностите на стоките, както и връзката на тези качества или особености с географската среда или с географския произход се определят и установяват от съответното централно ведомство със заповед на ръководителя му.

- Право на използване (съгласно чл.90 на ЗМГО) на регистрирано географско означение може да се използва само от лице, което е вписано като негов ползвател. Вписаният ползвател може да използва географското означение само за стоката, за която е регистрирано. Той може да го поставя върху стоките или върху тяхната опаковка, в рекламни материали, върху търговски книжа, свързани със стоката, или върху други документи. Вписването на ползвател се отменя по искане на всяко лице, когато по исков ред се установи, че ползвателят използва географското означение за означаване на други стоки или произведените от него стоки не притежават установените качества или особености (чл.93 от ЗМГО).

- Правната закрила може да бъде прекратена, заличена или отменена:

Съгласно чл.91 от ЗМГО, правната закрила на регистрирано географско означение се прекратява, когато:

- престане да съществува връзката между качествата или особеностите на стоката и географската среда;
- се прекрати юридическото лице - единствен ползвател без правопримемство;
- единственият вписан ползвател на географско означение се откаже от правото си на използване.

Явен пример за географско означение в България е:

- Троянската керамика, която е регистрирана като географско означение през 1977г. до днес за клас 21 – Керамични изделия от Ницката класификация.

**ПОРТАЛ ЗА ЕЛЕКТРОННИ УСЛУГИ НА
ПАТЕНТНО ВЕДОМСТВО
НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

Справка за Географско означение към: 09.09.2023
23:24:20

Справка за Географски означения

Информация за Географското означение

Номер на заявка	1977000313Г	Дата на заявяване	16.03.1977
Регистров номер	00028-01	Дата на регистрация	22.06.1977
Срок на действие		Статус	ГО Регистрирано
Наименование на марка	ТРОЯНСКА КЕРАМИКА		
Вид	Словна	Тип	Индивидуална

Свързани обекти

Няма

Публикации

Няма

Изображения

Няма

Класове по Виенската класификация

Няма

Класове по Ницката класификация

21. керамични изделия

Заявител/ Притежател/ Ползвател

ТПК "Троянска керамика", ВГ, ТРОЯН, 5600, ул."Македония" 56

Фигура № 25: Регистрирано географско означение – Троянска керамика

Източник: Портал за електронни услуги на Патентно ведомство на Р.България

3.3.2. Ноу-хау при произведенията на приложните изкуства

Всички автори на приложните изкуства имат знания, умения и опит, които биха могли да бъдат защитени като търговска тайна. Този обект на системата на „Интелектуална собственост“ може да се дефинира като конфиденциална или ограничена информация под формата на непатентовани изобретения, процедури и методи, информация за клиенти и доставчици, натрупаните знания и опит и други, предоставяща конкурентно предимство на носителя/притежателя си, ако тяхната тайна е добре поддържана и опазвана.

Когато търговските тайните са добре защитени и опазвани от недобросъвестни конкуренти на пазара, притежателите на тази търговска тайна могат да попречат на други неправомерно да я придобият, разкрият или използват.

Ноу-хау е резултат на интелектуална дейност и не се закриля чрез специален закон в интелектуалната собственост и няма специфичен документ, удостоверяващ ноу-хау.

Основните характеристики на ноу-хау като бизнес актив са следните:

- ноу-хау представлява информация, получена в резултат на научноизследователска и развойна дейност, на производствена и търговска дейности или друга бизнес дейност;
- ноу-хау изисква разход на труд и/или капитал за получаването му;
- ноу-хау може да бъде от производствен или управленски характер;
- ноу-хау представлява практически приложима и икономически ценна информация;
- ноу-хау се запазва чрез механизма на “секретност” или “конфиденциалност”;
- ноу-хау води до конкурентни бизнес предимства и има бизнес приложимост и значимост.

Ноу-хау се закриля чрез т.нар. фактически монопол, чиито характеристики са: режим на конфиденциалност и отсъствие на правна закрила чрез патент или друг документ. Фактическият монопол се реализира чрез “запазване в тайна”. За целта на „запазване в тайна“ се използват правни и организационни средства. На практика се реализира с помощта на юридическия инструмент: Договор (клауза) за тайна.

Закон за защита на търговската тайна⁹¹, 2019 г. въвежда забрана за разгласяване на производствени или търговски тайни. Запазването като фирмена тайна осигурява закрилата чрез механизма на конфиденциалност в рамките на фирмата. При нарушение на тайната и доказване на нелоялни търговски практики, както и при битки с невярна и подвеждаща информация относно произхода, влиза в сила Законът за защита на конкуренцията⁹², 2008г. (ЗЗК).

Извлечение от чл. 37 от ЗЗК, гласи: „Забранява се узнаването, използването или разгласяването на производствена или търговска тайна в противоречие с добросъвестната търговска практика. Забранява се използването или разгласяването на производствена или търговска тайна и когато тя е узната или съобщена при условие да не бъде използвана или разгласявана.“⁹³

Законът посочва като недобросъвестни действия на нелоялна конкуренция “узнаването, използването или разгласяването на производствена или търговска тайна в противоречие с добросъвестната търговска практика”.⁹⁴ Запазването като фирмена тайна осигурява закрилата чрез механизма на конфиденциалност в рамките на фирмата.

Пример за ноу-хау е изработването и изпичането на керамика в печ, духаното стъкло, плъстенето на вълна и т.н.

Авторът акцентира, че разгледаните дотук форми на закрила на произведенията на приложните изкуства не се изключват взаимно, а напротив: при натрупването им се реализира синергичен ефект за носителя на правата, който се изразява във възможности за по-добри пазарни позиции, за възстановяване на направените инвестиции в бизнеса и създаване на „задел“ за нови иновации в продукти и технологии.

⁹¹ Закон за защита на търговската тайна, Обн. ДВ. бр.28, 2019г.

⁹² Закон за защита на конкуренцията, Обн. ДВ. бр.102 от 28 Ноември 2008г.

⁹³ Закон за защита на конкуренцията, Обн. ДВ. бр.102 от 28 Ноември 2008г.

⁹⁴ Пак там, чл.37, ал.1.

ГЛАВА ТРЕТА

ПАЗАРНА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ПРОИЗВЕДЕНИЯТА НА ПРИЛОЖНИТЕ ИЗКУСТВА

В глава втора е разгледана правната рамка и наличните начини за закрила на произведенията на приложните изкуства като интелектуална собственост. Извършено бе проучване за това как творците и бизнеса в областта на приложните изкуства могат да получат закрила чрез авторско право, промишлен дизайн, изобретение, полезен модел и други обекти на индустриална собственост в реализацията на произведенията на приложните изкуства и да стимулират тяхната креативност. Само правната закрила обаче не е достатъчна, за да се използва напълно икономическият потенциал на произведенията на приложните изкуства.

Тази глава трета има за цел да представи същността, моделите и икономическите резултати от пазарната реализация на произведенията на приложните изкуства. Под пазарна реализация, авторът разбира целият жизнен цикъл и всички форми на реализация на произведенията на приложните изкуства от внедряване, през производство и последваща пазарна реализация. Навлизайки в сферата на пазарната реализация, се разкрива сложната мрежа от процеси, стратегии и модели, необходими за довеждането на произведенията до публика. Изследователят представя своя авторска дефиниция на термина „пазарна реализация“, който термин капсулира различните характеристики и особености, включени във внедряването, производството и в комерсиализирането на артистичните творения, като поставя акцент върху жизненоважната роля, която играе за успешната реализация и монетизация на произведенията на приложните изкуства. Изследването на спецификите на пазарната реализация ни позволява да навлезем по-дълбоко в стратегическите решения, маркетинговите техники, финансовите съображения и оперативни аспекти, които допринасят за общия икономически успех на тези артистични творения. Изследвайки тези особености и взаимовръзки, авторът представя комплексно разбиране за жизнения цикъл на произведенията на приложните изкуства, от създаването им до пускането им на пазара, като в крайна сметка се подобри оценката за тяхната икономическа стойност и въздействие. Въпреки че закрилата на интелектуалната собственост върху произведенията на приложните изкуства е жизненоважна за творците, също толкова важно е и да се разбере как тези произведения могат да бъдат ефективно реализирани, като се разглеждат различни пазарни фактори: анализ на пазара; бизнес модели; маркетинг; ценообразуване; управление на веригата за доставки; управление на интелектуалната собственост и други. Изследвайки бизнес аспектите на произведенията на приложните изкуства може да се проучи как тези творения могат да

генерират стойност, да създадат пазарно търсене и да допринесат за цялостния успех на творческия бизнес. Чрез разбиране на пазарната динамика, приемане на подходящи бизнес модели, прилагане на ефективни маркетингови стратегии и управление на правата върху интелектуалната собственост, авторите на произведенията на приложните изкуства могат да увеличат максимално икономическия потенциал на своите произведения и да осигурят техния дългосрочен успех. Чрез свързването на закрилата на произведенията на приложните изкуства освен като авторско право, така и като индустриална собственост, разгледани в глава втора, с аспектите на пазарната реализацията, които ще бъдат обхванати в глава трета, авторът обрисова цялостна рамка, която дава възможност на творците не само да закрилят правата си, но и ефективно да интегрират произведенията си на пазара, да ги възпроизвеждат, тиражират и процъфтяват в конкурентната бизнес среда, което не е правено досега от познатите за автора изследователи.

В това изследване авторът идентифицира съществуващите до този момент практики и предлага авторски модел за управление на интелектуалната собственост в произведенията на приложните изкуства за всички индивидуални творци на тези произведения и бизнес представители в сферата на приложните изкуства. Моделът предоставя цялостна рамка за управление на целия жизнен цикъл на произведенията на приложните изкуства – от създаването до пазарната им реализация. Подчертавайки значението на закрилата на интелектуалната собственост и нейното интегриране в творческите и пазарни процеси чрез стратегически бизнес модели, авторът полага основата за устойчив растеж, икономически успех и стимул за иновации в областта на приложните изкуства.

I. Произведенията на приложните изкуства като обект на бизнеса

Произведенията на приложните изкуства могат да бъдат ценни обекти на бизнеса поради тяхната естетическа привлекателност, функционалност и уникални характеристики, предлагайки уникални възможности за творците, производителите, търговците и потребителите. Тези творения, които съчетават артистичен израз с функционален дизайн, могат да бъдат използвани по различни начини за генериране на икономическа стойност и стимулиране на бизнеса⁹⁵. Разглеждайки произведенията на приложните изкуства като обекти на бизнеса се обособяват някои ключови аспекти, които трябва да се вземат предвид:

⁹⁵ Тези и други въпроси в тази глава са подробно анализирани в различни аспекти от: Димова, Н. (2009). Основи на маркетинга. Издателство на НБУ, София.

1. Пазарно търсене: Оценката на пазарното търсене на конкретни видове произведения на приложните изкуства е от решаващо значение. Разбирането на предпочитанията на потребителите, тенденциите и целевите пазари помага да се определи потенциалната търговска позиция на тези обекти.

2. Уникално търговско предложение: Произведенията на приложните изкуства често притежават различни характеристики, изработка или дизайнерски елементи, които ги отличават от масово произвежданите продукти. Идентифицирането и подчертаването на тези уникални характеристики може да привлече клиенти, търсещи изключителни и висококачествени продукти. Бизнесът може да се възползва от тази художествена стойност, позиционирайки произведенията на приложните изкуства като първокласни или луксозни артикули, като налага по-високи цени и привлича вискателни клиенти.

3. Брандиране и позициониране: Създаването на силна идентичност на марката и позиционирането на произведенията на приложните изкуства е от съществено значение за диференцирането им на пазара. Изграждането на репутация за качество, иновации и художествени постижения може да подобри тяхната възприемана стойност и желание сред клиентите.

4. Ценообразуване и стойност: Ценообразуването на произведенията на приложните изкуства изисква отчитане на различни фактори, включително използвани материали, майсторство в изработката, пазарно търсене и възприетата стойност. Балансирането на достъпността със стойността и изключителност на обектите е от решаващо значение за постигане на рентабилност.

5. Канали за дистрибуция: Изборът на подходящи канали за дистрибуция е от жизненоважно значение за ефективното достигане до целевия пазар. Опциите могат да включват галерии, панаири/пазари/базари на изкуството, онлайн платформи, магазини за търговия на дребно или на едро, както и сътрудничество с интериорни дизайнери или архитекти.

6. Закрила на интелектуална собственост: Закрилата на интелектуална собственост, свързана с произведенията на приложните изкуства е от съществено значение за закрила на тяхната оригиналност и иновативност. Това включва правилното разбиране на авторските права и идентифициране на обектите на индустриална собственост, като промишлен дизайн, изобретения, полезните модели и други във входа на пазарната реализация на произведенията на приложното изкуство.

7. Маркетингови стратегии: Разработването на ефективни маркетингови стратегии са от решаващо значение за повишаване на осведомеността, генериране на интерес и създаване

на търсене на произведенията на приложните изкуства. Използването на различни канали като социални мрежи, участие в арт базари и панаири, изложби и сътрудничества може да помогне за достигане до по-широка аудитория.

8. Сътрудничество и партньорство: Сътрудничеството с художници, дизайнери, архитекти или други професионалисти и творци в сферата на приложните изкуства може да подобри видимостта, креативността и пазарния обхват на произведенията на приложните изкуства. Партньорствата с галерии, фирми за интериорен дизайн или търговци на дребно също могат да предоставят ценни възможности за представяне и продажба на тези творчески продукти.

9. Информираност и ангажираност на клиентите: Информирането на клиентите относно художествената стойност, майсторството и уникалността на произведенията на приложните изкуства може да създаде по-дълбока връзка и по-висока оценка от тях. Ангажирането на клиенти чрез разказване на истории, семинари или събития може да подобри тяхното разбиране и емоционална привързаност към тези произведения.

10. Устойчивост и екологични съображения: Включването на устойчиви екологични практики, материали и производствени процеси може да се харесат на потребителите, които са все по-ангажирани и съпричастни към околната среда. Осигуряването на рециклируеми материали и подкрепа за по-органична търговия също може да допринесе за социалната стойност и репутацията на твореца или бизнеса.

1. Етапи и участници в създаването и реализацията на произведенията на приложните изкуства

Повечето хора свързват думата „творчество“, а оттам и термина „творческа дейност“ с областите на изкуството и литературата. Творчеството е най-съществената част за изкуството. Без него такова не би могло да съществува. Необходимо е въображение и креативност за създаване на произведения на изкуството. Произведенията на приложните изкуства са продукти на творческа човешка дейност, в които материалите са внимателно подбрани, за да придадат определена идея, емоция или визуално интересна форма на произведенията. Трябва да се отбележи, че творчество се проявява и при измислянето на нова форма, модел или идея върху вече съществуващи произведения на приложните изкуства. Новите техники на производство, опаковки, място на продажба, както и маркетинга и рекламата на произведенията на приложните изкуства, благоприятстват за положителна промяна в полза на практикуващите.

Изкуството е загрижено главно за създаването на красота. В развиващите се страни, добрите знания и артистичните умения са необходими, за да се изгради силно, самостоятелно, динамично и утилитарно общество. Следователно развитието на уменията в изкуствата и по-конкретно в приложните изкуства, е много важно за разумното използване на човешките ресурси в страната, за насърчаване на икономическото развитие, за политическата стабилност, социално-културната и религиозна интеграция и мирно съвместно съществуване. Придобиването на умения е от съществено значение за развитието на вътрешните потенциали в хората, които им позволят да развият своите интелектуални, физически и икономически възможности. **Философията на произведенията на приложните изкуства е съсредоточена върху придобиването на знания и умения, които могат да бъдат приложени върху утилитарните предмети от бита като ги превърнат освен в практически полезни, така и в естетически издържани художествени произведения, които са уникални по своята същност. За да бъдат произведенията на приложните изкуства уникални, не значи само да бъдат единствени и неповторими, означава, че за създаването им са вложени новаторски техники, нетипични, скъпи и качествени материали, интересни форми и личен усет за красота.**

Започвайки с искрата на вдъхновението и завършвайки с финализирането на едно оригинално произведение, авторът идентифицира единадесет основни етапа и участници в процесите по създаване и реализация на произведенията на приложните изкуства. Участниците в създаването и реализирането на произведенията на приложните изкуства са: творецът като водеща фигура в създаването на изкуствата; ателиетата и творческите центрове; пазителите на творческия пазар като галеристи, агенти и мениджъри; организации за колективно управление на права; малки и средни предприятия, както и мултинационални и местни развити компании, които създават и развиват промишлено производство. Като цяло, създаването и реализацията на произведенията на приложните изкуства изискват сътрудничество между художници, дизайнери, архитекти, занаятчии, техници, куратори, търговци и купувачи, всеки от които допринася със своя опит на различни етапи от процеса. Разбира се стъпките в създаването на произведенията не винаги следват точно определен ред.

1. Вдъхновението. Първата и може би най-главната и съществена стъпка от създаването на едно произведение е вдъхновението, което е едно от най-вълнуващите моменти в процеса на създаване на изкуството. Вдъхновението за създаване на произведение на приложните изкуства може да настъпи от всякъде: от природата, от събитие, което се е случило, от произведение на изящното изкуство, което вдъхновява и т.н.

2. Генериране на идеи. Този етап включва генериране на идеи и концепции за създаване на произведенията на приложните изкуства. Етапът включва усъвършенстване на идеята като правенето на скици, проекти и планове или визуално проектиране на идеята. Участниците в този етап обикновено са художникът-приложник или дизайнерът, които генерират идеи за създаване на произведението.

3. Дизайн. След като концепцията е финализирана, започва етапът на проектиране. Тази стъпка е подготовката, която лесно може да се обърка с периода на „генериране на идеи“, но това е по-активно и фокусирано време. Този етап включва създаване на подробни чертежи, скици, проекти и планове или дигитални изображения на произведението. Дизайнери, художници-приложници или архитекти обикновено са отговорни за този етап.

4. Избор на материали. Изборът на материали е решаващ в произведенията на приложните изкуства. В зависимост от средата се избират материали като дърво, метал, стъкло, керамика, текстил или други. Художници-приложници, дизайнери или занаятчии си сътрудничат, за да определят най-подходящите материали за проекта.

5. Производство. Този етап е същинският и това е процесът на действителното създаване на произведенията на приложните изкуства, което може да варира в зависимост от личния темперамент, артистичния стил и средата на твореца. Може да включва различни техники като дърворезба, заваряване, тъкане, плъстене, печат, скулптуриране, рисуване и т.н. Квалифицирани художници-приложници, дизайнери или занаятчии обикновено участват в производствения етап.

6. Сглобяване. Ако произведението се състои от множество компоненти или части, те се сглобяват заедно по време на този етап. Може да включва съединяване и закрепване на различни елементи, за да се създаде крайното произведение. Дизайнери, занаятчии, художници-приложници или техници често се справят с процеса на сглобяване.

7. Завършване. След като произведението е сглобено, то се подлага на довършителни работи. Това може да включва полиране, рисуване, боядисване, лакиране или нанасяне на защитни покрития за подобряване на външния му вид и издръжливост. Дизайнери, занаятчии, художници-приложници или специализирани в довършителните работи са отговорни за този етап.

8. Контрол на качеството. Преди произведението да се счете за завършено, то преминава през процес на контрол на качеството. Това включва проверка на детайла за всякакви недостатъци, гарантиране, че отговаря на желаните стандарти и извършване на необходимите корекции. В този етап участват дизайнерите, занаятчиите, художниците-приложници или експертите по контрол на качеството.

9. Презентиране. След като произведението е завършено и одобрено, то е готово за публично показване. Този етап включва избор на подходящо място, подготовка на пространството и поддръждане на произведението на приложното изкуство по визуално привлекателен начин. Куратори, галеристи или организатори на изложби и арт пазари са отговорни за този етап.

10. Маркетинг. След като произведението на приложното изкуство бъде представено или изложено, то трябва да бъде пуснато на пазара и популяризирано, за да достигне до потенциални купувачи. Този етап включва създаване на рекламни материали, организиране на събития или използване на различни маркетингови канали за представяне на произведенията на приложните изкуства. Художници-приложници, собственици на галерии, организатори на изложби и арт пазари или специалисти по маркетинг се справят с този етап.

11. Продажба или придобиване. След като вече е създадено произведението на приложното изкуство, единственото което остава е да се задоволят икономическите интереси на автора като се реализира произведението на пазара. Последният етап включва продажбата или придобиването на произведението. Може да бъде закупено от частни лица, творчески центрове и събития, колекционери, галерии или институции. В този етап участват търговци на изкуството, колекционери и купувачи.

Създаването и реализацията на произведенията на приложните изкуства включва сътрудничеството и участието на различни физически и юридически лица. Участниците в този процес включват:

1. Художник-приложник/Дизайнер: Художникът-приложник или дизайнерът е основната творческа сила зад творческата работа. Той замисля идеята, развива концепцията и проектира произведението на приложното изкуството. Притежава артистични умения и опит, за да вдъхне живот и визия на произведението. „Понятието приложник се свързва с дейността на получил специално художествено образование. Приложник е художник, който работи в някоя област на приложното изкуство: керамика, дърворезба, текстил, приложна графика (плакат, пощенска марка, запазена марка, етикет, опаковка, оформяне на книга, илюстрация), кино-и театрален костюм и декор, изработване на декоративни предмети за интериор и сувенири (завеси, покривки, чанти, кукли, трапезни съдове, мартеници и др.), проектиране на модни образци за облекло, мебели, тапети, текстил и пр., също и в областта на монументално-декоративното изкуство – стенописна, скулптурна и керамична декорация.“⁹⁶

⁹⁶ Енциклопедия на изобразителните изкуства в България. (1987). Том 2. Издателство БАН, София, стр.458-459.

2. Занаятчии: Занаятчиите играят решаваща роля в създаването на произведенията на приложните изкуства. Те имат специализирани умения и знания в различни занаятчийски техники като дървообработване, металообработване, керамиката, духане на стъкло и обработка на текстил. Работят в тясно сътрудничество с художника-приложник, за да осъществят своя проект, като използват технически опит за изработване и използване на материали.

3. Производители/Производствени екипи: В случаите, когато произведенията на приложните изкуства се произвеждат в по-голям мащаб, производителите и производствените екипи влизат в действие. Те приемат концепцията за дизайн и работят с художника-приложник или дизайнера за масово производство на обекта, като същевременно запазват качеството и целостта на оригиналния дизайн. Те са отговорни за ефективното изпълнение на производствения процес и гарантирането, че крайният продукт отговаря на желаните стандарти.

4. Клиенти/сътрудници: Клиентите или сътрудниците могат да бъдат физически лица, предприятия или организации, които възлагат или си сътрудничат при създаването на произведения на приложните изкуства. Те предоставят информация, насоки и понякога финансова подкрепа за самия проект. Тяхното участие може да повлияе на посоката на проектиране и функционалността на работата.

5. Куратори/Критици: Кураторите и критиците играят роля в реализацията на произведенията на приложните изкуства като ги оценяват, избират и показват в галерии, изложби и музеи. Те предоставят критичен анализ, тълкуване и контекст на произведението, като помагат за приемането и разбирането му.

6. Потребители: Потребителите на произведенията на приложните изкуства играят жизненоважна роля в реализацията на произведението. Те избират и използват произведенията, оценявайки естетическите им качества и функционалност. Тяхното решение и взаимодействие в процеса допринася за цялостното им въздействие и успех.

7. Доставчици/производители на материали: Доставчиците и производителите на материали участват в процеса, като осигуряват необходимите суровини, компоненти и инструменти, необходими за създаването на произведенията на приложните изкуства. Осигуряват наличието и качеството на използваните в производствения процес материали.

Като цяло създаването и реализацията на произведенията на приложните изкуства включва съвместни усилия между художници-приложници, дизайнери, занаятчии, производители, клиенти, сътрудници, куратори, критици, потребители, доставчици и

производители на материали. Всеки участник носи своите уникални умения и опит, допринасяйки за успешното създаване и реализация на крайния продукт.

2. Произведенията на приложните изкуства като бизнес предложения. Форми на реализация

В съвременното производство има възможност на два начина за реализация – традиционния пазар и дигиталния пазар (т.е. в Интернет). Комбинирането на двата начина помагат на творците и тяхното производство да достигнат до по-широк кръг от потребители. Традиционният и дигиталният пазар използвани заедно са отличен начин за достигане до повече клиенти и създаване на по-успешна пазарна реализация. Докато онлайн не всички са активни през цялото време, традиционният пазар е активен постоянно. Социалните мрежи, например покриват само част от аудиторията, а има и сериозен недостатък свързан с плагиатството. Дигиталният пазар не създава проблема с плагиатството, а просто го променя и улеснява. Всъщност този цифров пазар по същество е дигитализиран от традиционния пазар. Традиционният пазар е пасивен и клиентите най-вероятно пасивно участват. Използването на традиционния пазар създава призив за действие в печатната рекламата или в телевизионната реклама. Този призив за действие кара потребителя да посети уебсайта или профила в социалните мрежи на твореца/фирмата като по този начин участват активно в цифровото преживяване и ги превръща в активни участници. Това е отличен начин традиционния, както и дигиталния пазар да работят заедно.

Произведенията на приложните изкуства на традиционните пазари могат да бъдат закупени от: пазари, базари, панаири, магазини, галерии, търгове, ателиета, арт работилници, шоурумове, антикварни магазини или в аукционните къщи и други, както и от търговци на дребно или едро, а в дигиталния пазар могат да бъдат закупени от: уеб сайтове, социални мрежи, групи, форуми, различни страници и други.

Произведенията на приложните изкуства са значими бизнес предложения. Те предлагат уникални и естетически издържани продукти, които могат да се продават на лица и фирми, колекционери, интериорни дизайнери, архитекти или институции.

Формите на реализация на произведенията на приложните изкуства могат да варират в зависимост от естеството на произведението и целевия пазар. Ето някои често срещани форми на реализация:

2.1. Директни продажби: Художници-приложници или дизайнери могат да продават своите произведения на приложните изкуства директно на клиенти чрез различни канали като собствени уебсайтове, социални медийни платформи или физически магазини, галерии,

ателиета, арт пазари, работилници, панаири и други. Това дава възможност за директна връзка между твореца и купувача, предоставяйки възможност за показване и продажба на тяхната работа без посредници.

2.2. Представяне в галерии: Художниците-приложници могат да си сътрудничат с художествени галерии, специализирани в приложните изкуства. Галериите действат като посредници, популяризирайки и продавайки произведенията на приложните изкуства от името на художника-приложник. Те често имат установена мрежа от колекционери и купувачи, което може да помогне за достигане до по-широка аудитория.

2.3. Проекти по поръчка: Художници-приложници или дизайнери могат да приемат проекти по поръчка, при които създават персонализирани произведения на приложните изкуства за конкретни клиенти. Това може да включва създаване на уникални предмети за частни клиенти, резиденции, корпоративни офиси, хотели или обществени пространства. Поръчаните проекти предлагат възможност за работа с клиенти и създаване на персонализирани произведения на приложното изкуство.

2.4. Арт пазари/базари/панаири и изложби: Участието в арт пазари/базари/панаири или изложби, посветени на произведенията на приложните изкуства, може да бъде ефективен начин за представяне и продажба на тези произведения, като се привличат ентусиасти на изкуството, прохождащи творци, колекционери и професионалисти в сферата на приложните изкуства, предоставяйки платформа за реализиране на продажби. Примери от българската практика са: Базарът на изкуствата и творческите занаяти; Базар Craft Area; Алея на занаятите; Миш маш фест и други.

2.5. Онлайн пазари: Артистите могат да използват онлайн платформи, посветени на продажбите на изкуство, като Saatchi Art, Artsy или Etsy. Тези платформи осигуряват глобален обхват, позволявайки на художниците-приложници да продават произведенията си на широк кръг от клиенти по целия свят.

2.6. Лицензиране и сътрудничество: Авторите или дизайнери на творчески продукти могат да предоставят лицензии за регистрирани произведения на приложните изкуства като индустриална собственост на производители или да си сътрудничат с водещи брандове в областта, за създаване на по-масово произвеждани версии на техните произведения. Това позволява по-широко разпространение и достъпност на произведенията на приложните изкуства, достигайки до по-голяма клиентска база.

2.7. Изкуства под наем: Някои произведения на приложните изкуства, особено по-мощни дърворезби, витражи, инсталации, могат да бъдат отдавани под наем за временно

излагане на обществени места, събития или корпоративни интериорни решения. Това осигурява алтернативен поток от приходи и представяне на артиста пред публика.

2.8. Арт консултации и сътрудничество в областта на интериорния дизайн. Художници-приложници или дизайнери могат да си сътрудничат с арт консултанти или интериорни дизайнери, за да предоставят персонализирани произведения на изкуството за конкретни проекти. Това може да включва създаване на произведения на приложните изкуства, които допълват цялостната концепция за дизайн на дадено пространство или изпълнение на специфични изисквания на клиента.

За художниците-приложници или дизайнерите е важно да вземат предвид своя целеви пазар, ценова стратегия, маркетингови усилия и канали за разпространение когато определят формите на реализация на своите произведения на приложните изкуства. Комбинация от тези форми на реализация могат да се използват за увеличаване на продажбите и бизнес възможностите.

3. Анализ на съществуващите практики за пазарна реализация на произведенията на приложните изкуства в България. Необходимост от формиране на модел за управление на произведенията на приложните изкуства

Пазарната реализация на произведенията на приложните изкуства като интелектуална собственост включва сложно взаимодействие на артистични, правни, маркетингови и икономически съображения. Уникалният характер на тези творения и тяхното интегриране като бизнес предложение изисква персонализиран управленски подход, който отчита отделните предизвикателства и възможности, които те предоставят. Проблемът е, че към момента не съществува подробно документиран писмен модел за управление, който да е специално пригоден за пазарната реализация на произведенията на приложните изкуства като интелектуална собственост и с това да улесни както тяхното разбиране, така и прилагането им в практиката. **Липсата на писмен модел за управление може да се отнася до особения характер на произведенията на приложните изкуства, които не се поддават лесно на стандартизирана рамка. Това обосновава разработването на модел за управление на пазарната реализация на произведенията на приложните изкуства като интелектуална собственост, което е една от основните цели и задачи на това изследване. Освен, че в сферата на приложните изкуства има индивидуално потребление, съществува и бизнес потребление, което оправдава съществуването на този бизнес модел за управление, заради широката икономическа и пазарна реализация, както и използване в бизнеса на произведенията на приложните изкуства. Именно предлагането и обосноваването на**

такъв писмен модел за управление като основна цел, отличава автора от другите изследователи и показва намерението му да допринесе за научното разбиране в тази област.

Това изследване ще предостави ценни насоки за творците, бизнес субектите и бъдещите изследователи в областта на приложните изкуства, чрез авторските прозрения, разработената иновативна рамка и предложените практически подходи, насочени към специфичните предизвикателства и изисквания на пазарната реализация на произведенията на приложните изкуства като интелектуална собственост.

Важно е да се подчертае, че докато липсата на писмен модел за управление предоставя възможност за изследване, то не се изключва непременно съществуването на практически стратегии или успешни бизнес реализации в тази област. Емпиричните наблюдения, казусите и примерите в областта могат да осигурят ценна информация и да послужат като основа за разработване на модела за управление. Също така, авторът прави уточнение, че моделът за управление не е средство за решаване на всички възникнали проблеми относно пазарната реализация на произведенията на приложните изкуства, но е жизненоважна концепция, определяща успеха и устойчивостта на приходите, както и стойността на техните потребители.

Преди обаче да започне изследването и разработването на модела за управление, творците, бизнес субектите и изследователите в областта се нуждаят от определена дефиниция. С оглед аналитичния преглед на наличните дефиниции по разглеждания проблем, **авторът дава следната работна дефиниция за „пазарна реализация на произведенията на приложните изкуства“: Пазарната реализация на произведенията на приложните изкуства се отнася до модели, стратегии и процеси, чрез които тези художествени творения се извеждат на пазара и се предоставят за продажба на потенциални купувачи. Той включва ефективно използване на ресурсите и различни дейности като: производство, маркетинг, разпространение и продажби, всички насочени към ефективно достигане до целевия пазар. Това води до осезаеми, измерими и въздействащи резултати за произведенията на приложните изкуства като пазарни предложения, което допринася за растежа, рентабилността и общия успех на бизнеса и генериране на приходи от продажбите. Процесът може да включва определяне на търсенето на конкретни видове приложни изкуства, установяване на стратегии за ценообразуване, идентифициране на подходящи канали за разпространение и популяризиране на произведенията чрез различни маркетингови и рекламни методи. Пазарната реализация на произведенията на приложните изкуства в крайна сметка има за цел да свърже творците и техните произведения с потребителите, осигурявайки им търговски успех и генериране на**

приходи, постигане на целите, по-широко разпознаване и изпълнение на нуждите и очакванията на клиентите.

Пазарната реализация включва разбиране на пазарната динамика, разработване на подходящи бизнес модели, прилагане на маркетингови стратегии, управление на веригите за доставки и закрила на произведенията на приложните изкуства чрез правата на интелектуална собственост за максимизиране на икономическия им потенциал.

Пазарната реализация на произведенията на приложните изкуства в България може да варира в зависимост от целите на отделния творец, целевия пазар и артистичния стил. Адаптирането и усъвършенстването на подхода въз основа на конкретни обстоятелства и пазарни тенденции е от решаващо значение за успеха. Консултациите с професионалисти в областта, като арт консултанти, собственици на галерии или бизнес съветници, могат да предоставят ценни съвети и насоки, съобразени с настоящото пазарно и икономическо състояние в България.

Авторът представя няколко практики, които допринасят за пазарната реализация на произведенията на приложните изкуства в България. Тези практики съвкупно допринасят за успешното им популяризиране, като помагат на творците да получат признание, да достигнат до по-широка аудитория и да генерират продажби за своите художествени творения.

3.1. Творчески сдружения, организации, панаири и фестивали: Занаятчийските сдружения, като Националната занаятчийски камара и регионалните занаятчийски камари, както и други творчески сдружения и организации играят важна роля в популяризирането и продажбата на произведенията на приложните изкуства. Тези творчески сдружения и организации често организират арт събития, фестивали, базари, панаири и изложби, където художниците-приложници могат да представят и продават своите творения директно на заинтересовани купувачи. Тези арт събития са посветени на занаятите и приложните изкуства, като привличат творци, любители на изкуството, колекционери и туристи. Участието в тези събития им позволява да се ангажират с потенциални купувачи, да получат обратна връзка и да изградят клиентска база. Някои от популярните в България са: Базар на изкуствата и творческите занаяти; Алея на занаятите; Базар Craft Area; Миш маш фест; Работилница: Реките на София и т.н.

3.2. Сътрудничество с художествени галерии и търговци на дребно: Художниците-приложници в България често си сътрудничат с художествени галерии, специализирани в приложните изкуства, като например: Националната галерия за декоративни и приложни изкуства – София, както и с търговци на дребно, които са специализирани в продажбата на приложни изкуства. Тези партньорства предоставят възможност за представяне и продажба на

техните произведения в установени пространства, достигайки до целева аудитория от ценители на изкуство и ентусиасти.

3.3. Онлайн платформи и електронна търговия: Творците в България използват онлайн платформи, социални мрежи и лични уебсайтове, за да представят и продават своите произведения. Почти няма творец, който да не използва социалните мрежи за продажба на своите творчески произведения. Тези дигитални канали осигуряват глобален обхват, позволявайки на артистите да достигнат до по-широка аудитория и да разширят клиентската си база.

3.4. Проекти по поръчка: Творците в България често приемат проекти по поръчка за поводи, създавайки персонализирани произведения на приложните изкуства за конкретни индивидуални и бизнес клиенти. Проектите по поръчка предлагат възможност за тясна връзка и работа с клиенти и създаване на персонализирани произведения на приложното изкуството.

3.5. Сътрудничество с интериорни дизайнери и архитекти: Творците в сферата на приложните изкуства могат да си сътрудничат с интериорни дизайнери и архитекти, за да създадат произведения на приложните изкуства, които допълват конкретни дизайнерски проекти. Това сътрудничество може да доведе до възможности за произведения по поръчка, както и достъп до по-широката аудитория чрез модната индустрия.

3.6. Отдаване под наем: Някои произведения на приложните изкуства, особено по-големите инсталации, пана или скулптури, могат да бъдат отдавани под наем за временно излагане на обществени места, събития или корпоративни сгради. Това осигурява алтернативен поток от приходи и представяне на твореца.

3.7. Лицензиране и сътрудничество: Творците могат да проучат възможността за лицензиране на своите обекти на индустриална собственост на производители или да си сътрудничат с водещи брандове в областта за създаване на лимитирани произведения или масово произвеждани версии на техните произведения. Това позволява по-широко разпространение и достъпност на произведенията на приложните изкуства достигайки до по-обширна клиентска база.

3.8. Държавна подкрепа и финансиране за артисти и занаятчии чрез различни инициативи и грантове. Тези ресурси помагат на творците да развиват и популяризират своите произведения както на местно, така и на международно ниво.

3.9. Популяризиране чрез традиционните медии: Творците в сферата на приложните изкуства могат да използват традиционните медийни канали, за да рекламират произведенията си. Това може да включва интервюта и участия в предавания, реклами, които подчертават техните артистични творения и предстоящи изложби.

II. Концепция за нов модел за управление на произведенията на приложните изкуства

1. Принципи и характеристики на модела за управление на произведенията на приложните изкуства

Моделът за управление на произведенията на приложните изкуства се отнася до рамка или систематичен подход, който очертава стратегиите, процесите и дейностите, включени в ефективното управление и реализиране на бизнес потенциала на тези творения. Той предоставя структурирана и всеобхватна рамка, която адресира предизвикателства и изискванията, свързани с комерсиализацията, маркетинга и използването на произведенията на приложните изкуства. Моделът за управление на произведенията на приложните изкуства осигурява структуриран и холистичен подход, който насочва бизнеса към ефективно управление и реализиране на икономически потенциал на тези творения. Той помага за оптимизиране на бизнес стратегиите, максимизиране на пазарните възможности и създаване на устойчив растеж и успех в динамичната и развиваща се област, тази на приложните изкуства. Създаването на модел за управление на произведенията на приложните изкуства включва няколко ключови компонента, които трябва да бъдат взети предвид. Чрез включването на тези компоненти в модела за управление може ефективно да се наблюдава създаването, производството, управлението и закрилата на правата на интелектуална собственост, маркетинга и контрола на качеството на произведенията на приложните изкуства. При внедряването на предлагания модел за управление, базиран на комплекс от права на интелектуална собственост, фирменият мениджмънт трябва да вземе предвид рисковите фактори, факторите на пазарната среда и фирмените ресурси, за да може да осигури реализуем управленски модел и да постигне добри икономически резултати чрез него.

Моделът за управление на произведенията на приложните изкуства обикновено включва следните елементи:

1.1. Мисия, визия, ценности и стратегия:

- Формулиране на маркетингово-ориентирана мисия (с фокус върху удовлетворяване на потребности), която идентифицира смисъла (причината), поради която съществува организацията и нейните фундаментални цели-вътрешно споразумение или договор между системата и външната среда⁹⁷;

- Дефиниране на цялостната визия и цели за управлението на произведенията на приложните изкуства;

⁹⁷ Виж повече: Хаджиев, К., (2013) Модели за организационно съвършенство., София, НБУ, с. 22-26

- Ценности, които детерминират културата на организацията - формулират насоки за етични принципи и морални норми (стандарты), които предопределят вземането на решения и поведението на системата;

- Разработване на ясна и съгласувана стратегия за постигане на визията, като се вземат предвид фактори като: пазарни тенденции, предпочитания на клиентите и конкуренция.

1.2. Разпределение на ресурсите:

- Идентифициране на необходимите ресурси, включително материални, човешки и финансови ресурси;

- Ефективно разпределяне на ресурсите, за да се гарантира гладко изпълнение на проекти и задачи, свързани с произведенията на приложните изкуства.

1.3. Управление на проекти:

- Създаване на рамка за управление на проекти за наблюдение на изработването и създаването на произведения на приложните изкуства;

- Дефинират се целите на проекта, етапите и резултатите;

- Разпределят се екипи по проекта с ясни роли и отговорности;

- Наблюдава се и се проследява редовно напредъка на проекта.

1.4. Осигуряване и контрол на качеството:

- Прилагане на мерки за контрол на качеството, за да се гарантира висок стандарт на произведенията на приложните изкуства;

- Установяване на стандарти и насоки за дизайн, изработка и използвани материали;

- Провеждане на редовни проверки и оценки на качеството, за да поддържа постоянно качество.

1.5. Управление на правата на индустриална собственост:

- Идентифициране на обектите на индустриална собственост в произведенията на приложните изкуства и задействане процедура по тяхната закрила в Патентното ведомство на Р.България.

1.6. Маркетинг:

- Разработване на цялостна маркетингова стратегия за повишаване на осведомеността и търсенето на произведения на приложните изкуства;

- Идентифициране на целевите пазари и измисляне на маркетингови кампании, които ефективно презентират стойността и уникалността на произведенията;

- Използване на различни канали като социални мрежи, изложби и сътрудничество с влиятелни хора или галерии.

1.7. Управление на веригата за доставки:

- Ефективно управление на веригата за доставки, за да се гарантира наличието на материали и ресурси, необходими за производството на произведенията на приложното изкуство;

- Установяване на връзки с надеждни доставчици и договаряне на изгодни условия;

- Наблюдаване на нивата на запасите и оптимизиране процесите на доставки.

1.8. Финансово управление:

- Разработване система за финансово управление за проследяване и контрол на разходите, приходите и рентабилността;

- Създаване на бюджети за отделни проекти и наблюдаване на финансовите резултати спрямо целите;

- Прилагане на мерки за контрол на разходите и идентифициране на възможности за увеличаване на приходите.

1.9. Управление на творци и таланти:

- Идентифициране и привличане на талантиливи художници-приложници и занаятчии, които да допринесат за произведенията на приложните изкуства;

- Осигуряване на възможности за обучение и развитие, за да подобрят своите умения и опит;

- Насърчаване на творческа и подкрепяща работна среда, която насърчава иновациите и сътрудничеството.

1.10. Ангажираност на заинтересованите страни:

- Изграждане на взаимоотношения със заинтересовани страни като художници, клиенти, доставчици;

- Търсене на обратна връзка и принос от заинтересованите страни за непрекъснато подобряване на модела за управление и качеството на произведенията на приложните изкуства.

1.11. Непрекъснато усъвършенстване:

- Редовно оценяване и преглеждане на модела на управление, за да се идентифицират области за подобрене;

- Прилагане на механизми за обратна връзка и събиране на данни за измерване на ефективността на модела;

- Адаптиране и усъвършенстване на модела на управление въз основа на развиващите се пазарни тенденции и предпочитания на клиентите.

Фигура № 26: Модел за управление на произведения на приложните изкуства

Източник: Съставена от автора

2. Цели и задачи на модела за управление на произведенията на приложните изкуства

Целите и задачите на модела за управление на произведенията на приложните изкуства могат да варират. Въпреки това има някои общи цели и задачи, които трябва да се имат предвид.

2.1. Насърчаване на артистичните постижения – Управленският модел има за цел да предостави подкрепа и възможности за развитие на творците, участващи в създаването на

произведения на приложните изкуства. Това включва следните задачи: насърчаване на творчеството, иновациите и разширяване на границите на традиционните форми на изкуството; предлагане на ресурси; наставничество; възможности за работа в арт средите и образователни програми, които да помогнат на творците да усъвършенстват уменията си и да разширят своята артистична практика, за да постигнат професионален растеж.

2.2. Контрол на качеството – Гарантиране на качество в произведенията на приложните изкуства е ключова цел. Управленският модел има за цел да установи строги правила за контрол на качеството, за да поддържа високи стандарти на изработка, дизайн, материали и артистично изразяване. Това включва: проверка на автентичността на произведенията на приложните изкуства и поддържане на документация за произход.

2.3. Закрила на правата на интелектуална собственост – Моделът за управление за закрила на произведенията на приложните изкуства чрез права на интелектуална собственост има за цел да постигне изключителни права върху тези произведения и защитата им при евентуални нарушения от страна на трети лица. Целта е да се насърчат иновациите и креативността, като се позволи на създателите на творческите продукти да се възползват от работата си, като същевременно се предостави забрана за използване на интелектуалната им собственост от трети лица. Държавата играе решаваща роля в налагането на правата върху интелектуалната собственост чрез законодателство, разпоредби и правни механизми. Нарушенията на тези права могат да доведат до правни действия. Ефективната закрила на правата на интелектуална собственост насърчава иновациите, инвестициите и икономическия растеж, като същевременно насърчава лоялната конкуренция и зачитането на творчеството и оригиналността.

2.4. Задоволяване на нуждите на потребителите – Управленският модел трябва да се фокусира върху разбирането и задоволяването на нуждите и предпочитанията на потребителите. Тази цел включва провеждане на пазарни проучвания, събиране на обратна връзка от клиенти и приспособяване на дизайна и производството на произведенията на приложното изкуство, за да се харесат на целевите пазари.

2.5. Продажби и генериране на приходи – Една от основните цели е генериране на продажби и приходи чрез продажби на произведенията на приложните изкуства. Управленският модел трябва да има за цел да създаде ефективни маркетингови и пазарни стратегии за привличане на потенциални купувачи, увеличаване на обема на продажбите и постигане на финансова устойчивост за творците. Тази цел включва следните задачи: ефективно финансово планиране, бюджетиране, управление на разходите и генериране на приходи.

2.6. Съхраняване на културното наследство – Управленският модел трябва да разпознава и съхранява културното наследство чрез оценяване и популяризиране на традиционните форми и техники на изкуството за бъдещи поколения. Тази цел има за задача включване на традиционни елементи в съвременния дизайн, подпомагане на художници-приложници и занаятчии, както и информиране относно културното значение на приложните изкуства.

2.7. Насърчаване на сътрудничество на творците в съответната област на приложните изкуства – Управленският модел насърчава сътрудничество в рамките на произведенията на приложните изкуства между художници-приложници, занаятчии и други заинтересовани страни, участващи в процеса на създаване. Тази цел има за задача да улесни споделянето на знания, развитието на умения и обмяна на идеи за подобряване на качеството и иновациите на произведенията на приложните изкуства. Това включва изграждане на взаимоотношения с художници, дизайнери, архитекти, галерии, музеи и други заинтересовани страни. Сътрудничеството може да доведе до съвместни изложби, партньорства и повишена експозиция за художниците-приложници и техните творби.

2.8. Проучване на пазара и анализ на тенденциите – Управленският модел има за цел да провежда пазарни проучвания и да анализира тенденциите в областта на приложните изкуства. Това помага да се идентифицират нововъзникващите пазарни изисквания, потребителските предпочитания и променящите се артистични стилове. Тази информация е от съществено значение за адаптиране на стратегии, идентифициране на нови възможности и поддържане на релевантност на пазара.

2.9. Подкрепа за устойчиви практики – Управленският модел трябва да подкрепя и насърчава устойчиви практики при създаването и производството на произведенията на приложните изкуства. Тази цел включва използване на екологично чисти материали, минимизиране на отпадъците, подкрепа на справедливи търговски практики и гарантиране на благосъстоянието на участващите в производствения процес.

2.10. Непрекъснато подобряване и иновации – Управленският модел трябва да непрекъснато да насърчава нови подобрения и иновации. Това включва подкрепа на творците в изследването на нови материали, техники и концепции и разширяване на границите на това, което се счита за традиционно и конвенционално в сферата на приложните изкуства.

2.11. Повишаване на осведомеността и оценката – Управленският модел трябва има за цел да образова обществеността за значението, стойността на произведенията на приложните изкуства и за тяхната закрила чрез правата на интелектуална собственост.

Тези цели и задачи осигуряват насоки за модела на управление, насочвайки усилията на творците да създават, произвеждат, предлагат на пазара и закрилят обектите на интелектуална собственост в творчеството си.

3. Методика за формиране на модела за управление на произведенията на приложните изкуства

Формирането на модела за управление на произведенията на приложните изкуства изисква непрекъснат анализ, адаптиране и сътрудничество с артисти и заинтересовани страни от сферата на приложните изкуства.

1. Определяне на целите и задачите – предполага ясно идентифициране на целите и задачите, които искаме да постигнем с модела на управление. Това включва: разкриване многообразието от видове произведения на приложните изкуства; идентифициране комплекса от обекти на интелектуална собственост в тези произведения; начините за тяхната пазарна реализация.

2. Проучвания в сферата на приложните изкуства – за придобиване на цялостно разбиране за сферата на приложните изкуства, включително текущите тенденции, пазарното търсене, ценообразуването и конкуренцията. Това изследване ще ръководи процеса на вземане на решения и ще помогне да се разработят стратегии, които са в съответствие с динамиката на пазара.

3. Определяне на целевата аудитория – ще помогне да се приспособи модела за управление, така че да отговаря на техните предпочитания и нужди.

4. Проучвания на правата на интелектуална собственост в приложните изкуства – за придобиване на цялостно разбиране на системата интелектуална собственост и за идентифицирането на обекти на индустриална собственост в произведенията на приложните изкуства на творците в сферата на приложните изкуства.

5. Формиране на комплексна пазарна стратегия в сферата на произведенията на приложните изкуства – включва отчитането на различни фактори като ценообразуване, маркетинг, канали за дистрибуция и други.

6. Периодична оценка и адаптивност – чрез редовно оценяване на ефективността на пазарната стратегия и извършване на необходими корекции въз основа на обратна връзка от пазара, резултатите от продажбите и мнението на потребителите.

Фигура № 27: Методика за формиране на управленски модел за произведенията на приложните изкуства

Източник: Съставена от автора

За целите на модела за управление на произведенията на приложните изкуства, са разработени два модула, които доказват, че ефективното управление на интелектуалната собственост в произведенията на приложните изкуства води до по-добри икономически резултати:

- **Модул 1: Създаване на произведения на приложните изкуства и закрилата им чрез интелектуална собственост**

1. Предварително проучване на защитени обекти на индустриална собственост в България или на територията, в която ще се реализира търговската експлоатация.

- Да се направи оценка на съществуващото произведение на приложното изкуство и да се идентифицират обектите на интелектуална собственост в него, за да се установят всички пропуски или възможности за по-нататъшна закрила на обектите на индустриална собственост в произведенията на приложните изкуства.

- Анализиране на същността, особеностите и характеристики на обектите на интелектуалната собственост в произведенията на приложните изкуства, които бяха представени в глава втора от изследването: авторско право, право върху дизайн, изобретение, полезен модел и други.

- Запознаване с критериите и процедурите за регистрация на тези обекти съгласно законодателството в областта, подробно разписано за всеки обект в глава втора от изследването.

- Проучвания за новост и изобретателска стъпка, предшестващо състояние на техниката, патентна чистота и други в областта на изобретенията и полезните модели и проучвания за новост и оригиналност в областта на промишлените дизайни;

Чрез провеждане на предварително проучване, индивидуалният творец и бизнесът субектът могат да идентифицират обектите на индустриална собственост, свързани с произведенията на приложните изкуства, като дизайн, изобретения, полезен модел. Това би им помогнало да се ориентират в правната рамка и да гарантират, че техните творения ще получат подходящата закрила. Предварителното проучване помага също така за намаляване на риска от неволно нарушаване на съществуващи права върху интелектуална собственост. Това им позволява да оценят всички потенциални конфликти или нарушения на съществуващи права върху интелектуална собственост в началото на творческия процес, като предприемат подходящи мерки за избягване на правни спорове. Също така би помогнало за разбирането на обхвата и ограниченията на собствените им права върху интелектуалната собственост, което им позволява да защитят ефективно своите художествени творения. Проучването на защитените обекти на интелектуална собственост в произведенията на приложните изкуства позволява на бизнеса да оцени икономическия потенциал на своите творения, дава представа за състоянието на пазара и правата на интелектуалната собственост в сферата на приложните изкуства. Тази информация помага на бизнеса да оформи своите стратегии, позициониране и диференциация на пазара. Те могат да идентифицират потенциални възможности за иновации, за лицензиране или партньорство въз основа на правата на интелектуална собственост, свързани с техните произведения. Чрез проучвания за новост и изобретателска стъпка, предшестващо състояние на техниката, патентна чистота и други в областта на изобретенията и полезните модели и проучвания за новост и оригиналност в областта на промишлените дизайни, творците могат стартират с процедурата по регистрация на своите обекти на индустриална собственост за получаване на правна закрила и осигуряване на изключителни права върху тях.

Като цяло, предварителното проучване на защитените обекти на интелектуална собственост в произведенията на приложните изкуства е от съществено значение за законосъобразността, закрилата на правата, вземането на стратегически решения, намаляването на риска и получаването на конкурентно предимство.

- **Модул 2: Пазарна реализация на произведения на приложните изкуства**

- Провеждане на проучване за възможностите за закрила на произведенията на приложните изкуства чрез промишлен дизайн, изобретение, полезен модел.

- Оценяват се критериите, изискванията, ползите, ограниченията и разходите, свързани с всяка форма на закрила на интелектуалната собственост в контекста на произведенията на приложните изкуства.

- Определяне на най-подходящите обекти на закрила на интелектуалната собственост в произведенията на приложните изкуства въз основа на характеристиките и пазарното позициониране на създадените произведения.

- Извършване на задълбочено проучване за патентна чистота, за да е сигурно, че създадените произведения не нарушават нечий права на интелектуална собственост. Това проучване е необходимо да се направи преди излизане на пазара с този продукт.

- Сътрудничество с правни експерти, патентни представители за провеждане на предварителни проучвания за патентна чистота и анализиране на потенциалните рискове от нарушение. В случай, че има риск от такова, е необходимо да се избегнат всички конфликти чрез модификации на обектите на индустриална собственост, сключване на лицензионни договори или други подходящи мерки за осигуряване на изключителни права и смекчаване на правните рискове.

- След предварителното проучване следват стратегиите за навлизане на пазара и комерсиализация: Разработване на цялостна маркетингова и търговска стратегия за въвеждане на произведенията на приложните изкуства на пазара; идентифициране целевите пазари, канали за дистрибуция, ценовите стратегии за оптимизиране на излизането на пазара и генерирането на приходи. На този етап е добре да се обмислят сътрудничества, партньорства или лицензионни споразумения за разширяване на пазарния обхват и подобряване на бизнес възможностите.

- След стратегиите за навлизането на пазара е препоръчително да се направи финансов анализ за определяне на структурата на разходите, цените и прогнозите за приходите при евентуална комерсиализация на произведенията на приложните изкуства. Разработване също така на стратегии за възстановяване на разходите, генериране на печалби и създаване на фонд за по-нататъшни иновации и развитие. Проучване на възможностите за финансиране,

безвъзмездни средства или възможности за инвестиции в подкрепа на текущите изследователски, развойни и иновационни инициативи е от голямо значение.

- Като последен етап от модул 2 е създаването на механизми за мониторинг и оценка на ефективността на управленския модел и усилията за комерсиализация на произведенията на приложните изкуства. Непрекъснато адаптиране и усъвършенстване на стратегиите въз основа на обратната връзка от пазара, предпочитанията на клиентите и нововъзникващите тенденции, както и насърчаване на иновации, креативност и непрекъснато усъвършенстване, за да се стимулира устойчив растеж и успех.

Чрез включването на тези модули в модела за управление, творците и бизнес субектите могат ефективно да управляват целия жизнен цикъл на произведенията на приложните изкуства, от създаването до пазарната реализация, като същевременно гарантират закрила на интелектуалната собственост в съответствие със законодателството, пазарната конкурентоспособност и финансовата устойчивост.

3.1. Аналитичен етап

Аналитичният етап, като съставна част от модела за управление на произведенията на приложните изкуства като интелектуална собственост съдържа следните елементи:

- Комплексен пазарно-продуктов анализ и
- Комплексен анализ на интелектуална собственост.

За целите на изследване на посочените два елемента от аналитичния етап е необходимо първо да се направи пълен анализ на средата. Това се осигурява чрез провеждане на SWOT анализ. С помощта на SWOT анализ на приложните изкуства в България се цели: да се определят силните страни, да се посочат слабите, да се идентифицират възможностите, които външната среда предоставя и да се определят рисковете.

Силни страни:

1. Богато културно наследство: България има богата история на занаятчийство и художествени традиции, осигуряващи силна основа за развитието на приложните изкуства.
2. Квалифицирани художници-приложници и занаятчийци: Страната разполага с набор от талантиви художници-приложници и занаятчийци, които притежават традиционни умения и техники, допринасящи за високото качество и майсторството на произведенията на приложните изкуства.
3. Разнообразна гама от видове произведения на приложните изкуства: България притежава разнообразна гама от видове произведения на приложните изкуства, включително

керамика, дърворезба, текстил, бижута, мозайка и други, подробно представени в Таблица №2 в глава първа.

4. Потенциал за културен туризъм: Присъствието на приложни изкуства добавя стойност към българската индустрия за културен туризъм, привличайки както местни, така и международни посетители, които се интересуват от изживяване и закупуване на уникални ръчно изработени продукти.

Слаби страни:

1. Ограничен пазарен обхват: Пазарът на приложни изкуства в България може да бъде ограничен поради по-малкото местно население и относително по-ниската покупателна способност в сравнение с по-развитите страни.

2. Липса на съвременно значение: Някои аспекти на приложните изкуства в България може да изпитват затруднения да се адаптират към съвременните тенденции и потребителски предпочитания.

3. Ограничена осведоменост и популяризиране: Липсата на ефективен маркетинг и популяризиране на продуктите на българските приложни изкуства, както в страната, така и в чужбина, възпрепятства тяхната видимост и навлизане на пазара.

4. Фрагментирани занаятчийски мрежи: Сферата на приложните изкуства в България може да страда от липса на сплотени мрежи и сътрудничество между художници-приложници и занаятчии, което води до пропуснати възможности за съвместен маркетинг, споделени ресурси и колективен растеж.

Възможности:

1. Нарастващ световен интерес към ръчно изработени и автентични продукти: Нарастващото търсене в световен мащаб на уникални, ръчно изработени и автентични продукти предоставя възможност на българското приложно изкуство да излезе на международните пазари.

2. Електронна търговия и онлайн платформи: Възходът на електронната търговия и онлайн платформите осигурява рентабилен начин за българските занаятчии да представят и продават своите продукти на по-широка глобална аудитория.

3. Програми за културен обмен: Сътрудничеството с международни артисти, дизайнери и културни организации чрез програми за културен обмен може да насърчи межкултурното обучение, представяне и нови пазарни възможности за българските приложни изкуства.

4. Устойчиво и етично потребление: Нарастващото потребителско предпочитание към устойчиви и етично произведени продукти е в съответствие с ценностите, често свързвани с приложните изкуства, предоставяйки възможност българските продукти да бъдат позиционирани като екологично чист и социално отговорен избор.

Рискове:

1. Конкуренция от страна на масов внос: Напливът на масово произвеждани и поевтини вносни продукти може да представляват заплаха за пазарния дял на продуктите на българското приложно изкуство.

2. Липса на финансова подкрепа и инфраструктура: Ограниченият достъп до финансиране, обучение и инфраструктурна подкрепа за художниците-приложници, дизайнерите, занаятчиите в сферата на приложните изкуства може да възпрепятства техния растеж и конкурентоспособност.

3. Нарушаване на интелектуалната собственост: Възможността от нарушаване на интелектуалната собственост представлява заплаха за оригиналността и стойността на продуктите на българското приложно изкуство.

4. Икономически предизвикателства: Икономическите колебания и спадове могат да повлияят на потребителските разходи за несъществени артикули като продукти на приложните изкуства, което потенциално засяга търсенето и жизнеспособността на пазара.

3.1.1. Комплексен пазарно-продуктов анализ

След като е направен пълен анализ на средата, може да стартира пазарно-продуктовият анализ. Анализът по матрицата „продукт-пазар“ ще позволи да се определят възможностите за пазарен растеж в процеса на стратегическо планиране на дейността на творците като икономически субекти. Матрицата се състои от две измерения – продукт и пазар, а от тях се реализират четири основни типа стратегии: пазарни пространства, пазарно развитие, продуктово развитие и диверсификация.

В рамките на продуктовия анализ трябва да се даде отговор на следните въпроси:

- познавателни, естетически и социални характеристики на произведенията на приложните изкуства;
- класификация на произведенията на приложните изкуства;
- характеристики на произведенията на приложните изкуства и разглеждане на обектите на интелектуална собственост, съдържащи се в тях или съпътстващи реализацията

му с цел: осигуряване на легално или свободно използване на обектите на интелектуална собственост, идентифицирани в произведенията на приложните изкуства;

- бизнес идентификатори, съпътстващи реализацията на продукта - дизайн, символи, лога и осигуряване на тяхната правна закрила.

В рамките на пазарния анализ, посредством осъществяването на сегментационен анализ се търси отговор на следните въпроси:

- определяне на размера и характера на пазара: кои са реалните и потенциални потребители на произведенията на приложните изкуства - характеристики, външни влияния, процес на вземане на решение за покупка, организации и индивидуални потребители;

- изследване на структурата, състава и организацията на работа на националната мрежа от организации, обслужваща дадения пазар;

- анализ на общоикономическите, културни и други тенденции, влияещи върху пазара на приложните изкуства;

- изследване на продажбите (методи на продажби, канали на реализация);

- анализ на макроикономически показатели за приноса на изкуствата към БВП на страната.

3.1.2 Комплексен анализ на интелектуалната собственост

По своята същност, анализът на интелектуалната собственост е свързан с нейното разбиране като система от обекти и осъзнаване на нейното значение.

1. Значението на интелектуалната собственост:

- Интелектуалната собственост насърчава иновациите, като стимулира създателите да инвестират в научни изследвания и разработки, което води до икономически растеж и технологичен напредък.

- Закрилата на обектите чрез правата на интелектуална собственост гарантира на носителите на права монополно положение за достатъчно дълъг период от време да възстановят разходите и да създадат фонд за следващи иновации, както и икономически ползи.

- По-стабилната закрила като индустриална собственост насърчава честната конкуренция, тъй като предотвратява неразрешено използване или копиране от трети лица.

2. Предизвикателства в интелектуалната собственост:

- Осигуряването на ефективно прилагане на правата върху интелектуалната собственост в световен мащаб остава значително предизвикателство поради различията в правните системи, юрисдикциите и бързото разрастване на цифровото пиратство;

- Постигането на баланс между закрилата на интелектуалната собственост и насърчаването на достъпа до знания, обществения интерес и честната употреба е постоянно предизвикателство;

- Напредъкът в области като изкуствен интелект, 3D принтирането и блокчейн поставя нови предизвикателства в закрилата на интелектуалната собственост;

- Постигането на хармонизация в законите за интелектуалната собственост в различните юрисдикции е предизвикателство поради различни правни рамки и културни различия.

3. Бъдещи тенденции в интелектуалната собственост:

- Разпространението на цифрови технологии и онлайн платформи създава нови предизвикателства и възможности за закрила на интелектуалната собственост;

- Възходът на AI („artificial intelligence“, превод на бълг.ез. – „изкуствен интелект“) повдига въпроси относно собствеността, авторството и закрилата на произведения, генерирани от AI.

4. Международно сътрудничество:

- Сътрудничеството между държави, международни организации и заинтересовани страни е от съществено значение за хармонизиране на законите за интелектуална собственост, осигуряване на ефективно правоприлагане и справяне с глобалните предизвикателства.

3.1.3. Извънкабинетно анкетно проучване

В рамките на анализа на произведенията на приложните изкуства като обект на интелектуалната собственост е извършено извънкабинетно проучване под формата на онлайн анкетно допитване до 1 000 (хиляда) респондента чрез анкетна карта създадена в Google Forms. Анкетата е проведена в периода 2021-2023г., като е извършвана два пъти през 2021г. и 2022г., и един път през 2023г. Анкетната карта съдържа 10 (десет) въпроса с отговори от смесен тип – затворени и отворени в свободен текст, а именно:

1. „Име и фамилия/Сдружение/Фирма на анкетирувания“;
2. „Какво/и произведение/я на приложните изкуства създавате?“;
3. „По какъв начин е/са създадено/и произведението?“;
4. „Средно в какво количество годишно?“;
5. „Къде се предлагат за продажба?“;
6. „Колко важна според Вас е закрилата посредством системата на Интелектуална собственост на Вашите произведения?“;

7. „Кои от следните обекти на индустриална собственост идентифицирате в търговската реализация на своите произведения?“;
8. „Защитени ли са тези обекти?“;
9. „Плащате ли годишни такси за поддържане на регистрирания обект/и?“;
10. „Запознати ли сте с държавния орган Патентно ведомство за регистрация на обекти на индустриална собственост, с процедурите и условията за регистрация?“.

3.1.3.1. Анализ от проучването

1.) Според въпроса „Какво/и произведение/я на приложните изкуства създавате?“.

Анализът от данните показва, че най-много от анкетираните – 170 са в областта на „текстила и плетивото“, следва изработката на „дрехи“, където 150 от анкетираните са дали този отговор, 130 от анкетираните се занимават с „графичен дизайн“, в изработката на „бижута“ са 90 от анкетираните, в „дърворезбата“ – 80 броя, следва „интериорният дизайн“ с 60 броя отговорили, „архитектура“, „керамични произведения“ и „мебели“ са с равен брой отговорили – по 50 броя от анкетираните за всяка една област, „метални изделия“ с 40 броя, „моден дизайн“, „стъкло“ и „килими“ с по 30 броя отговорили за всяко едно, „рекламния дизайн“ с 20 броя отговорили и „копринен дизайн“ и „лампи“ с по 10 броя отговорили за всяко.

Таблица № 3: Вид създадено произведение на приложните изкуства според анкетираните

№ по ред	Вид произведение на приложните изкуства	Брой отговорили
1	Архитектура	50
2	Интериорен дизайн	60
3	Графичен дизайн	130
4	Рекламен дизайн (плакати, лога)	20
5	Дрехи	150
6	Моден дизайн	30
7	Копринен дизайн	10
8	Текстил, плетиво	170

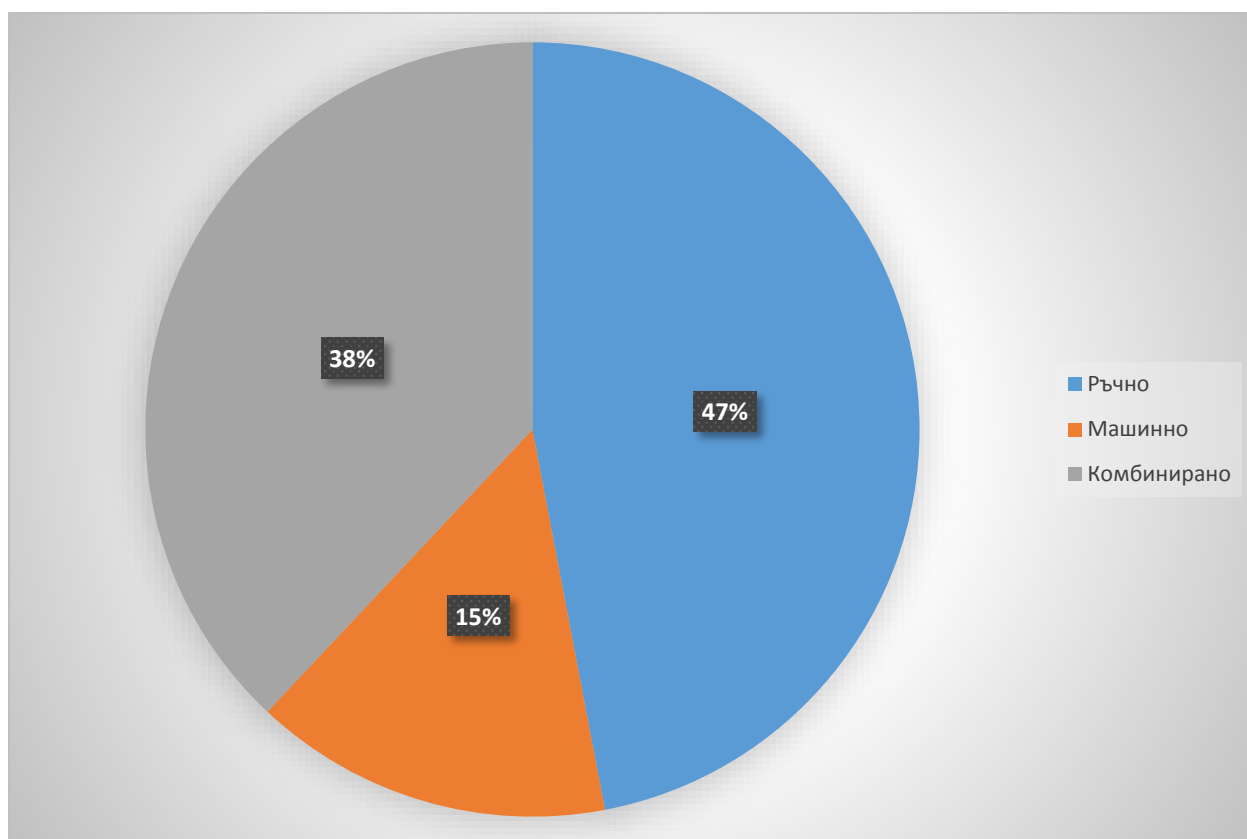
9	Метални изделия	40
10	Бижута	90
11	Керамични произведения	50
12	Мебели	50
13	Дърворезба	80
14	Стъкло	30
15	Лампи	10
16	Килими	30

2.) Според въпроса „По какъв начин е/са създадено/и произведението?“.

Анализът от данните показва, че най-много от анкетираните произвеждат своите произведения ръчно – 470 анкетираните са отговорили по този начин, 150 от анкетираните са отговорили машинно, а 380 от респондентите са отговорили, че произвеждат своите произведения комбинирано, тоест ръчно и машинно.

Таблица № 4: Начин на производство на произведенията на приложните изкуства според анкетираните

Начин на производство	Брой отговорили
Ръчно	470
Машинно	150
Комбинирано	380

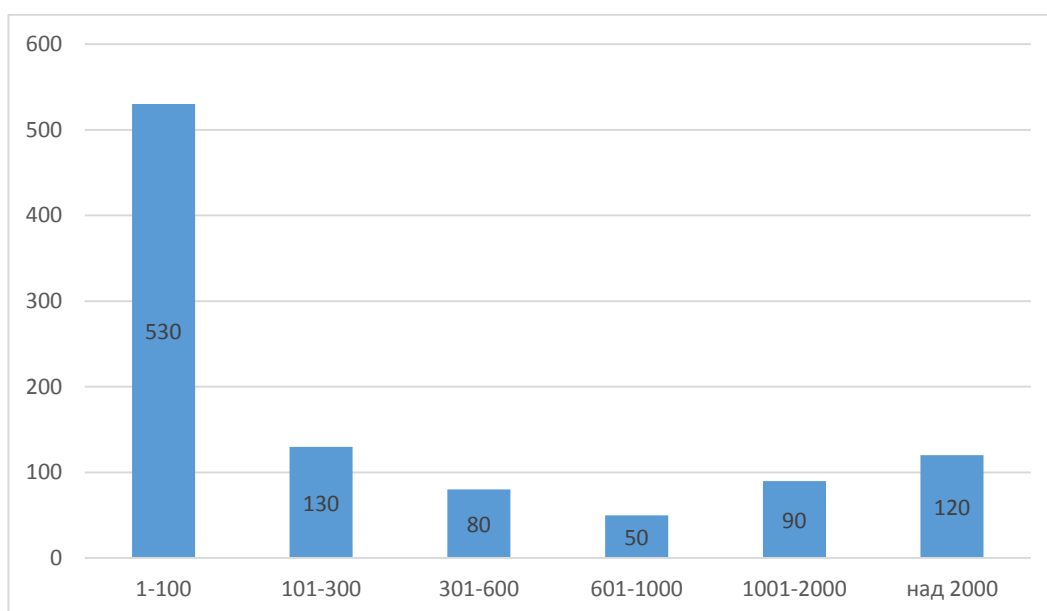
Фигура № 28: Начин на производство на произведенията на приложните изкуства според анкетираните

3.) Според въпроса „Средно в какво количество годишно?“.

Анализът от данните показва, че най-много от анкетираните (530 респондента) произвеждат своите произведения средно в диапазон 1-100 броя годишно, следват 130 респондента, които произвеждат своите произведения средно в диапазон 101-300 броя годишно, 120 броя от анкетираните произвеждат своите произведения средно над 2 000 броя годишно, 90 броя от анкетираните произвеждат своите произведения средно в диапазон 1 001-2 000 броя годишно, 80 броя от анкетираните произвеждат своите произведения средно в диапазон 301-600 броя годишно и 50 броя от анкетираните произвеждат своите произведения средно в диапазон 601-1 000 броя годишно.

Таблица № 5: Количество годишно производство според анкетираните

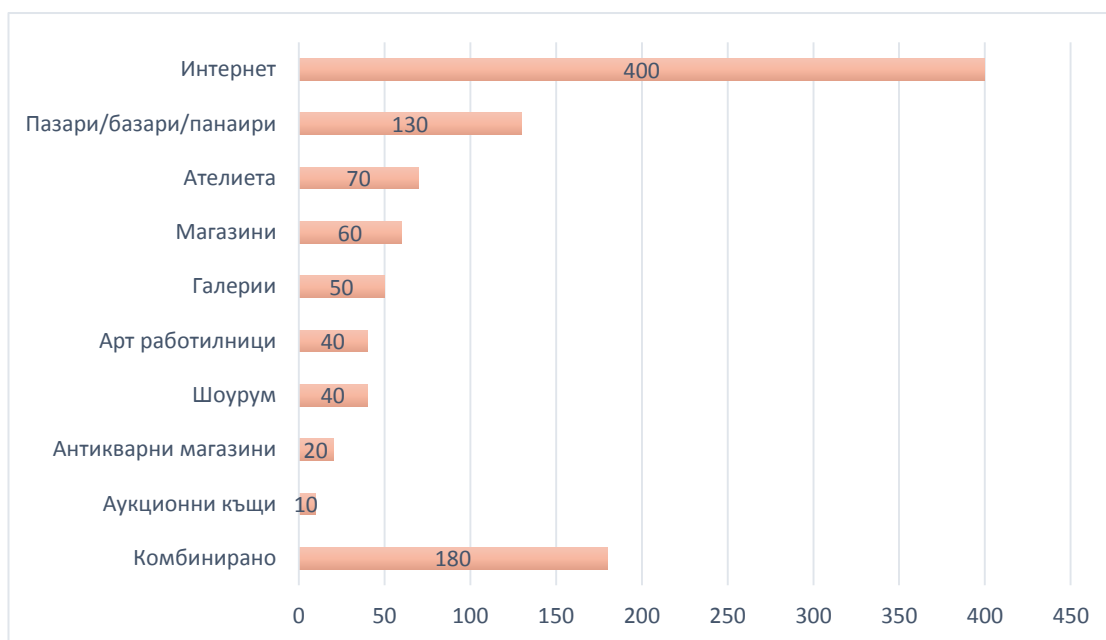
Количество/годишно	Брой отговорили
1-100	530
101-300	130
301-600	80
601-1000	50
1001-2000	90
Над 2000	120

Фигура № 29: Количество годишно производство според анкетираните

4.) Според въпроса „Къде се предлагат за продажба?“.

Анализът от данните показва, че най-много от анкетираните – 400 броя предлагат за продажба своите произведения в Интернет, 130 от анкетираните предлагат за продажба своите произведения по пазари/базари/панаири, 70 броя предлагат за продажба своите произведения в ателиета, 60 от анкетираните са посочили магазини, 50 броя в галерии, 40 броя в арт работилници и 40 броя в шоурум, 20 броя предлагат своите произведения в антикварни магазини, 10 броя в аукционни къщи и 180 от анкетираните предлагат за продажба своите произведения комбинирано от всички горе изброени.

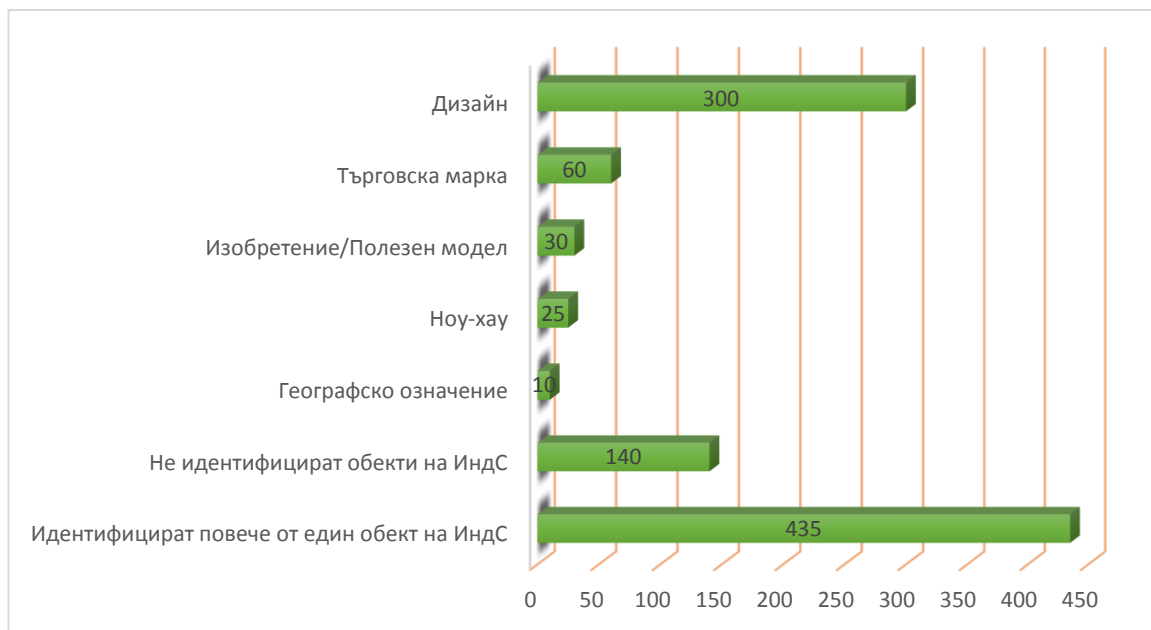
Фигура № 30: Място на пазарна реализация според анкетираните

5.) Според въпроса „Колко важна според Вас е закрилата посредством системата на Интелектуална собственост на Вашите произведения?“.

Анализът от данните показва, че от „0“ – „Не е важна“ до „5“ – „Много е важна“, 560 от анкетираните са отговорили с най-високия възможен отговор от скалата.

6.) Според въпроса „Кои от следните обекти на индустриална собственост идентифицирате в търговската реализация на своите произведения?“.

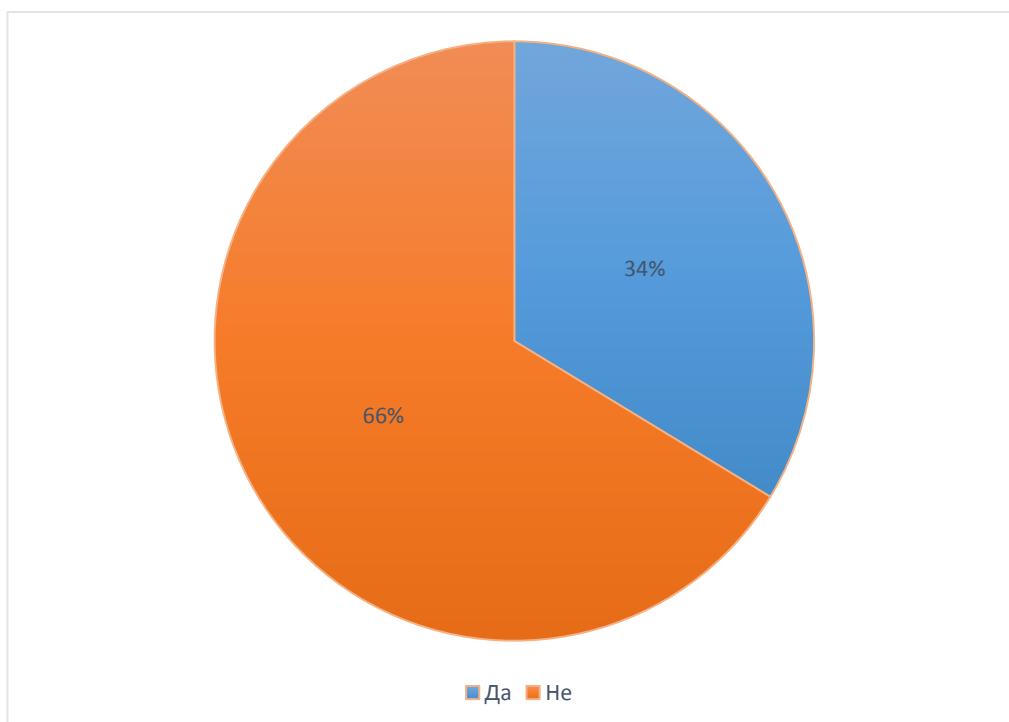
Анализът от данните показва, че най-много от анкетираните са идентифицирали обекта „дизайн“ – 300 броя респондента, 60 броя от анкетираните са идентифицирали обекта „търговска марка“, 30 броя от анкетираните са идентифицирали „изобретение/полезен модел“, 25 броя от анкетираните са идентифицирали „ноу-хау“, 10 броя от анкетираните са идентифицирали „географско означение“, 140 броя от анкетираните са отговорили, че не идентифицират обекти на интелектуална собственост в своите произведения. Голяма част от респондентите – 435 броя идентифицират повече от един обект на индустриална собственост в своите произведения като: 300 броя от анкетираните идентифицират обектите „дизайн“, „търговска марка“, „изобретение/полезен модел“ и „ноу-хау“, 100 броя от анкетираните идентифицират обектите „дизайн“, „търговска марка“ и „ноу-хау“, 15 броя от анкетираните идентифицират обектите „дизайн“ и „изобретение“, 10 броя анкетирани идентифицират обектите „търговска марка“ и „изобретение/полезен модел“ и 10 броя от респондентите идентифицират в своите произведения всички обекти на индустриалната собственост.

Фигура № 31: Идентифицирани обекти на индустриална собственост сред анкетираните

7.) Според въпроса „Защитени ли са тези обекти?“.

Анализът от данните показва, че по-голямата част от анкетираните – 66,3 % са отговорили с „Не“, а едва 33,7 % са отговорили с „Да“.

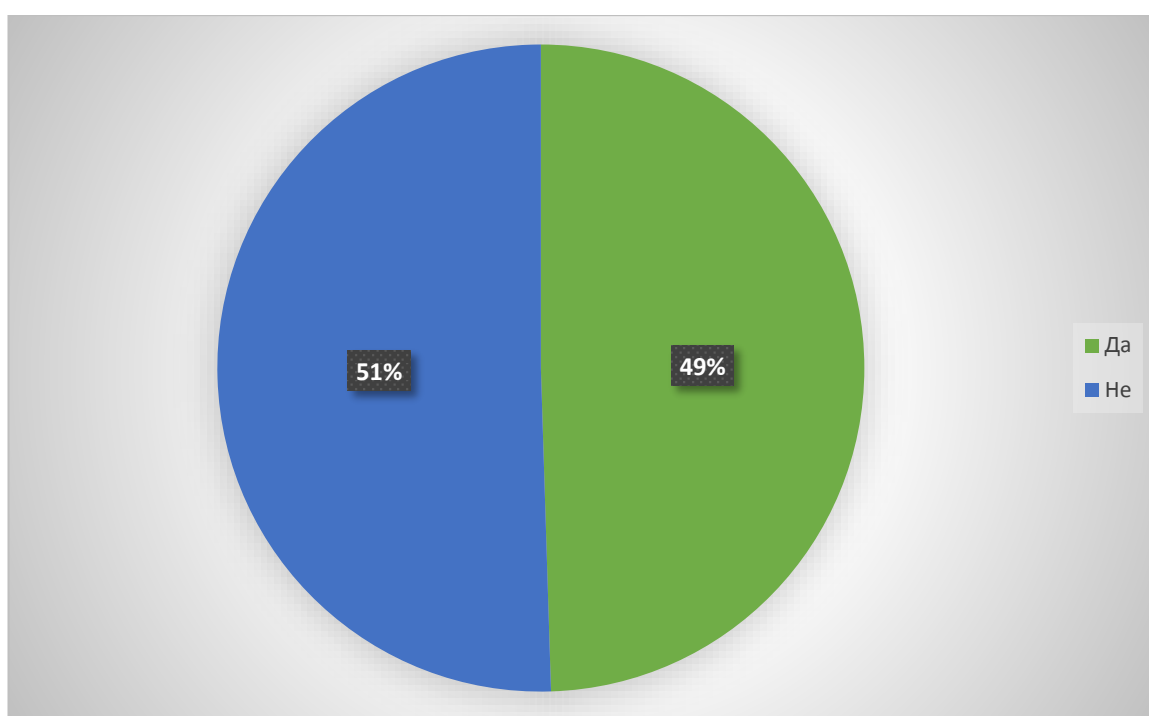
Фигура № 32: Процент защитени обекти сред анкетираните

8.) Според въпроса „Плащате ли годишни такси за поддържане на регистрирания обект/и?“.

Аналогично на горното, анализът от данните показва, че по-голямата част от анкетираните – 66,3 % са отговорили с „Не“, а едва 33,7 % са отговорили с „Да“.

9.) Според въпроса „Запознати ли сте с държавния орган Патентно ведомство за регистрация на обекти на индустриална собственост, с процедурите и условията за регистрация?“.

Анализът от данните тук показва почти равенство в процентите, 50,5 % от анкетираните са отговорили с „Не“, а 49,5 % са отговорили с „Да“.

Фигура № 33: Процент информираност относно Патентното ведомство на Р.България

Резултатите от извършеното анкетиране са представителни за анализ заради многократно извършване на анкетата (общо 5 пъти за периода 2021г.-2023г.), като изводите се очертават еднозначни:

1. Най-популярните области сред анкетираните са текстил и плетиво, облекло и графичен дизайн, което показва силно присъствие на тези области в анкетираната общност.

2. Ръчното производство е най-разпространеният метод сред респондентите, следван от комбинираното производство и машинното производство. Това предполага предпочитане на традиционното майсторство и ръчния труд при създаване на техните произведения.

3. По-голямата част от респондентите произвеждат относително малък обем произведения, като най-често срещаният диапазон е 1-100 броя годишно. Това показва, че много художници и дизайнери в това проучване се занимават с производство в малък мащаб.

4. Интернет е най-популярната платформа сред респондентите за продажба на произведенията им, следвана от пазари/базари/панаири, ателиета и магазини. Това подчертава значението на онлайн присъствието и електронната търговия за художниците и дизайнерите за по-лесно достигане до клиенти и продажба на техните произведения. Този резултат го отдавам на отговорен принцип на респондентите на анкетата, като подчертавам, че при извършени интервюта с представители в сферата на приложните изкуства се очертават и други форми на пазарна реализация – малки магазини, присъствие на базари/панаири и тн.

5. Закрилата на интелектуалната собственост се счита за много важна от значителен брой респонденти. Повечето респонденти (435 броя) идентифицират повече от един обект на индустриална собственост в своите произведения, като най-често срещаните са дизайн, търговска марка, изобретение и ноу-хау. Анализът от данните показва, че най-много от анкетиранияте (300 броя) на второ място по брой са идентифицирали само обекта „дизайн“. Не малка част от респондентите (140 броя) обаче не идентифицират никакви обекти на индустриална собственост при търговската реализация на произведенията си, което показва, че не се познава достатъчно системата интелектуална собственост. Художниците-приложници и дизайнерите разчитат предимно на авторските права върху своите произведения, не познават обектите на индустриална собственост и не могат да идентифицират такива в своите произведения. Ако трябва обаче да се анализират посочените обекти на индустриална собственост, които анкетиранияте идентифицират в своите произведения, то може да се заключи, че произведенията на приложните изкуства се регистрират предимно като обекти на промишлен дизайн. Това предполага, че има признаване на функционалните и икономически аспекти на произведенията на приложното изкуство, както и признаване на значението на закрилата и насърчаването на дизайна на тези произведения. Фактът, че произведенията на приложното изкуство се регистрират предимно като промишлен дизайн, подчертава практичния и утилитарен характер на тези творения. Той подчертава ролята на произведенията на приложните изкуства за подобряване на ежедневието чрез съчетаване на естетика с функционалност. Освен това се посочва значението на промишления дизайн в обществото и в икономиката, като се подчертава значението на признаването и закрилата на функционалния и естетическия принос на художниците-приложници, както и икономическото значение на добре проектираните продукти в днешното общество.

6. Мнозинството от анкетираните (66,3 %) не закрилят своите обекти на индустриална собственост и следователно не плащат годишни такси за поддържането им. Това показва липса на осведоменост или разбиране на значението на закрилата на индустриална собственост сред анкетираното население, както и потенциална финансова бариера или липса на разбиране на изискванията и ползите от такива такси.

7. Анализът показва, че малко повече от половината от анкетираните (50,5 %) не са запознати с националния държавен орган за правна закрила на обектите на индустриална собственост, а именно Патентното ведомство на Република България. Това навежда на мисълта за необходимост от по-добра информираност по отношение на ролята и услугите, предоставяни от Патентното ведомство сред анкетираното население.

Въз основа на резултатите и формулираните изводи от проучването, показващи липса на достатъчно добро разбиране на системата интелектуална собственост за закрила на произведенията на приложните изкуства, авторът представя някои препоръки и предложения за подобряване на познаването на системата интелектуална собственост:

- Кампании за повишаване на осведомеността: Организиране на информационни сесии, семинари за обучение и консултации на широката общественост, бизнес представители, организации с нестопанска цел, артисти и творци, относно запознаване със системата интелектуална собственост, като се фокусира специално върху произведенията на приложните изкуства. Институтът по интелектуална собственост и технологичен трансфер "Проф. д-р Борислав Борисов" (ИИСТТ) е звено на национално ниво с експертни знания в областта на интелектуалната собственост. Именно Институтът работи за разпространението на знанията по интелектуална собственост чрез наука и обучение, подготовка на кадри в областта, предлагане на онлайн консултации в областта на интелектуалната собственост за представители на бизнеса и други заинтересовани лица, предоставяне на качествена експертиза за закрила на иновативните решения като интелектуалната собственост, техният технологичен трансфер за внедряването и производството им от предприятията. Обученията в Института са предназначени основно за малки и средни предприятия и целят да им помогнат в използването и управлението на интелектуална собственост в бизнес стратегията на предприятието. Съдържанието на обучителните курсове е адаптирано към българското законодателство и използва международната експертиза на СОИС в областта.

Услугите, които ИИСТТ предлага са:

- Идентифициране на обектите на интелектуална собственост;

- Предварително проучване на обектите на индустриална собственост;

- Придобиване на закрила върху обектите на индустриална собственост – Институтът предлага услуги във всеки един етап от регистрационната и патентната процедура на национално, европейско и международно ниво – от подготовка на заявката, всички съпътстващи действия по време на експертизата до издаване на патента, свидетелството или сертификата, както и поддържане на действието им и представителство в процедури в случай на обявяване на недействителност на патент, възражения, опозиции или заличаване на регистрация.

- Лицензиране на обектите на индустриална собственост – съдействие с необходимите дейности, съпътстващи процеса по лицензиране на обекти на индустриална собственост като: преговори с потенциалния лицензополучател/лицензодател, определяне и обосноваване на най-важните клаузи, които да залегнат в договора, като начините на използване на обектите на интелектуална собственост, срока на договора, територията, на която да се използва обекта от лицензополучателя, цената на обекта и други.

- Оценка на обектите на интелектуална собственост за целите на коректното осчетоводяване (включване като част от дълготрайните нематериални активи на дружеството), когато тя е предмет на сделка, за целите на апорт и включване като част от дружествен капитал, както и в много други случаи.

- Съдействие по разработване на политика за интелектуална собственост на предприятието. Политиката урежда отношенията по идентифициране, създаване, закрила и управление на обектите на индустриална собственост. Наличието на ясно разписани правила намалява значително риска от възникване на спорове между предприятието, неговите служители и контрагенти.

- Съдействие при нелоялна конкуренция;

- Разрешаване на спорове свързани с обекти на индустриална собственост.

ИИСТТ също така развива научноизследователска дейност и подпомага бизнеса и държавното управление по въпросите на интелектуалната собственост и технологичния трансфер. Един от акцентите в работата на ИИСТТ е научно-изследователско подпомагане трансформацията на националната икономика в иновативна икономика посредством индустриализиране на резултатите в науката в иновативни продукти на бизнеса. Институтът работи в тясно сътрудничество с водещите международни и национални организации в областта на интелектуалната собственост, като Световната организация за интелектуална собственост (СОИС/WIPO), Европейското патентно ведомство (ЕПВ/ЕРО) и Службата на ЕС за интелектуална собственост (СЕСИС/EUIPO), Патентно ведомство на Р.България и много

други. Експертите, с които работи Институтът участват експертно в разработването на стратегически документи и изследвания от национално значение в областта на образованието, икономиката и културата.⁹⁸

3.2. Синтетичен етап

При отчитане информацията, получена от анализа на средата, посредством осъществения SWOT анализ, авторът отправя следните препоръки по отношение на някои управленски аспекти в областта на приложните изкуствата, които да допринесат за нейното развитие:

- използване на възможностите на външната среда за реализация на силните страни;
- използване на силните страни за елиминиране на рисковете;
- преодоляване на слабостите и създаване на нови възможности;
- не допускане на слабите страни да бъдат активизирани от рисковете.

Първият от предложените варианти, който представлява стратегия на използване на възможностите на външната среда за реализиране на силните страни би могъл да има следното проявление: тъй като производството на приложното изкуство е комплексен продукт, съвкупност от редица обекти на интелектуална собственост, идентифицирането на тези обекти, тяхната ефективна закрила и управление от страна на неговия създател, осигурява реализирането на икономическия потенциал на интелектуалната собственост, което се превръща в една от най-силните им страни, както и на конкурентно предимство. Възможно е формирането на множество други стратегически варианти на основата на проведения SWOT анализ, при съчетаването на външните и вътрешни фактори на средата със силните и слаби страни на приложните изкуства.

3.2.1. Формиране на емпиричен модел за управление за класифициране на видовете произведения на приложните изкуства

Това емпирично изследване има за цел да проучи основата, на която авторът класифицира видовете приложни изкуства и видовете произведения на приложните изкуства в глава втора от дисертацията. Чрез изследване на съществуващите класификации и провеждане на емпирични изследвания, това изследване се стреми да идентифицира

⁹⁸ Повече за Институтът по интелектуална собственост и технологичен трансфер "Проф. д-р Борислав Борисов" (ИИСТТ), виж: <https://iipt.unwe.bg/>. В уебсайта на Института се предоставя лесно достъпна и удобна за потребителя информация за дейността на ИИСТТ, услугите и обученията, които извършва и цялостна информация за системата интелектуална собственост.

ключовите фактори и критерии, използвани от автора за класифициране на произведенията в рамките на приложните изкуства. Констатациите ще допринесат за по-добро разбиране на класификационните системи в тази област и ще предоставят прозрения за художници, изследователи и практики.

Етап 1: Разбиране на класификацията в приложните изкуства.

- 1.1 Определение и значение на класификацията;
- 1.2 Исторически контекст на класификациите в приложните изкуства;
- 1.3 Значение на изучаването на основата на класификацията.

Етап 2: Преглед на литературата.

- 2.1 Преглед на съществуващите класификации
 - 2.1.1 Анализиране на класификации, предложени от различни автори
 - 2.1.2 Идентифициране на общи черти и разлики в подходите за класификация
- 2.2 Критика и оценка на системите за класификация
 - 2.2.1 Оценка на ефективността и практичността на съществуващите системи
 - 2.2.2 Идентифициране на ограничения и области за подобрене

Етап 3: Методология.

- 3.1 Изследователски
 - 3.1.1 Избор на примерни произведения и автори;
 - 3.1.2 Методи за събиране на данни (анкетни проучвания)
- 3.2 Събиране и анализ на данни
 - 3.2.1 Събиране на информация относно системите за класификация на авторите
 - 3.2.2 Анализ на базата и критериите, използвани от авторите
 - 3.2.3 Идентифициране на модели и тенденции в подходите за класификация

Етап 4: Констатации и дискусия.

- 4.1 Преглед на класификациите на авторите
 - 4.1.1 Резюме на системите за класификация, предложени от различни автори
 - 4.1.2 Сравнение на подходите за класификация
- 4.2 Ключови фактори и критерии, използвани за класификация
 - 4.2.1 Материали и техники
 - 4.2.2 Функционалност и предназначение

- 4.2.3 Естетически и артистични елементи
- 4.2.4 Културен и исторически контекст
- 4.2.5 Други релевантни фактори
- 4.3 Оценка на системите за класификация на авторите
 - 4.3.1 Силни и слаби страни на съществуващите системи
 - 4.3.2 Предложения за подобряване на подходите за класификация

Етап 5: Последици и приложения.

- 5.1 Практически приложения на класификацията
 - 5.1.1 Подобряване на комуникацията и разбирането в областта
 - 5.1.2 Улесняване на изложбени практики
 - 5.1.3 Подкрепа за художественото образование и изследванията
- 5.2 Бъдещи насоки и области за по-нататъшни изследвания

Това емпирично изследване предоставя ценни прозрения относно основата за авторската класификация на видовете приложни изкуства и на видовете произведения в приложните изкуства. Чрез анализиране на съществуващи системи и провеждане на изследвания се идентифицират ключови фактори и критерии, използвани за класификацията. Това проучване допринася за разработването на по-всеобхватна и стабилна класификационна рамка в областта на приложните изкуства, улеснявайки разбирането и по-нататъшната работа в изследването.

3.2.2. Формиране на емпиричен управленски модел за добри практики в областта на произведенията на приложните изкуства

Чрез възприемане и прилагане на емпиричния модел за добри практики в областта на приложните изкуства, художниците-приложници и практики могат да подобрят своите артистични резултати, да рационализират своите процеси и да постигнат по-голям успех в кариерата си. Важно е непрекъснато да се адаптират и развиват тези практики, за да се отговори на динамиката в сферата на приложните изкуства.

Стъпка 1: Разбиране на сферата на приложните изкуства.

- Определение и обхват на приложните изкуства;
- Значение на добрите практики;
- Исторически и съвременни примери за успешни приложни изкуства;
- Основни заинтересовани страни и влиятелни лица в областта.

Стъпка 2: Изследване и коопериране.

- Анализ на пазара и тенденциите.
 - Идентифициране на целеви пазари и аудитории;
 - Анализиране на потребителските предпочитания и тенденции
- Изследване на артистични стилове и техники.
 - Изучаване на исторически и съвременни течения в изкуството;
 - Експериментирание с различни артистични техники;
- Сътрудничество и работа в мрежа.
 - Изграждане на взаимоотношения с други артисти и професионалисти;
 - Участие в изложби, арт пазари и базари, фестивали, конференции и семинари;

Стъпка 3: Разработка на дизайн концепция.

- Визуализация и идея.
 - Скициране и процеси по проектиране;
- Проучване и набиране на материали.
 - Избор на подходящи материали и техники на производство;
 - Експериментирание с комбинации от различни и иновативни материали и техники
- Провеждане на потребителско тестване и анализ на обратната връзка

Стъпка 4: Производство и изпълнение.

- Развитие на техническите умения.
 - Подобряване на уменията за изработка и художествени техники
 - Непрекъснато обучение и надграждане на умения
- Контрол и осигуряване на качеството.
 - Внедряване на вериги за обратна връзка и практики за непрекъснато подобрене;
- Етични и устойчиви практики.
 - Отговорно снабдяване с материали;
 - Минимизиране на въздействието върху околната среда и насърчаване на социалната отговорност.

Стъпка 5: Маркетинг.

- Брандиране и идентичност.
 - Разработване на марка и визуална идентичност;

- Създаване на последователни брендиращи елементи в различните платформи;
- Онлайн присъствие и електронна търговия
- Създаване на личен уебсайт или портфолио;
- Използване на социални мрежи и онлайн пазари
- Работа в мрежа и сътрудничество
- Установяване на взаимоотношения с галерии, търговци на дребно и дистрибутори
- Сътрудничество с влиятелни хора и професионалисти от сферата.

Стъпка 6: Бизнес и финансов мениджмънт.

- Ценообразуване и анализ на разходите.
- Изчисляване на разходите за материали, производство и режийни разходи;
- Определяне на конкурентни и печеливши стратегии за ценообразуване;
- Договори и правни съображения.
- Разбиране на правата на интелектуална собственост и лицензирането им;
- Изготвяне на договори за комисиони, сътрудничество и продажби;
- Финансово планиране и бюджетиране.
- Създаване на финансов план и проследяване на разходите;
- Търсене на финансиране за артистични проекти.

3.2.3. Формиране на управленски модел за закрила на произведенията на приложните изкуства като интелектуална собственост

Моделът за управление на произведенията на приложните изкуства чрез права на интелектуална собственост включва: систематичен подход за идентифициране на пълния комплекс от обекти на интелектуална собственост в произведенията на приложните изкуства, тяхната закрила и управление. Чрез приемането на модела на управление, който включва долупоисаните компоненти, творците и бизнес субектите могат проактивно да защитят своите обекти на интелектуална собственост, да минимизират риска от нарушаване и да увеличат максимално стойността и потенциала на своите иновации и креативност.

Основните компоненти на модела са:

1. Одит на интелектуалната собственост: Извършване цялостна оценка на всички обекти на интелектуална собственост, притежавани или използвани от твореца/предприятието. Това включва идентифициране на пълния комплекс от обекти: авторски права, дизайн, изобретения и полезни модели, марки и други обекти на интелектуална собственост.

2. Стратегии за идентифициране и управление на обектите на интелектуалната собственост: Разработване на ясна и изчерпателна политика, която очертава ангажимента на твореца/предприятието да получи правна закрила на своите обекти на интелектуалната собственост. Този наръчник дефинира ролите и отговорностите, установява процедури за управление на интелектуална собственост и предоставя насоки за заинтересованите страни. Във връзка с прилагането на правата на интелектуална собственост и как тези права да бъдат управлявани е много по-добре ако творците работят в някаква мрежа или с някаква организация, която да ги подкрепя, да им помага да идентифицират правилно обектите на интелектуална дейност в своите произведения и да ги опазват.

Идентифицирането и управлението на интелектуалната собственост е съществено за закрилата и увеличаване на стойността на творенията и иновациите. Чрез разбиране на видовете обекти на интелектуална собственост, извършване на задълбочени проучвания, регистрационна процедура за закрила на обектите, мониторинг и управление, може ефективно да се управлява интелектуалната собственост и да се увеличи максимално нейната стойност, като се минимизират рисковете. Следвайки това авторско ръководство и стъпките описани в него, ще се придобие задълбочено разбиране за системата интелектуална собственост, ще може ефективно да се идентифицират различните видове обекти на интелектуална собственост, да се защитят чрез подходящи правни средства и ефективно ще се управлява своя пълния комплекс от обекти на интелектуална собственост. Правилното идентифициране и управление на интелектуалната собственост ще помогне да се увеличи максимално тяхната стойност, да се предотвратят нарушения и да се защити конкурентното им предимство.

Стъпка 1: Познаване на видовете обекти интелектуална собственост.

Познаването на системата интелектуална собственост започва с разглеждането на нейните подсистеми – художествена собственост (авторските произведения) и индустриална собственост (изобретения и полезни модели, дизайни, марки и т.н.), значението на закрилата

на обектите на интелектуална собственост и международните закони и договори за интелектуална собственост.

- Изобретения и полезни модели: закрила на изобретенията и техническите иновации.
- Търговски марки: закрила на имената на фирмите, логата и имената на продуктите.
- Авторски права: закрила на оригиналните авторски произведения, като изкуство, музика, литература или софтуер.
- Търговски тайни: закрила на поверителната бизнес информация, като например формули или списъци с клиенти и доставчици.

Познаването на тези обекти на интелектуална собственост ще ви помогне да определите кои от тях се нуждаят от закрила.

Стъпка 2: Идентифициране на обектите на индустриална собственост.

Идентифициране на конкретните творения или иновации, които отговарят на условията за закрила чрез правата на интелектуална собственост. Това може да включва изобретения, полезен модел, промишлен дизайн, марки и други.

- Идентифициране на патентоспособни изобретения и полезни модели за регистрация – критерии за патентоспособност и критерии за регистрация на полезен модел; провеждане на търсене на предшестващо състояние на техниката и други.

- Идентифициране на промишлени дизайни – избор на нов и оригинален дизайн; провеждане проучване на регистрирани промишлени дизайни.

- Идентифициране на марки – избор на отличителни имена и лога; критерии за марки; провеждане проучване на регистрирани марки.

Стъпка 3: Проучване.

Преди да се продължи със закрилата е необходимо да се направи проучване, за да се удостовери, че обектите на индустриална собственост, за които се търси закрила са уникални и не са регистрирани вече от друг. Независимо от целите и вида на проучванията, те винаги следват определена методика, която предполага преминаването през няколко етапа, като всяко проучване трябва да започне с определянето на неговите параметри и цели. Методиката е принципна, т.е. конкретизира се в съответствие с целите и предмета на проучването и може да съдържа следните 4 (четири) етапа: Етап 1: Определяне на параметрите на патентното проучване; Етап 2: Търсене, подбор и систематизация на патентната документация; Етап 3: Анализ на информацията, съдържаща се в патентните документи; Етап 4: Формулиране на изводи и препоръки.

Тази стъпка е от решаващо значение за избягване на потенциални конфликти или искове за нарушение.

- За изобретенията и полезните модели: Извършване на патентно проучване в национални бази данни – Portal.bpo.bg, регионални бази данни – EspaceNet и международните бази данни на WIPO – PatentScope.

- За промишлените дизайни: Извършване на проучване в национални бази данни – Portal.bpo.bg, регионални бази данни на EUIPO за промишлени дизайни – DesignView и eSearch plus и в международните бази данни на WIPO – Hague Express.

- За марки: Извършване на проучване в национални бази данни – Portal.bpo.bg, в регионални бази данни на EUIPO за марки – TMview и eSearch plus и в международните бази данни на WIPO – Madrid Monitor, Global Brand Database.

- За авторски права: Въпреки че не е задължително и при авторските права няма официална процедура за закрила, извършването на проучване може помогне да се разберат съществуващите произведения защитени автоматично чрез авторскоправната закрила, за да се избегне нарушаване. Ясен сигнал, че има авторско право към произведение е когато то е придружено от бележка с текст „всички права са запазени“ или символа © – заедно с годината, в която произведението е създадено.

Стъпка 4: Подаване на заявка за регистрация.

След като е идентифициран пълния комплекс от обекти на интелектуална собственост в произведението, направено е предварително проучване за обектите на индустриална собственост, е време да се подаде заявка за регистрация в Патентното ведомство на Република България. Консултация с патентен представител, експерт или адвокат по интелектуална собственост ще осигури точно и ефективно подаване на заявката.

Стъпка 5: Управление.

След закрила на обектите на индустриална собственост е изключително важно активно и внимателно да се извършва управлението им. Редовно преглеждане и актуализиране на стратегията за интелектуална собственост, за да се приведете в съответствие с бизнес целите и да изпревари потенциални рискове или възможности. Създаване на механизми за наблюдение на правата върху интелектуалната собственост. Това може да включва редовни одити, наблюдение на пазари и онлайн платформи за нарушения и предприемане на подходящи правни действия срещу нарушителите.

Стъпка 6: Мониторинг и актуализации.

Редовен мониторинг на пазара за потенциални нарушения или неразрешено използване на обектите на индустриална собственост, за които има получена закрила. Това може да стане чрез онлайн проучвания в гореописаните бази данни, в бюлетините на патентните ведомства, указатели и други. Ако се установи някакво нарушение, е необходима консултацията с правен специалист, за да се предприемат подходящи действия, като например изпращане на писма за прекратяване и отказ или завеждане на дела за нарушение. Също така обектите на индустриална собственост могат да се променят с времето, поради което е важно редовно да се преразглеждат и актуализират стратегиите, политиките и процедурите за закрила на интелектуалната собственост, за да се адаптират към новите предизвикателства и възможности.

Стъпка 7: Международни пазари: Международни стратегии за закрила на интелектуалната собственост, включително подаване на европейски и международни заявки за регистрация при износ и търговска дейност извън територията на регистрация.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Значимостта на темата на настоящото изследване произтича от факта, че произведенията на приложните изкуства са неразделна част от ежедневието и професионалното обкръжение на хората още от векове. Ако не се бяха развили древните занаяти, днес заобикалящите хората предмети не биха съществували в този си вид. Разгледани са произведенията на приложните изкуства с тяхната уникалност, които задоволяват на първо време духовните потребности на човека, но превърнати в материални продукти на приложните изкуства, те успешно удовлетворяват и практическите нужди на хората. Във връзка с творческата дейност на авторите на произведенията на приложните изкуства, която често е свързана със значителни технологични усилия, иновационно мислене и високи, често рискови, финансови инвестиции в процеса на материалното превъплъщение на тези произведения, възникват редица обекти на интелектуална собственост. Правната и фактическата закрила на тези обекти би оправдала финансовите разходи и насърчила творческата дейност на авторите. Закрилата на произведенията на приложните изкуства като обект на художествената собственост, възниква автоматично с тяхното създаване, заради вложения творчески труд и усилия на автора. Доброто функциониране и развитие на творческите дейности, свързани с авторскоправната закрила, са предпоставка за растежа на творческата икономика като цяло. Успоредно с това положителните резултати са пряко свързани и със спазването на основните принципи на интелектуална собственост при икономическата реализация на произведенията на приложните изкуства. Засиленото промишлено производство на произведенията на приложните изкуства и пазарната им реализация в различни физически и дигитални пространства застрашават произведенията от плагиатство и имитация. Ето защо от първостепенна необходимост е обектите на индустриална собственост като (дизайн, изобретение, полезен модел, марка и т.н.) в пазарната реализация на произведенията на приложните изкуства да бъдат защитени съгласно правната уредба в страната, а при икономически интерес и извън нея, където системата на интелектуална собственост осигурява икономически балансиран интереси на творци, бизнес и обществото като цяло. Чрез подсистемата индустриална собственост се осигурява по-надеждна закрила на произведенията на приложните изкуства като ги предпазва от заобикаляне на закона и по-добри икономически резултати, както и монополен статус и поддържане на лидерска позиция на пазара чрез регистрационна форма на обектите на индустриална собственост. За да се постигне икономически растеж, обектите на индустриална собственост трябва да бъдат идентифицирани и управлявани като икономически ресурси на фирмата, защото те играят

съществена роля за успеха на всяка фирма, а и носят допълнителни икономически ползи чрез лицензионни възнаграждения от сключени договори и бизнес споразумения. Икономическият смисъл на закрилата на произведенията на приложното изкуство е в законово регламентираната възможност за реализиране на икономическа изгода от всички форми на използване на създадения продукт. А те, както бе посочено са разнообразни и специфични, но всички те носят икономическа изгода на създателите на тези произведения или на техните наследници.

Това изследване доказва тезата, че **произведенията на приложните изкуства, като комплекс от обекти на интелектуална собственост, представляват творчески продукти със значителен икономически потенциал, който може да бъде ефективно управляван.** Поетите изследователски задачи, заедно с резултатите, получени чрез приложената методология, потвърждават хипотезите в подкрепа на първоначалната теза. Чрез предварително проучване, проведено върху защитени обекти на интелектуална собственост в произведенията на приложните изкуства, изследването предоставя цялостно разбиране на правните възможности и изисквания за закрила на интелектуалната собственост. Това знание е от решаващо значение за бизнеса, за закрила на техните права и избягване на потенциални конфликти или нарушения. **Освен това в дисертацията е подчертана необходимостта от добре дефиниран управленски модел на интелектуалната собственост в приложните изкуства.** Предложеният модел обхваща модули за създаване на произведения на приложните изкуства и тяхната пазарна реализация. Той подчертава значението на провеждането на изследвания относно възможността за регистриране на права върху интелектуална собственост, като изобретения, полезни модели или промишлени дизайни, за осигуряване на изключителни права и укрепване на пазарното позициониране. Изпълнението на изследователските задачи и получените резултати затвърдиха хипотезата, че ефективното управление на интелектуалната собственост в произведенията на приложните изкуства може да доведе до по-добри икономически резултати. Следвайки предложения модел на управление, творците и бизнес субектите могат да се възползват от своите права върху интелектуална собственост, да защитят пазарната си позиция и да увеличат максимално своя икономически потенциал.

Бъдещи посоки и области за по-нататъшни изследвания по темата:

1. Взаимовръзката между приложните изкуства и дигиталните изкуства – е интересна посока за по-нататъшно изследване, която може да включи:

- Изследване на начините, по които приложните изкуства и дигиталните изкуства могат да интегрират своите традиционни и дигитални техники за комбинирано създаване на

нови и иновативни произведения на изкуството. Това може да включва използването на цифрови инструменти и технологии за подобряване на традиционните форми на изкуство.

- Изследването може да се задълбочи в начините, по които технологиите, като виртуална реалност (VR), добавена реалност (AR) или изкуствен интелект (AI), могат да повлияят на творческия процес и създаването на приложни и цифрови изкуства. Може да включи изучаване на това как артистите адаптират своите методи и техники към новите технологични постижения.

- Допълнителни проучвания могат да изследват как достъпността на приложните изкуства в дигиталната среда засягат света на изкуството, неговата публика и интелектуалната собственост на техните създатели.

- Бъдещите насоки на изследване могат да включат разглеждането на потенциала за сътрудничество между артисти от различни области и дисциплини. Може да се изследва как прилагането на дигитални техники към приложните изкуства насърчава интердисциплинарното сътрудничество, водещо до нови форми на артистично изразяване и иновации.

- Изследване на ангажираността и участието на публиката по нови начини при произведенията на приложните изкуства в дигиталното пространство. Разбирането на това как публиката въздейства и реагира на тези форми на изкуството може да даде представа за тяхното въздействие и ефективност.

- Бъдещите изследвания могат да разгледат етичните и правните последици от интегрирането на приложните изкуства в дигиталната среда, което включва повторно разглеждане и идентифициране на нови обектите на интелектуална собственост в дигиталните произведения, поверителността и етичното използване на нововъзникващите технологии. Изследването на тези етични и правни норми може да допринесе за разработването на насоки и нов модел за управление на интелектуалната собственост в приложните изкуства в дигиталната среда.

- Изследване на потенциална на приложните изкуства в дигиталната среда да допринесат за творческата икономика, като се включат моделите за управление, възможностите за финансиране и пазарната жизнеспособност на артистите, работещи в тези области. Разглеждането на тези икономически аспекти може да подпомогне устойчивостта на творците и растежа на творческите индустрии.

2. Във връзка с разработените авторски класификации да се направи подробно изследване на ролята, значението и мястото на сектора „приложни изкуства“ с цел още по-

засилено внимание към тези изкуства, чрез намиране и включване на емпирични данни, които нагледно да покажат какво се произвежда и какви приходи се генерират от сектора.

В заключение, резултатите на това изследване предполагат, че разработеният модел за управление на интелектуалната собственост в приложните изкуства е с потенциал за мултиплициране като може да бъде възпроизведен и приложен в различни контексти по целия жизнен цикъл на произведенията на приложните изкуства - от създаването до пазарната им реализация с цел по-добри икономически резултат и конкурентоспособност. Обобщеното значение на предложения модел с двата модула за създаване на произведения на приложните изкуства и закрилата им чрез интелектуална собственост и тяхната пазарна реализация доказва, че **ефективното управление на интелектуалната собственост в произведенията на приложните изкуства може да доведе до по-добри икономически резултати.**

Подчертавайки значението и необходимостта от разбирането на правните възможности и изискванията за закрила на интелектуалната собственост като един от най-важните инструменти, не само за гарантиране на правата на авторите, но и за закрила на инвестициите, стимулиране на иновациите в областта на приложните изкуства и повишаване на конкурентоспособността на творческите индустрии, чийто пазарен дял и икономически принос за обществото бележи в последните години значителен растеж.

Като цяло изследването допринася за подобряване разбирането на интелектуалната собственост в произведенията на приложните изкуства и предоставя ценна информация за бизнеса, който се стреми да управлява ефективно своите активи на интелектуална собственост. Потенциалът за прилагане на разработения управленски модел в други области подчертава неговата успеваемост и приложимост в различни творчески индустрии.

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

I. Научни приноси

1. Разработена е авторска дефиниция за „произведения на приложните изкуства“. Изяснени са основните характеристики, специфики и особености на произведенията на приложните изкуства като творческа дейност и като интелектуална собственост при аргументирано посочване на нови форми на закрила чрез обектите на индустриална собственост като изобретения, полезни модели и промишлен дизайн.

2. Представена е авторска класификация на видовете приложни изкуства и на видовете произведения на приложните изкуства.

3. Предложена е авторска дефиниция за „пазарна реализация в произведенията на приложните изкуства“ и възможностите на системата на интелектуална собственост за тяхната пазарна реализация като се доказва, че ефективното управление на интелектуалната собственост в произведенията на приложните изкуства може да доведе до по-добри икономически резултати.

II. Научноприложни приноси

1. Направен е сравнителен анализ на произведенията на приложните изкуства и произведенията на изящните изкуства и със произведенията на занаятите.

2. На основата на установени дефицити и фрагментарни научни изследвания за интелектуалната собственост в приложните изкуства и извършено методически обосновано извънкабинетно анкетно онлайн проучване на творци в областта на приложните изкуства, е създадена концепция и методика за формиране на управленски модел за произведенията на приложните изкуства като интелектуална собственост.

3. Предложен е авторски управленски модел на интелектуалната собственост в приложните изкуства като синтез на връзката „приложни изкуства – интелектуална собственост – пазарна реализация“. Управленският модел е с потенциал за мултиплициране като може да бъде възпроизведен и приложен в различни контексти по целия жизнен цикъл на произведенията на приложните изкуства - от създаването до пазарната им реализация с цел по-добри икономически резултати и конкурентоспособност.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Костова, В. (2022). Архитектурата като приложно изкуство и архитектурните решения като интелектуална собственост. Недвижими имоти и бизнес, София, том VI (1), стр.54-65 , ISSN (print): 2603-2759; ISSN (online): 2603-2767

<https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1032294>

2. Костова, В. (2022). Произведенията на приложните изкуства като интелектуална собственост. Икономически и социални алтернативи, София: Издателски комплекс-УНСС, брой 3, стр.60-79, ISSN (print): 1314-6556; ISSN (online): 2534-8965

<https://www.unwe.bg/alternativi/bg/journalissues/article/24337>

3. Kostova, V. (2022). Interior design as an object of intellectual property education in Microsoft Teams platform and a way for corporate identity. The Future of Education 12th Edition (FOE), 164-168, ISBN: 979-12-80225-51-1, ISSN: 2384-9509

https://conference.pixel-online.net/library_scheda.php?id_abs=5542

4. Костова, В. (2022). Продуктови иновации чрез дизайн – ефективно средство за пазарен успех по време на криза. Четвърти национален научен форум „Бизнесът в XXI век" на тема: „Възстановяване и устойчивост след кризата“, стр.355-360, ISBN: 978-619-232-671-5

<https://www.cceol.com/search/chapter-detail?id=1109947>

ИНФОРМАЦИОННИ ИЗТОЧНИЦИ:

I. Литература

1. Ангелова, В. (2016). Идентифициране и управление на интелектуалната собственост в сценичното произведение., дисертационен труд.
2. Борисов, Б. (1999). Методика за патентни проучвания. УИ „Стопанство“, София.
3. Борисов, Б. (2003). Лицензионна търговия с обекти на интелектуална собственост. УИ „Стопанство“, София.
4. Борисов, Б., Борисова, Вл. (2015). Интелектуална собственост. ИК – УНСС, София.
5. Борисов, Б., Маркова, М. (2002). Нови обекти на интелектуалната собственост. ИК на УНСС.
6. Борисова, Вл. (2009). Творческа икономика, културни индустрии и интелектуална собственост. УИ „Стопанство“, София.
7. Великова, Е. (2005). Механизми на въздействие на дизайна върху потребителския избор. Сб.студии „Конкурентни стратегии в туризма“, изд.“Тракия-М“, София, стр.312-334, ISBN 954-8401-46-0.
8. Върбанова, Л. (1997). Управление на изкуствата. Юсаутор, София.
9. Вучков, Юл. (2000). Теория на художествената култура. Академично издателство „проф. Марин Дринов“, София.
10. Вълчев, К. (2014). Стъклото като изкуство. НБУ, София.
11. Димова, Н. (2009). Основи на маркетинга. Издателство на НБУ, София, ISBN: 978-954-535-591-2.
12. Димитрова, Л. (2020). Постмодерни тенденции в българското текстилно изкуство. УИ „Св.Климент Охридски“, София.
13. Драганов, Ж. (2006). Правен режим на означенията. Марки, Фирми, Географски означения, Домейн имена. „Сиела“, София.
14. Енциклопедия на изобразителните изкуства в България. (1980-2006). Том 1-3. Издателство БАН, София.
15. Йорданова, Л. (1991-1992). Индустриален дизайн. Декоративно изкуство: Списание за индустриален дизайн, декоративно, монументално, приложно изкуство и архитектурно-художествен синтез. МИТУ, София.
16. Каменова, Цв. (1990). Международно правна закрила на авторски и сродни права. БАХ, София.

17. Котлър, Ф. (1996). Управление на маркетинга. „Графема“, София.
18. Колективна монография. (1989). Съвременни декоративно-приложни изкуства в България. БАН, София.
19. Колективна монография. (1998). Панорама на възрожденските приложни изкуства. АИ „Проф. Марин Дринов“, София.
20. Крушков, Н. (2003). Литературно-художествената собственост - условия за ефективно пазарно-икономическо функциониране, мотивация на участниците, форми на пазарно проявление. Алтернативи, ISSN: 1311-1132.
21. Красини, Любенов, А. (2014). 120 години българско изкуство : приложно, декоративно, монументално. Фонд. Поддържане на изкуството в България, София.
22. Лозев, Е. (2010). Авторско право върху произведения на изобразителното изкуство. „Фенея“, София.
23. Маркова, М. (2003). Художествено-литературна собственост. УИ „Стопанство“, София.
24. Маркова, М. (2003). Фирмен дизайн. УИ „Стопанство“, София.
25. Маркова, М. (2010). Дизайн Мениджмънт. УИ „Стопанство“, София.
26. Маркова, М. (2022). Интелектуалната собственост в издателския бизнес. УИ „Стопанство“, София.
27. Маркова, М. (2010). Ноу-хау- правна и фактическа идентификация. сп.”Собственост и право”, бр.10.
28. Маркова, М. (2023). Интелектуалната собственост на фирмата – фактор за постигане и поддържане на конкурентоспособност. „Икономически и социални алтернативи“, том 29, бр.3.
29. Недкова, В. (2017). Съвременно българско изкуство. Национален дарителски фонд „13 века България“, София.
30. Раевска, Й. (2018). Гласът на глината. „Интермайндс Пъблишинг“.
31. Речник на българския език. (1977-2015). Институт за български език. АИ „Проф.Марин Дринов“.
32. Самюелсън, Ед. (2006). Илюстрирана история на авторското право. Превод Ю. Бучкова, Изд. „Слънце“, София.
33. Саракинов, Г. (2013). Авторско право и сродните му права в Република България. „Сиби“, София.
34. Стефанов, Ст. (2014). Международна закрила на полезните модели. Издателство на ТУ-София, София.

35. Томова, Б. (2003). Изкуство и пазар. Изд. „Култура“, София.
36. Тодоров, Б., Чолаков, К., (1959). Кошничарство. Министерство на просветата и културата.
37. Тодорова, Т. (2020). Институционална политика за авторското право. Библиотеки-четене-комуникации: Осемнадесета национална научна конф. с междун. участие. В.Търново : НБ „П.Р.Славейков“, стр.43-56, ISSN: 1313-8138.
38. Тодорова, Т. (2017). Авторскоправна компетентност и културни институции. За буквите-О писменехъ, София, ISBN 978-619-185-293-2.
39. Хаджиев, К. (2013). Модели за организационно съвършенство. НБУ, София, с. 22-26.
40. Agreement on trade-related aspects of intellectual property rights, (1994). WIPO, Geneva.
41. Ansoff, I. (2007). Strategic Management. Classical Edition, New York: Palgrave Macmillan.
42. Baker, E.L. (1980). Managing Organizational Culture. Management Review.
43. Becker, J. (1992). Marketing Konzeption. Munchen.
44. Betting, R.V. (1996). Copyrighting culture: The political Economy of Intellectual Property. Westview Press, Colorado / Oxford.
45. Berkowitz, M. (1987). Product Shape as a Design Innovation Strategy. Journal of Product Innovation Management.
46. Bollier, D., Bradford, G., and others. (2005). So what about copyright? What artist needs to know about copyright and trademarks. First Edition, United States of America: Public Knowledge, ISBN: 1-4116-5379-3.
47. Chesbrough, Rosenbloom, (2002). The role of the Business Model in capturing value from Innovation: Evidence from Xerox Corporation's Technology Spin-off companies, Industrial and Corporate Change. Volume 11, No. 3, pp. 529-555.
48. David, F. (1989). Strategic Management. Columbus: Merrill Publishing Company.
49. Erdly, Catherine. (2007). History. Basket Weaving.
50. Guide to the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works Paris Act (1971).
51. Icaza, M. (2007). The arts and copyright. WIPO.
52. Kotler, Ph. (1991). Marketing Management. Printice-Hall.
53. Kotler, Ph. (1984). Design: A Powerful but Neglected Strategic Tool. Journal of Business Strategy.
54. Koglin, L. (2010). The Relevance of Copyright Protection in the Textile Industries. SMEs in the textile industry. WIPO.

55. Lange, Candy. (2010). Visibility and involvement in effective arts marketing. *Marketing intelligence and planning*. vol. 28, N 5.
56. Markova, M. (2017). Intellectual Property Rights and Consumer Behavior. *Advances in Economics and Business*.
57. Markova, M. (2018). Business Success through Intellectual Property. *Journal of Business Management*.
58. Maslow, A.H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50, pp.370-396.
59. Pride, W., Ferrel, O. (2005). *Marketing concepts and strategies*. Fifth European edition, Houghton Mifflin.
60. Seddon, P.B., Lewis, G.P. (2003). Strategy and Business Models: What is the Difference?. // In *Proceedings of 7th Pacific Asia Conference on Information Systems*, Adelaide, South Australia, pp. 236-248.
61. Solomon, H. (1992). *Consumer behavior – buying, having, being*. Prentice Hall.
62. Sliwa, M. (2011). *Strategies for culture. Culture for development, Strategic management of a Cultural Institution*. Małopolski Instytut Kultury, Poland.
63. Throsby, D., Withers, G. (1982). *Measuring the demand for arts as a public good: theory and empirical results*. Research Paper, Macquarie University. School of Economic and Financial Studies.
64. Urban, G., Hauser, J. (1993). *Design and marketing of new products*. Printice-Hall.
65. Vaidhyanathan, Siva. (2001). *Copyrights and copywrongs: The rise of Intellectual Property and How it threatens the creativity*. New York University Press.
66. Varbanova, L. (2013). *Strategic management in the arts*. Routledge, Canada.
67. Woods, M., Monroig, M. (2015). *Fashion Design and Copyright in the US and EU*. WIPO.

II. Нормативни документи

68. Закон за авторското право и сродните му права, Обн. ДВ. бр.56, 1993г.
69. Закон за промишления дизайн, Обн. ДВ. бр.81, 1999г.
70. Закон за патентите и регистрацията на полезните модели, Обн. ДВ. бр.27, 1993г.
71. Закона за марките и географските означения, Обн. ДВ. бр.81, 1999г.
72. Закон за защита на конкуренцията, Обн. ДВ. бр.102, 2008г.
73. Закон за защита на търговската тайна, Обн. ДВ. бр.28, 2019г.
74. Закон за закрила и развитие на културата, обн. ДВ, бр.50, 1999г.
75. Закон за културното наследство, обн. ДВ, бр.19, 2009г.

76. Закон за занаятите, обн. ДВ, бр.42, 2001г.
77. Закон за задълженията и договорите, обн. ДВ, бр.19, 2002г.
78. Закон за меценатството, обн. ДВ, бр. 103, 2005г.
79. Търговски закон, обн. ДВ, бр.48, 1991г.
80. Бернска конвенция за закрила на литературни и художествени произведения, 1886г.
81. Парижка конвенция за закрила на индустриалната собственост, 1883г.
82. Споразумението за свързаните с търговията аспекти на правата върху интелектуална собственост (Споразумението ТРИПС), 1994.
83. Наредба за оформяне, подаване и експертиза на заявки за регистрация на промишлен дизайн, ДВ, бр.9, 2000г.
84. Зелена книга: Отключване на потенциала на културните и творческите индустрии. (2010). Брюксел.

Други източници:

85. Български тълковен речник. (2005). Издателство „Наука и изкуство“
86. WIPO. (2002). Industrial designs and their relation with works of applied art and three-dimensional marks. Standing committee on the law of trademarks, industrial designs and geographical indications.
87. WIPO. (2003). Marketing Crafts and Visual Arts: The Role of Intellectual Property.
88. WIPO Magazine. (2014). Copyright and fashion.
89. WIPO. (2011). Appeal of Designs in Getting Noticed by the Customer.
90. WIPO. (2016). Intellectual Property and Traditional Handicrafts.
91. WIPO. (2018). Intellectual Property and Folk, Arts and Cultural Festivals.

Интернет източници

92. www.architecturaldigest.com
93. www.artsy.net
94. www.bpo.bg
95. www.bbc.com
96. www.boulevardbulgaria.bg
97. www.capital.bg
98. www.designmanagementeuropa.com
99. www.euipo.europa.eu

100. www.elle.com
101. www.fashioninside.bg
102. www.hellomagazine.com
103. www.hungertv.com
104. www.ipbulgaria.bg
105. www.iipitt.unwe.bg
106. www.imd.org
107. www.ibl.bas.bg
108. www.loc.gov
109. www.lex.bg
110. www.matttommey.com
111. www.museum-of-modern-art.com
112. www.musicautor.org
113. www.metmuseum.org
114. www.mo-gol.ru
115. www.nha.bg
116. www.ngpisvetiluka.com
117. www.nytimes.com
118. www.nsi.bg
119. www.partnouveau.com
120. <https://portal.bpo.bg/>
121. www.profit.bg
122. www.sothebys.com
123. www.thereaderwiki.com
124. www.thecollector.com
125. www.tatlerasia.com
126. www.vogue.fr
127. www.wipo.int
128. www.wikipedia.com
129. www.wikiart.org
130. www.widewalls.ch

ИНДЕКС НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД ТАБЛИЦИ И ФИГУРИ

- 1) Таблица № 1: Авторска класификация на видове приложни изкуства
- 2) Таблица № 2: Авторска класификация на видове произведения на приложните изкуства
- 3) Таблица № 3: Вид създадено произведение на приложните изкуства според анкетираните
- 4) Таблица № 4: Начин на производство на произведенията на приложните изкуства според анкетираните
- 5) Таблица № 5: Количество годишно производство според анкетираните
- 1) Фигура № 1: Водни лилии, Клод Моне
- 2) Фигура № 2: Колекция „Майстори“, Луи Вюитон и Кунс
- 3) Фигура № 3: Мона Лиза, Леонардо Да Винчи
- 4) Фигура № 4: Колекция „Майстори“, Луи Вюитон и Кунс
- 5) Фигура № 5: Колекция „Майстори“, Луи Вюитон и Кунс
- 6) Фигура № 6: Луи Вюитон многоцветна чанта с монограми, Такаши Мураками
- 7) Фигура № 7: Яйой Кусама х Луи Вюитон
- 8) Фигура № 8: Яйой Кусама х Луи Вюитон
- 9) Фигура № 9: Яйой Кусама х Луи Вюитон
- 10) Фигура № 10: „Композиция II“ в червено, синьо и жълто, Пийт Мондриан
- 11) Фигура № 11: Ив Сен Лоран, колекция AW Haute Couture
- 12) Фигура № 12: Campbell's Soup Cans, Andy Warhol
- 13) Фигура № 13: The Souper Dress
- 14) Фигура № 14: Лейди Диор на Анди Уорхол
- 15) Фигура № 15: Кристиан Диор – FW 2013
- 16) Фигура № 16: „Доброта“, Деймиън Хърст
- 17) Фигура № 17: Шал „Прошка“, Деймиън Хърст за Александър Маккуин
- 18) Фигура № 18: Колаборация на Деймиън Хърст с Прада
- 19) Фигура № 19: Aquilano Rimondi Пролет 2011 г., вдъхновен от изкуството на Густав Климт
- 20) Фигура № 20: Стъклена ваза и лампа „Целувката“ със златна декорация
- 21) Фигура № 21: Целувката на Густав Климт, ръчно изработена стенна мозайка от плочки
- 22) Фигура № 22: Гривна (бижу)
- 23) Фигура № 23: Метод за изработване на куха бижутерия
- 24) Фигура № 24: Приспособление за закрепване на стъклата във витраж
- 25) Фигура № 25: Регистрирано ГО – Троянска керамика

- 26) Фигура № 26: Модел за управление на произведения на приложните изкуства
- 27) Фигура № 27: Методика за формиране на управленски модел за произведенията на приложните изкуства
- 28) Фигура № 28: Начин на производство на произведенията на приложните изкуства според анкетираните
- 29) Фигура № 29: Количество годишно производство според анкетираните
- 30) Фигура № 30: Място на пазарна реализация според анкетираните
- 31) Фигура № 31: Идентифицирани обекти на индустриална собственост сред анкетираните
- 32) Фигура № 32: Процент защитени обекти сред анкетираните
- 33) Фигура № 33: Процент информираност относно Патентното ведомство на Р.България

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. БВП – Брутен вътрешен продукт;
2. ЕПВ – Европейско патентно ведомство;
3. ЕПВ – Европейско патентно ведомство;
4. ИС – Интелектуална собственост;
5. ЗАПСП – Закон за авторското право и сродните му права, 1993г.;
6. ЗЗК – Закон за защита на конкуренцията, 2008г.;
7. ЗМГО – Закон за марките и географските означения, 1999г.;
8. ЗПД – Закон за промишления дизайн, 1999г.;
9. ЗПРПМ – Закон за патентите и регистрацията на полезните модели, 1993г.;
10. ИИСТТ – Институтът по интелектуална собственост и технологичен трансфер "Проф. д-р Борислав Борисов";
11. МФ – Министерство на финансите;
12. НДК – Национален дворец на културата;
13. НСИ – Национален статистически институт;
14. ПИС – Право на интелектуална собственост;
15. ПС – Право на собственост;
16. ТРИПС – Споразумението за свързаните с търговията аспекти върху интелектуална собственост;
17. СЕСИС – Службата на Европейския съюз за интелектуална собственост;
18. СОИС – Световна организация за интелектуална собственост.

ПРИЛОЖЕНИЯ

1. Модел на анкетна карта.
2. Попълнена анкетна карта № 1.
3. Попълнена анкетна карта № 2.
4. Попълнена анкетна карта № 3.

10/20/23, 7:58 PM

Приложните изкуства - обект на Интелектуална собственост

Приложните изкуства – обект на Интелектуална собственост

Здравейте, колеги и творци в областта на приложните изкуства!

С настоящата анкета бих искала да установя какви произведения на приложните изкуства създавате и познавате ли възможностите за тяхната закрила чрез системата на интелектуална собственост.

Попълването на анкетната карта е от съществено значение за формирането на важни управленски модели за успешна и икономически ефективна пазарна реализация на приложните изкуства.

Анонимността на Вашите отговори е гарантирана, а предоставените от Вас данни ще бъдат използвани само в обобщен вид в процеса на статистическа обработка и анализ на резултатите.

Предварително Ви благодаря за отделеното време!

докторант Валери Костова - УНСС

* Указва задължителен въпрос

1. Имейл адрес *

2. Име и фамилия/Сдружение/Фирма на анкетирувания *

3. Какво/и произведение/я на приложните изкуства създавате? *

Акти
Отвор
актив

10/20/23, 7:58 PM

Предложени изкуства – обект на Интелектуална собственост

4. По какъв начин е/са създадено/и произведението? *

Поставете отметка на всички, които важат.

☐ Ръчно

☐ Машинно

☐ Друго: _____

5. Средно в какво количество годишно? *

6. Къде се предлагат за продажба? *

Поставете отметка на всички, които важат.

☐ Галерии

☐ Ателиета

☐ Аукционни къщи/Търгове

☐ Пазари/Базари/Панаири

☐ Антикварни магазини

☐ Интернет

☐ Друго: _____

Ак
Отв
акт

10/20/23, 7:58 PM

Приложните изкуства - обект на Интелектуална собственост

7. Колко важна според Вас е закрилата посредством системата на Интелектуална собственост на Вашите произведения? *

Отбележете само едно кръгче.

Не е важна

0 ☐

1 ☐

2 ☐

3 ☐

4 ☐

5 ☐

Много е важна

8. Кой от следните обекти на индустриална собственост идентифицирате в търговската реализация на своите произведения? *

Поставете отметка на всички, които важат.

☐ Дизайн

☐ Търговска марка

☐ Изобретение/Полезен модел

☐ Ноу-хау

☐ Географско означение

☐ Не идентифицирам обекти на индустриална собственост в своите произведения

10/20/23, 7:58 PM

Приложните изкуства - обект на Интелектуална собственост

9. Защитени ли са тези обекти? *

Отбележете само едно кръгче.

☐ Да Преминаване към въпрос 10.

☐ Не Преминаване към въпрос 11.

10. Плащате ли годишни такси за поддържане на регистрирания обект/и? *

Отбележете само едно кръгче.

☐ Да Преминаване към въпрос 11.

☐ Не Преминаване към въпрос 11.

11. Запознати ли сте с държавния орган Патентно ведомство за регистрация *
на обекти на индустриална собственост, с процедурите и условията за
регистрация?

Отбележете само едно кръгче.

☐ Да

☐ Не

Това съдържание не е нито създадено, нито одобрено от Google.

Google Формуляри

10/20/23, 8:39 PM

Приложните изкуства - обект на Интелектуална собственост

Приложните изкуства – обект на Интелектуална собственост

Здравейте, колеги и творци в областта на приложните изкуства!

С настоящата анкета бих искала да установя какви произведения на приложните изкуства създавате и познавате ли възможностите за тяхната закрила чрез **системата на интелектуална собственост**.

Попълването на анкетната карта е от съществено значение за формирането на важни управленски модели за успешна и икономически ефективна пазарна реализация на приложните изкуства.

Анонимността на Вашите отговори е гарантирана, а предоставените от Вас данни ще бъдат използвани само в обобщен вид в процеса на статистическа обработка и анализ на резултатите.

Предварително Ви благодаря за отделеното време!

докторант Валери Костова - УНСС

Имейл адрес *

ТТ – Търговска тайна

Име и фамилия/Сдружение/Фирма на анкетирувания *

ТТ – Търговска тайна

Какво/и произведение/я на приложните изкуства създавате? *

керамични чаши, пластики

АКТИ
ОТВО
АКТИ

Приложение № 2: Попълнена анкетна карта № 1

10/20/23, 8:39 PM

Приложните изкуства - обект на Интелектуална собственост

По какъв начин е/са създадено/и произведението? *

☒ Ръчно

☐ Машинно

☐ Друго: _____

Средно в какво количество годишно? *

близо 1500бр

Къде се предлагат за продажба? *

☒ Галерии

☐ Ателиета

☐ Аукционни къщи/Търгове

☒ Пазари/Базари/Панаири

☐ Антикварни магазини

☐ Интернет

☐ Друго: _____

Актив
Отвор
актив

Приложение № 2: Попълнена анкетна карта № 1

10/20/23, 8:29 PM

Приложните изкуства - обект на Интелектуална собственост

Колко важна според Вас е закрилата посредством системата на Интелектуална собственост на Вашите произведения? *

Не е важна

0 ☐

1 ☐

2 ☐

3 ☐

4 ☐

5 ☒

Много е важна

Кои от следните обекти на индустриална собственост идентифицирате в търговската реализация на своите произведения? *

☐ Дизайн

☐ Търговска марка

☐ Изобретение/Полезен модел

☐ Ноу-хау

☐ Географско означение

☒ Не идентифицирам обекти на индустриална собственост в своите произведения

Защитени ли са тези обекти? *

☒ Да

☐ Не

<https://docs.google.com/forms/d/1PQ3-c5MmW2QTEFQoqqCJhVtjwbdL1BQQz2nMKj6ZV0/edit#response=ACYDBNJE2Zrh85jCXhS3c6edfWMe...> 3/4

Ак
Отв
акти

Приложение № 2: Попълнена анкетна карта № 1

02/20/23, 8:39 PM

Приложните изкуства - обект на Интелектуална собственост

Плащате ли годишни такси за поддържане на регистрирания обект/и? *

☐ Да

☒ Не

Запознати ли сте с държавния орган Патентно ведомство за регистрация на обекти на индустриална собственост, с процедурите и условията за регистрация? *

☐ Да

☒ Не

Това съдържание не е нито създадено, нито одобрено от Google.

Google Формуляри

АКТИ
ОТВО
актив

<https://docs.google.com/forms/d/1PD3-c9MnxZrG7EP0cqqC/NsWjwbdL180Qr2nMKp8ZW0iaclWresponse=ACYDBNjE2Zih8jC0x53c0edWWw...> 4/4

10/20/23, 9:34 PM

Приложните изкуства - обект на Интелектуална собственост

Приложните изкуства - обект на Интелектуална собственост

Здравейте, колеги и творци в областта на приложните изкуства!

С настоящата анкета бих искала да установя какви произведения на приложните изкуства създавате и познавате ли възможностите за тяхната закрила чрез системата на интелектуална собственост.

Попълването на анкетната карта е от съществено значение за формирането на важни управленски модели за успешна и икономически ефективна пазарна реализация на приложните изкуства.

Анонимността на Вашите отговори е гарантирана, а предоставените от Вас данни ще бъдат използвани само в обобщен вид в процеса на статистическа обработка и анализ на резултатите.

Предварително Ви благодаря за отделеното време!

докторант Валери Костова - УНСС

Имейл адрес *

ТТ - Търговска тайна

Име и фамилия/Сдружение/Фирма на анкетирувания *

ТТ - Търговска тайна

Какво/и произведения/я на приложните изкуства създавате? *

Дървени обечи

АКТ
Отвс
акти

<https://docs.google.com/forms/d/1FD3-c9MmZuQ3EFGdqqeCPNkWhm6L18DQx2nUKyL2FkVb0tHn4ar0p0eAACYD8Ng1cidLw3pKvTVwDVCNvg...>

Приложение № 3: Попълнена анкетна карта № 2

10/29/23, 8:34 PM

Приложените изкуства - обект на Интелектуална собственост

По какъв начин е/са създадено/и произведението? *

☐ Ръчно

☐ Машинно

☒ Друго:

Комбинирано - обектите се режат от лазерна машина, а след това ги оцветяваме с акрил или декорираме с декупаж.

Средно в какво количество годишно? *

От скоро е, не мога да отговоря

Къде се предлагат за продажба? *

☐ Галерии

☐ Ателиета

☐ Аукционни къщи/Търгове

☐ Пазари/Базари/Панаири

☐ Антикварни магазини

☐ Интернет

☒ Друго: Правим работилници за хората да си направят сами обекти

АКТИ
ОТВОИ
актив

<https://docs.google.com/forms/d/1PD3-c9MwZrG7EFDccqGjNwA7wbdL1BDQz2nMKp8ZWCle/edit#response=ACYDBNg1cd8Lx3pKVTWdVCN3vg...> 2/4

Приложение № 3: Попълнена анкетна карта № 2

10/20/23, 4:34 PM

Приложните изкуства - обект на Интелектуална собственост

Колко важна според Вас е закрилата посредством системата на Интелектуална собственост на Вашите произведения? *

Не е важна

0 ☐

1 ☐

2 ☐

3 ☐

4 ☐

5 ☐

Много е важна

Кои от следните обекти на индустриална собственост идентифицирате в търговската реализация на своите произведения? *

☒ Дизайн

☐ Търговска марка

☒ Изобретение/Полезен модел

☒ Ноу-хау

☐ Географско означение

☐ Не идентифицирам обекти на индустриална собственост в своите произведения

Защитени ли са тези обекти? *

☐ Да

☒ Не

АКТ
Отвс
акти

.../Forms/M/1PD3-c9MmZrQ7EF0sqC/NvAjbdl1BDQz2MFp8Zw0eekWneaponeACYDBNgfcldlv1pKVWpvcNvg... 3/4

Приложение № 3: Попълнена анкетна карта № 2

10/20/23, 8:34 PM

Приложима изкуства - обект на Интелектуална собственост

Плащате ли годишни такси за поддържане на регистрирания обект/и? *

- ☐ Да
☐ Не

Запознати ли сте с държавния орган Патентно ведомство за регистрация на обекти на индустриална собственост, с процедурите и условията за регистрация? *

- ☐ Да
☒ Не

Това съдържание не е нито създадено, нито одобрено от Google.

Google Формуляри

Ак
Оте
акт

<https://docs.google.com/forms/d/1PD3-c5MnvZrQTEFDooqGJNzWjwbl1BDGCr2mKp8Zw0ieid3heuporwvACyDBNg4kkoLLv3p8vTWonvCMhg...> 4/4

10/20/23, 8:44 PM

Приложните изкуства - обект на Интелектуална собственост

Приложните изкуства – обект на Интелектуална собственост

Здравейте, колеги и творци в областта на приложните изкуства!

С настоящата анкета бих искала да установя какви произведения на приложните изкуства създавате и познавате ли възможностите за тяхната закрила чрез системата на интелектуална собственост.

Попълването на анкетната карта е от съществено значение за формирането на важни управленски модели за успешна и икономически ефективна пазарна реализация на приложните изкуства.

Анонимността на Вашите отговори е гарантирана, а предоставените от Вас данни ще бъдат използвани само в обобщен вид в процеса на статистическа обработка и анализ на резултатите.

Предварително Ви благодаря за отделеното време!

докторант Валери Костова - УНСС

Имейл адрес *

ТТ - Търговска тайна

Име и фамилия/Сдружение/Фирма на анкетирувания *

ТТ - Търговска тайна

Какво/и произведение/я на приложните изкуства създавате? *

Дрехи

АКТИВ
Отворен
активи

Приложение № 4: Попълнена анкетна карта № 3

10/20/23, 8:44 PM

Припоказване на колекцията - обект на Интелектуална собственост

По какъв начин е/са създадено/и произведението? *

☒ Ръчно

☒ Машинно

☐ Друго: _____

Средно в какво количество годишно? *

Лимитирани количества

Къде се предлагат за продажба? *

☐ Галерии

☐ Ателиета

☐ Аукционни къщи/Търгове

☒ Пазари/Базари/Панаири

☐ Антикварни магазини

☒ Интернет

☐ Друго: _____

Акти
Отвор
актив

Приложение № 4: Попълнена анкетна карта № 3

10/20/23, 8:44 PM

Приложната наука - област на Интелектуална собственост

Колко важна според Вас е закрилата посредством системата на Интелектуална собственост на Вашите произведения? *

Не е важна

0 ☐

1 ☐

2 ☐

3 ☐

4 ☐

5 ☒

Много е важна

Кои от следните обекти на индустриална собственост идентифицирате в търговската реализация на своите произведения? *

☒ Дизайн

☐ Търговска марка

☐ Изобретения/Полезен модел

☐ Ноу-хау

☐ Географско означение

☐ Не идентифицирам обекти на индустриална собственост в своите произведения

Защитени ли са тези обекти? *

☒ Да

☐ Не

Акт
Отв
акти

Приложение № 4: Попълнена анкетна карта № 3

10/20/23, 8:44 PM

Приложимите изкуства - обект на Интелектуална собственост

Плащате ли годишни такси за поддържане на регистрирания обект/и? *

☒ Да

☐ Не

Запознати ли сте с държавния орган Патентно ведомство за регистрация на обекти *
на индустриална собственост, с процедурите и условията за регистрация?

☐ Да

☒ Не

Това съдържание не е нито създадено, нито одобрено от Google.

Google Формуляри

АКТ
Отвс
акти

<https://docs.google.com/forms/d/1PQ3-c9MtnvZnQ7EP3sqQJhWjwtdL1BDQ2nMKp8ZWQtedtRresponse#AC7YDBNwGd/YBvda7WpNuhRgH...> 4/4